

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

ÚVODNÍ POZNÁMKA

Úřad pro dokumentaci a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti se představuje prvním číslem sborníku SECURITAS IMPERII. Jeho posláním bude vydávat svědectví o práci Státní bezpečnosti vycházející především ze zachovaných archivních dokumentů. Je nám cizí jakákoliv fabulace tolik škodlivá kritickému poznání. Není potřeba nic dramatizovat, pravda sama o sobě je krutá, hlavně z období padesátých let.

S vyšetřováním trestní činnosti příslušníků bývalé StB úzce souvisí především analýza vztahů KSČ - StB, postavení StB v rámci ministerstva vnitra a vztahy StB ke společnosti.

Je nutno si uvědomit, že náš úřad vznikl až koncem roku 1991 jako útvar bývalého FMV a k personální stabilizaci došlo až ve druhé polovině roku 1993. Díky aktivitě pracovníků dokumentace můžeme předložit - především odborné veřejnosti - první výsledky své práce. Samozřejmě není možno si nárokovat právo na úplnost. Studium komunistické politické policie potrvá dlouhá léta, už také proto, že nejsou zpracovány všechny zachované spisové a archivní materiály, které se po StB zachovaly. Připomínáme, že často jde o záležitosti velice citlivé. Na druhou stranu studium těchto materiálů mnohdy radikálně změní náš pohled na některé osoby i historické události. Oprávněně se domníváme, že nastává doba, kdy je možno se analýzou StB zabývat bez emocí. Stále se setkáváme s názory, v nichž je bývalá StB představována jako všemocná organizace, která svými agenturními chapadly obepínala celou společnost, v pozadí vše řídila a určovala běh našich dějin posledních čtyřiceti let. Tento zjednodušený pohled je dán tím, že česká ani slovenská občanská veřejnost nebyla až dosud systematicky a bez senzací seznamována s fakty o skutečné práci StB.

SECURITAS IMPERII se bude snažit zaplnit podstatnou mezeru našeho současného informačního spektra. Konečným cílem by mělo být objasnění systému řízení a úkolování Státní bezpečnosti, představení její konkrétní denní práce a v neposlední řadě i zveřejnění některých nejsmutnějších stránek československé poválečné historie.

SECURITAS IMPERII se nebude vyhýbat ani diskusi či polemice. Už v prvním čísle je aktuálně zařazen překlad tzv. STASI zákona a jediný rozsáhlejší komentář publikovaný v našem tisku bývalým tiskovým mluvčím Generální prokuratury. Naší snahou bude také představovat čtenářům alespoň část zahraniční publikační produkce zabývající se bezpečnostními službami. Dále chceme publikovat i příspěvky k historii a současnosti cizích bezpečnostních a zpravodajských organizací. Současný index publikací či studií vydaných v České republice se zaměřením na bezpečnostní problematiku není nijak rozsáhlý. Činnost snad všech policejních a zpravodajských složek dvacátého století působících v našem regionu jako kdyby byla TABU. Tento stav může částečně podporovat nedůvěru veřejnosti v kvalitu současné policie a zpravodajské služby. Seznámení se s aktivitami Státní bezpečnosti jistě přinese i jiný než ideologický pohled na dnešní práci našeho resortu. Považujeme za symbolické, že náš úřad jako útvar ministerstva vnitra vydává svědectví o těch částech resortu, které v minulosti způsobily tolik zla a utrpení. Je

to náš příspěvek k procesu vyrovnání se s minulostí.

JUDr. Ing. Lubomír Blažek
ředitel Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

STB A „PROTIZÁKONNÉ PÍSEMNOSTI“ V OSMDESÁTÝCH LETECH

Petr Placák

Jednou z oblastí, kterou se Státní bezpečnost na úseku "boje s vnitřním nepřítelem" zabývala, byla tzv. problematika protizákonných písemností.

V osmdesátých letech tato problematika v celé ČSSR spadala výlučně do kompetence Správy kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem (krycím názvem X. správy SNB; po reorganizaci v roce 1988 příslušným útvarům Hlavní správy kontrarozvědky - II. správy SNB). Její činnost na tomto úseku vycházela z Nařízení ministra vnitra č. 9/1978 a č. 32/1977.¹⁾ Podle "Směrnic pro postup útvarů a příslušníků Sboru národní bezpečnosti a vojenské kontrarozvědky při zjišťování a rozpracování autorů a rozšiřovatelů protizákonných písemností" obsažených v NMV č. 9/1978 se za protizákonné písemnosti považují zejména:

letáky, anonymní dopisy, tiskoviny, nápisy a kresby,

- a. jejichž obsah naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přečinu a vyjadřuje nepřátelství vůči socialistickému společenskému a státnímu zřízení v Československé socialistické republice,
- b. jejichž obsah svědčí o nepřátelství autora nebo rozšiřovatele vůči socialistickému společenskému a státnímu zřízení v Československé socialistické republice.

Byla-li vůle a mentální potřeba, mohlo se toto "nepřátelství" jistě rozpoznat skoro v každé "písemnosti", samozřejmě s výjimkou Rudého práva a podobných tiskovin.

V roce 1987 StB konstatuje,²⁾ že ke klasickým protizákonným písemnostem (letáky, nápisy, dopisy) přibýly v poslední době i další způsoby šíření "protisocialistických podvrtných a protizákonných výzev a názorů". Šlo především o gramofonové desky, magnetofonové nahrávky, samolepky, razítka a videokazety.

X. správa SNB metodicky řídila, koordinovala a kontrolovala všechna opatření prováděná útvary StB při zajišťování a rozpracovávání autorů a rozšiřovatelů protizákonných písemností (v armádě opatření v součinnosti s X. správou prováděla vojenská kontrarozvědka - III. správa SNB).³⁾

V krajích tuto problematiku zpracovávali vyčlenění příslušníci krajských správ (KS) StB spolupracující s příslušníky StB zařazenými v rámci okresních správ SNB. Ti byli povinni hlásit výskyt písemností, prováděná opatření nebo vypátrání autora příslušné KS StB. O výskytu všech protizákonných písemností byli náčelníci útvarů StB i VB povinni neprodleně informovat služebním postupem X. správu (útvary vojenské kontrarozvědky hlásily výskyt III. S SNB, která je předkládala X. správě).

Každý příslušník SNB (nikoli tedy jen složky StB), který byl upozorněn na existenci

nějaké protizákonné písemnosti, byl dle zmíněného NMV povinen provést úkony k zajištění nálezu a informovat příslušný útvar SNB.

Příslušníci X. správy vyčlenění pro problematiku protizákonných písemností (v roce 1987 zpracovávali tuto problematiku na 1. odboru X. správy čtyři příslušníci StB), měli poskytovat - v závažných případech i praktickou - pomoc pracovištím protizákonných písemností jednotlivých regionálních správ StB.

Základní činnost a návod pro postup orgánů StB i VB při výskytech protizákonných písemností podávaly tzv. typové projekty, které byly vypracovány pro všechny stupně územního členění struktury SNB.

V roce 1986 provedli příslušníci X. správy zařazení v problematice protizákonných písemností 35 součinnostních jednání na krajích a 6 výjezdů ke konkrétním případům. V pravidelných dvouletých cyklech byly z důvodů zvyšování úrovně pracovníků problematiky v celé ČSSR svolávány celostátní porady (v letech 1986 a 1987 byla taková porada plánována na listopad 1987).⁴⁾

Na každý prošetřovaný případ zakládala StB svazek zpravodajského rozpracování. Při samotné práci a vyhledávání autorů protizákonných písemností využívala StB především své agenturní sítě, technických prostředků (odposlech, sledování) a běžných kriminalistických metod identifikace pachatele podle stop zanechaných na písemnosti a podle individuálních znaků písma.

Ze závažných výskytů rozpracovaných v akcích byla 1. odborem na X. správě SNB vybudována celostátní evidence obsahující ukázkou sledovaných písemnosti, další srovnávací materiály, výsledky odborných expertíz a údaje o odhalených "pachatelích".

Se stoupajícím počtem samizdatové produkce byla od roku 1983 na X. správě budována centrální evidence samizdatů s jejich vyhodnocením.

Orgány StB byly při pátrání po autorech oprávněni využít technických prostředků používaných Veřejnou bezpečností a podle okolností i služebních psů.

Důležitou pomůckou při zjišťování autorství textů byla technická evidence písemností (TEP), která byla vedena na Technické správě FMV. Šlo vlastně o evidenci psacích strojů podle individuálních znaků písma (žádný psací stroj, i stejného typu, nemá dokonale shodné tvary liter).

Do evidence se zaznamenával každý zjištěný strojopisný exemplář písemnosti, letáku či dopisu a všechny orgány provádějící šetření ve věci protizákonného písemnictví byly povinny dát takovou písemnost zaevidovat.⁵⁾

Kopie jedné evidenční karty psacího stroje na TS FMV je uvedena v Příloze I. Díky této evidenci mohla StB zjistit, pokud bylo písmo zaevidováno, že písemnost, která se jim dostala do ruky, byla napsána na psacím stroji, který je v držení té a té osoby, rozpracované v té a té akci.

Jako ukázkou uvedu akci POSLANEC, rozpracovanou StB v Praze koncem roku 1987.⁶⁾ Skupina osob z prostředí Charty 77 rozeslala poslancům Federálního shromáždění ČSSR dopisy se zákonodárnými návrhy týkající se odstranění faktické nerovnosti občanů v zaměstnání, na školách, při cestách do zahraničí nebo při trestním stíhání z politických a náboženských důvodů.

Nejvyšší zákonodárny sbor si samozřejmě tuto zákonodárnou iniciativu občanů nenechal pro sebe a dopisy byly průběžně předávány oficiální cestou StB.

StB provedla agenturně - operativní opatření s cílem zajistit kontrolu nad podpisovou akcí. Především byla iniciována agenturní síť, kterou StB řídila v prostředí disentu.

Provedenými expertizami StB zjistila, že dopisová emise byla rozepisována na 10 různých psacích strojích, z nichž jeden byl již v evidenci TEP. Jednalo se o psací stroj, který byl v minulosti využíván k rozepisování samizdatového časopisu Střední Evropa a jehož majitelem byl objekt akce WANDA (k uvedené osobě samozřejmě provedla S-StB Praha další opatření).

Zajištěné dopisy byla vedle toho zasílány na daktyloskopickou, biologickou a písmostnaleckou expertizu.

Současně byla požádána Správa vyšetřování StB (dále SV StB) o stanovisko k celé akci. Správa StB Praha pak konstatovala, že ač z vyjádření SV StB nelze v jednání organizátorů dopisové akce spatřovat trestnou činnost a jejich trestní postih není odůvodněný (dle článku 29 Ústavy ČSSR využívají práva obracet se s podněty na zákon. orgán), je z "politického hlediska nutné celou akci směřující proti činnosti a poslání zastupitelského a nejvyššího zákonodárneho orgánu v ČSSR hodnotit jako nátlakovou vůči socialistickému zřízení u nás".

U zjištěných organizátorů podpisové akce StB provedla tajné prohlídky bytu se záměrem zjistit podíl jednotlivých osob na akci (tzv. ANALÝZA).

Dne 10. listopadu 1987 pak byla na X. správě SNB uskutečněna součinnostní porada všech na akci zainteresovaných složek StB a byla přijata následující opatření:

1. Důslednou agenturně operativní kontrolu věnovat organizátorům akce s cílem dokumentovat jejich podíl na akci a signalizovat jejich další záměry s dopisovými emisemi.

2. Zbývající bázi signatářů dopisů rozdělit podle teritoriálních útvarů Stb (signatáři byli i mimopražští), zaměřit k nim stávající agenturní síť, vytypovat vhodné osoby pro zpravodajské využití, ke kompromitaci a diskreditaci celé akce před veřejností.

3. Provést jednání s vedoucími redakcí Čsl. rozhlasu, televize, ČTK s cílem zlegalizovat odeslání posledního dopisu odeslaného organizátory.

4. Vzhledem k oficiálnímu styku mezi X. S SNB a sekretariátem FS ČSSR bude tento orgán průběžně informován o nových snahách kolem podpisové akce s cílem včasného provádění preventivních opatření z jeho strany.

5. Na základě zjištěných poznatků o tom, že mezi signatáři dopisové emise jsou i osoby psychicky narušené a s alkoholovou závislostí, bude s vybranými natočen televizní šot k problematice jejich "veřejné angažovanosti", kterým bude po odvysílání dosažena jejich vlastní kompromitace a diskreditace před československou veřejností.

6. X. správa doporučuje, aby dosavadní operativní situace v akci POSLANEC byla projednána na úrovni ministra vnitra a předsedy FS ČSSR a vzhledem k politické závažnosti byla zvažena možnost vystoupení zástupce FS ČSSR ve sdělovacích prostředcích. Tento způsob preventivního řešení by neúčinněji narušil další záměry jak hlavních organizátorů akce, tak prostředí CHARTY 77, která chce využít "nezájmu FS vůči

voličům" a je připravena v další fázi vystoupit s vlastním prohlášením.

Na uvedeném materiálu je dobře vidět běžná práce StB na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli, odehrávající se ve sběru co největšího množství informací hlavně pomocí agenturní sítě, využití nejrůznějších okolností k možnosti diskreditace, lidské i morální zpochybnění opozice v očích veřejnosti a v neposlední řadě kalkulování s možností represe, trestního postihu vůči organizátorům akce. Zde nás nesmí splést stanovisko SV StB, ve kterém se praví, že jednání organizátorů nenaplňuje podstatu trestného činu ve smyslu tehdy platného řádu a že se vše odehrávalo podle předpisů a zákonů komunistického režimu - ty byly podle konkrétních potřeb účelově využívány.

Na ukázce je také dobře vidět, že StB měla volný přístup do sdělovacích prostředků i nejrůznějších institucí, a to jak oficiální cestou, tak cestou neoficiální - pomocí tajných spolupracovníků.

Jako druhou ukázkou bych uvedl případ výskytu anonymního dopisu adresovaného tajemníkovi ÚV KSČ soudruhovi Bilákovovi demonstrující skutečnost, jakými mnohdy neuvěřitelnými banalitami se StB, ať z vlastní iniciativy nebo na pokyn stranického aparátu, zabývala.

StB zjistila, že anonymní dopis V. Bilákovovi je tzv. prvovýskyt, který neprochází v evidencích protizákonných písemností a který nelze s písemností obdobného charakteru srovnávat z hlediska zaměření, obsahu ani rozsahu. Proto bylo další šetření zaměřeno na získání poznatků za využití technicko - psychologických expertíz.⁷⁾

V evidencích TEP TS FMV písmo psacího stroje, na kterém byl dopis napsán, neprocházelo a bylo tedy zaevidováno pod příslušným číslem. K napsání dopisu byl použit psací stroj značky CONSUL, osazený písmeny Pica s roztečí 2,60 mm vyráběný v letech 1983 - 85.

Provedená biologická expertiza zjistila, že lep obálky nebyl při zalepování navlhčen slinami, a proto nebylo možno určit krevní skupinu ani pohlaví pisatele.

Chemickou expertizou bylo zjištěno, že dopis byl napsán na kancelářský papír běžně dostupný v maloobchodní síti a používaný prakticky v každodenní agendě podniků a organizací v ČSSR. Stejně tak obálka je běžného komerčního charakteru.

S využitím odborných pracovišť byl sestaven model autora. Mělo jít o osobu pravděpodobně středního věku (asi 35 - 45 let), inteligentní, minimálně středoškolského vzdělání pravděpodobně humanitního směru a s dobrými znalostmi novodobé historie. Z nadměrné koncentrace vulgarismů v textu mohlo vyplývat, že se jedná o osobu ne zcela duševně normální anebo alespoň snadno podléhajícím afektům. Nešla určit geografická oblast, odkud pisatel pocházel, ale mělo jít s největší pravděpodobností o osobu z městského prostředí.

Byla navržena tato opatření :

- ▣ V součinnosti s TS FMV, KÚ VB a katedrou psychologie VŠ SNB nadále provádět typování potenciálního pisatele s cílem dalšího upřesnění vytvořeného modelu.
- ▣ U výskytu písemností obdobného charakteru provádět kompletní expertizní činnost, směřující k vytypování pravděpodobného pisatele předmětné písemnosti.
- ▣ V součinnosti s V. správou SNB (ochranka státních a stranických činitelů) věnovat v období významných vnitropolitických událostí pozornost provádění opatření a aktivizaci

využívaných AOP (agenturně operativních prostředků) s cílem zužovat okruh možných pisatelů, neboť z obsahu anonymního dopisu vyplývá, že některé uváděné skutečnosti nejsou všeobecně známé, a dále je zde patrná neskrývaná averze vůči vedoucím představitelům KSČ a ČSSR.

Kolik asi času, práce a prostředků státní aparát vynakládal na takovéto zcela banální případy! Otázkou je, do jaké míry byla daná opatření StB plněna a do jaké míry zůstala jen na papíře.

Komunistický režim přisuzoval, jako ostatně každý totalitní režim, písemnostem, které nevycházely z jeho produkce a nebyly jím posvěceny, neobyčejnou závažnost a nebezpečnost.

V SITUAČNÍCH ZPRÁVÁCH o mimořádných událostech a některých trestných činech, které byly MV denně zpracovávány a shrnovaly nejzávažnější trestné činy, jež se udály předešlého dne, stojí na prvním místě zpráv vždy "teroristické činy a sabotáže". Jejich výčet nebyl nejkratší, protože bývalý režim viděl "sabotáž" či "teror" v každém shořelém stohu slámy nebo poškozeném stroji. Hned na druhém místě byly uváděny výskyty tzv. protizák. písemností (tedy před vraždami, loupežnými přepadeními atd.).

V r. 1977 (!) je problematika protizák. písemností uváděna vedením MV ve směrnících "pro činnost Sboru nár. bezpečnosti při likvidaci záškodnických teroristických a jiných nebezpečných ozbrojených skupin" (!).⁸⁾

V Zásadách "bezpečnostních opatření při výskytu protizákonných písemností a teroru" stojí dokonce "písemnosti" na prvním místě před terorem!⁹⁾

Dikce i obsah těchto ustanovení je téměř neuvěřitelná. Navíc se zde nejedná o padesátá léta, ale o upevněnou stabilizovanou dobu tzv. normalizace po sovětské okupaci. Podle těchto ZÁSAD má operativní skupina v oblasti protizák. písemností X. správy FMV organizovat "v případě nebezpečí rozšíření protizák. pís. v místě nebo na celém území ČSSR (poštovní přepravou, přepravou v balíkové poště nebo kurýry, popřípadě rozhozem z dopravních prostředků nebo občany provádějícími osobně jejich distribuci) provedení zejména následujících opatření:

1) blokaci nejbližší poštovní vlakové, automobilové a letecké přepravy k vyřazení protizákonných písemností ve spolupráci s vedoucími funkcionáři spojů, včetně přeshraničních spojů prostřednictvím HS PS OSH,

2) prohlídku a střežení nádražních prostorů Československých státních drah, Československé státní automobilové dopravy, úschoven zavazadel včetně úschoven automatických,

3) zphotovení útvarů SNB k provedení

aa) uzávěrky místa výskytu protizákonných písemností,

bb) plánovitého průzkumu měst, obcí a dalších prostorů,

cc) provedení uzávěrky komunikací, majících vztah k místu výskytu protizákonných písemností."

V činnosti v oblasti protizák. písemností vyžadovala X. správa při "nebezpečí rozšiřování protizákonných pís. poštovní přepravou" opatření u VI. správy SNB nebo 6. odborů KS StB, tedy u správy výkonné zpravodajské techniky (a obdobných odborů na krajských správách StB), která zajišťovala kontrolu pošty a poštovní přepravy.

Ze všech shromážděných informací v příslušné oblasti vypracovávala X. správa měsíční přehledy vývoje situace v tzv. OPERATIVNÍCH SITUACÍCH "v problematice protizákonných písemností, teroru, nedovoleného ozbrojování a verbálních trestných činů politické motivace" (opět zde "písemností" před terorem). Tyto měsíční přehledy byly v jednom výtisku předávány náměstkovi MV ČSSR, náčelníkovi Správy vyšetřování StB a dále do "analytického toku" X. správy, resp. do jejich jednotlivých operativních odborů (1. odb. - antisíly, 2. odb. - kultura, věda, 3. odb.- školství, sport 4. odb. - ideocentra, emigranti, 5. odb. - církve).

Souhrnně pak byly výsledky StB v této oblasti zpracovávány do celoroční ANALÝZY "operativní situace v problematice protizákonných písemností, teroru, nedovoleného ozbrojování a verbálních trestných činů politické motivace".

Tyto zprávy mohou být zajímavé po stránce dokumentování opoziční činnosti a reakcí obyvatelstva na nejrůznější vnitropolitické i mezinárodní události. Nápisů na zdech byly jedním z mála způsobů, jak mohl člověk vyjádřit svobodně svůj názor - samozřejmě s určitým rizikem, které to s sebou neslo.

Operativní situace

Měsíční přehledy byly vyhotovovány v rozsahu cca 10 stran. V úvodu přehledu bylo vždy zhodnocení uvedeného období srovnáno s obdobím předcházejícím. Následovaly počty jednotlivých druhů "protizákonných písemností" zachycených v tom kterém měsíci. V závorce pak bylo srovnání s výskytem za uplynulý měsíc a za stejné období před rokem (z počtu zachycených pís., jejich nárůstu či poklesu, byly vyhodnocovány "náladu obyvatelstva").

Tak se např. v operativní situaci za měsíc prosinec 1983 (datována dne 12. ledna 1984) uvádí:¹⁰⁾

"Výskyt protizák. pís. v měsíci prosinci 1983 byl charakterizován i nadále zvýšeným počtem protizákonných letáků a anonymních dopisů. Stále jsou zjišťovány výskyty protizákonných pís., ve kterých pachatelé protestují proti rozmístování raketových komplexů na území ČSSR. Výskyty z jednotlivých centrálních institucí přicházejí s menším zpožděním a kupříkladu mimo uvedených čísel bylo předáno v závěru měsíce z ÚV KSČ dalších 22 protizákonných anonymních dopisů.

Byla zjištěna i nová forma rozšiřování protizák. nápisů. V obvodu Prahy 2 byl zjištěn VTA (veřejný telefonní automat) výskyt dvou razítek s nápisem "NEHCEME SS 20", na kterých je z boku uvedeno : 'Razítkuj v tel. budkách, jízdní řády, plakáty nebo piš jen NE'. Razítko je odborně vyhotoveno."

V měsíci prosinci 1983 byl na území ČSSR v 9 případech zaznamenán výskyt 295 kusů protizák. letáků (listopad 1983 - 9/118, prosinec 1982 - 10/272), (první číslo znamená počet případů, druhé číslo počet jednotlivých písemností, nápisů atd.).

41 pisatelů rozeslalo 51 protizák. anonymních dopisů a 2 pisatelé dva výhrůžné anonymní dopisy [listopad 1983 - 26/46 a 3/4 VD (výhrůžný dopis - pozn. aut.), prosinec 1982 - 28/37 a 6/58].

V 11 případech byl zjištěn výskyt 20 protizák. nápisů (listopad 1983 - 46/83, prosinec 1982 - 12/50).

V měsíci prosinci 1983 bylo zjištěno celkem 9 materiálů souvisejících s CH 77 a VONS (listopad 1983 - 10, prosinec 1982 - 7). Zahraničních písemností bylo zajištěno celkem 289 + 2.813 AI (listopad 1983 - 74 + 3.974 AI, prosinec 1982 - 28 + O AI), (AI - AMNESTY INTERNATIONAL, zachycené materiály této organizace byly uváděny zvlášť - pozn. aut.).

Materiály CH-77, samizdatová literatura domácí provenience byly stejně jako zahraniční písemnosti (knihy vydané v exilových nakladatelstvích, exilové časopisy), uváděny v samostatných přehledech.

Dále přehledy obsahovaly tabulky s výskytem protizák. pís. podle jednotlivých krajů. Na ukázkou uvádím (viz Příloha II.) tabulku výskytu za prosinec 1983. Na prvním místě jsou opět uváděny případy, na druhém počty písemností. (Že celkové počty v této tabulce mnohdy nesouhlasí, není naše chyba).

Další tabulka (Příloha III.) uváděla zaměření protizák. písemností. Tabulka je opět přehledem za prosinec 1983.

Dále měsíční zprávy obsahovaly "přehledy nejzajímavějších výskytů", ve kterých byly popisovány jednotlivé, z hlediska StB nejzávažnější případy (Příloha č. IV). U každého z nich bylo většinou uváděno, která součást StB se věcí zabývala (okres, kraj, nebo centrála), případně bylo uváděno, že "pachatel" byl vypátrán. Dále byly uváděny "případy teroristického charakteru", které zachycovaly případy různých expozí, vyhrožování fyzickou likvidací stranickým představitelům pomocí telefonu či dopisu apod.

Další tabulka (Příloha V) ukazovala vypátrané osoby, založené či uložené operativní svazky ve sledovaném období a současný počet rozpracovaných svazků na jednotlivých správách StB v krajích. Tabulka je opět za prosinec 1983. Přehledy uváděly též objasněnost jednotlivých případů (za sledovaný měsíc prosinec 1983 činila 18, 8%) a kolik z počtu vypátraných osob bylo předáno vyšetřovateli StB, VB nebo s nimi bylo provedeno jiné opatření [za prosinec 1983 byly 4 osoby předány vyšetřovateli StB, 2 osoby vyšetřovateli VB, s 11 osobami bylo provedeno PVO (preventivně výchovné opatření - pozn. aut.) a u 2 osob bylo provedeno další opatření].

Dále přehledy obsahovaly sociální původ pachatelů (žák ZŠ, student stř. školy, učeň, student VŠ, bez prac. poměru, invalid. důchodce, technik, psych. narušené osoby, dělník, voják ZS, voják z povolání) a věkové složení "pachatelů" (do 15 let, 16-20 let, 21-25 let, 26-45 let, 46-60 let a 61 a více let).

Na závěr pak byly uváděny případy "nedovoleného ozbrojování" a "verbální trestné činnosti." Za sledovaný měsíc prosinec 1983 bylo pro spáchání "verbální trestné činnosti politické motivace" předáno vyšetřovateli VB 31 osob, 1 osoba byla předána vyšetřovateli StB a se 2 osobami bylo provedeno PVO.

"Pachatelé" měli svým jednáním naplnit skutkovou podstatu tr. č. podle §§ 198 (hanobení národa, rasy a přesvědčení) a 202 (výtržnictví), 260 (podpora a propagace fašismu a podobného hnutí), 261 (doplnění § 260).

Operativní situace mohly obsahovat přílohy týkající se písemností vyjadřujících se ke konkrétní události. Tak operativní situace za měsíc květen 1984 obsahuje "INFORMACE o výskytu protizák. písemností, ve kterých je reagováno na neúčast sportovců ČSSR a dalších socialistických zemí na LOH v Los Angeles", která podává zprávu o výskytu anonymních dopisů zaslaných Čs. rozhlasu.

Dopisy mají dle INFORMACE nejčastěji opakovat tyto názory :

- ▣ neúčast sportovců je zneužívána k politické propagandě proti USA
- ▣ je schvalován postup Reagana a dalších politiků USA
- ▣ neúčast čs. sportovců je výsledek diktátu SSSR
- ▣ v jednom dopisu jsou vulgárním způsobem napadáni redaktoři Čs.rozhlasu

Operativní situace za srpen 1984 obsahuje přílohu s názvem: "Informace o výskytu protizák. písemností zaměřených k 16. výročí internacionální pomoci vojsk VS pracujícím lidu ČSSR." Informace podává zprávu o tom, že v době od 17. 8. do 28. 8. 1984 bylo v ČSSR zaznamenáno celkem 14 případů výskytu "protizák. písemností a trestné činnosti politické motivace úzce související s uvedeným výročím." Následuje přehled jednotlivých případů. Obdobnou přílohu ke stejnému tématu obsahuje přehled za měsíc srpen 1985 (Příloha č. VI).

V přehledu za měsíc říjen 1984 je příloha "Informace o výskytu protizákonných písemností v souvislosti s úpravou maloobchodních cen", nebyla to ale úprava ledajaká - šlo o zdražení piva. K této události se StB podařilo shromáždit větší množství reakcí, než na předcházející výročí okupace.

Tak v Českých Budějovicích zajištěno 11 kusů letáků s textem: "Patnáctého října je posvátný den, pivo bude dražší. Vláda musí ven." V obci Boršov nad Vltavou byl zjištěn nápis "KSČ" a kresba šibenice se smyčkou, ÚV KSČ je v anonymním dopise vyhrožováno, že jestli dojde ke zdražení piva, budou prováděny rozsáhlé sabotáže a do vzduchu vyletí sídla KSČ, v Mostě je zjištěn 5m dlouhý nápis - "Dražší šťávy dětem!"

K přehledu za měsíc říjen 1986 je příloha "Informace k současnému stavu vyšetřování mimořádné události výbuchu dne 28. října 1986 v Českých Budějovicích", k přehledu za měsíc duben 1987 - "Informace o výskytech protizák. písemností zaměřených k oficiální návštěvě generálního tajemníka ÚV KSSS s. GORBAČOVA v ČSSR."

V měsíci lednu zpracovávala X. správa SNB vždy ANALÝZU "operativní situace v problematice protizákonných písemností, teroru, nedovoleného ozbrojování a verbálních trestných činů politické motivace" za uplynulý kalendářní rok. V archivu MV se zachovaly 4 analýzy z let 1983, 1984, 1985 a 1986.

Přehled uvedené problematiky za rok byl rozvržen obdobně jako měsíční přehledy (operativní situace). Obsahoval podrobné zhodnocení situace v oblasti protizákonných písemností za předchozí rok a její srovnání s rokem předešlým, tabulky zjištěných případů, výskytu na jednotlivých správách, tematického zaměření písemností, vypátrání pachatelů, počtu objasněných případů v %, stavu rozpracování v operativních svazcích, věkového a sociálního složení vypátranych osob, provedených opatření s vypátranými osobami, dále zhodnocení nejdůležitějších případů a závěr, ve kterém byla posuzována úspěšnost jednotlivých správ v uvedené problematice.

Pro zajímavost uvedeme, jak StB hodnotila vývoj ve sledované oblasti v letech 1983 až 1986.¹¹⁾

V roce 1983 ve srovnání s předchozím rokem StB zaznamenala snížený výskyt protizák. pís. Tento trend se měl projevovat již od roku 1981, byl však "v přímé závislosti s růstem výskytu jiných nelegálních protispolečenských a protisocialistických materiálů. Jedná se především o materiály Charty 77, VONS, literárně a nábožensky zaměřené samizdaty, nelegální časopisy, petice, bulletiny."

V roce 1983 byl zachycen dvojnásobný počet materiálů AMNESTY INTERNATIONAL

než v roce předešlém. Nejvíce zachycených písemností se týkalo konání "Světového shromáždění za mír a život, proti jaderné válce", dále 15. výročí okupace a podepsání dohody mezi vládami ČSSR a SSSR o rozmístění raketových komplexů na území ČSSR. Ojediněle byl zaznamenán výskyt písemností týkajících se např. Grenady. Část písemností "hanobí a znevažuje jednotlivé politické a vládní představitele. Pachatelé v roce 1983 v menší míře reagovali na osobu s. ANDROPOVA a představitelů SSSR a častěji se zaměřovali na útoky proti vedoucím funkcionářům ČSSR."

"Lze konstatovat, že protizákonné letáky a anonymní dopisy tvoří neorganizovaní jednotlivci a při výskytu se stále objevuje řada starších akcí (Praha - ŠÍŘITEL, Brno - RAZÍTKO, Ostrava - ZNAK)." StB konstatuje, že se v průběhu roku 1983 začala pozvolna vytvářet "nová koncepce nepřátelských sil, kdy na úkor protizákonných písemností stoupá výskyt tzv. samizdatů".

Obsah samizdatů se měl tehdy měnit z intelektuálního zaměření k obsahu čtivějšímu, bližšímu širší čtenářské veřejnosti. Výrazněji bylo dbáno na dodržování konspirace, jednotlivé příspěvky byly podepisovány zkratkami a pseudonymy. "Stalo se již pravidlem, že několikrát do roka se objevuje v různých nelegálních písemnostech návod, jak zhotovovat domácí rozmnožovací stroje a jak organizovat skupinky osob podílejících se na tvorbě a distribuci protizák. pís."

Z těchto důvodů bylo v roce 1983 přistoupeno k budování "taktické operativní evidence" těchto písemností.¹²⁾

Nedílnou součástí písemností je tvorba samizdatově vydávaných časopisů, z nichž ANALÝZA 1983 upozorňuje především na PROSTOR, jehož výskyt byl zaznamenán v rámci celé ČSSR. Mělo se jednat o cyklostilovaný časopis o 80 - 100 stranách.

Koncem roku 1983 StB zaznamenalo výskyt "Časopisu Společnosti pro šíření informací v ČSSR" a bulletinu "INOCENT VICUM - DUM - DUM", který má být určen "Degenerované umělecké mládeži - Doufající v uplatnění mozku."

Již více než 5 let byl zjišťován výskyt Historických sborníků a již 3 roky byl vydáván Kritický sborník.

ANALÝZA za rok 1984 opět zaznamenává proti předešlému roku snížený výskyt protizák. pís., který má dle Analýzy několik příčin - mimo jiné i rozšiřovaný názor mezi "domácími představiteli tzv. opozice, kteří považují působnost protizákonných písemností za druhořadou a upozorňují na skutečnost, že by kvůli tvorbě protizákonných písemností nemělo docházet k ohrožení závažnější protisocialistické a opoziční činnosti."¹³⁾

V druhé řadě se mělo stále více snižovat procento předaných protizák. pís. od institucí a podniků součástí SNB. StB odhalovala, že v současné době je SNB předáváno pouze 10 - 20 % protizák. písemností a že se jedná zejména o anonymní dopisy.

Vývoj operativní situace v roce 1984 měl být poznamenán 40. výročím SNP, 16. výročím okupace, konáním LOH v USA a zdražením některých druhů zboží. Z roku 1983 se měla přenést reakce na rozmisťování raketových komplexů v ČSSR.

X. správa si ztěžuje, že se pouze nepatrně zvýšila účinnost operativních opatření při evidenci a organizaci součinností opatření při výskytu materiálů CH-77 a VONS a další samizdatové literatury. Podle X. správy se jedná v rámci problematiky o jedinou organizovanou nepřátelskou činnost a jsou s ní v uvedené době největší problémy - řada S-

StB neplní základní nařízení nebo se omezuje na pasivní shromažďování těchto materiálů. Tento problém má nadále zůstat jedním z prvořadých cílů práce v dané problematice. Pokles výslednosti byl zaznamenán především u S-StB hl. m. Prahy a Středočeského kraje.

Rok 1985 byl podle ANALÝZY poznamenán konáním oslav 40. výročí osvobození, Čs. spartakiády 85, XII. Světového festivalu mládeže a studentstva v Moskvě, 17. výročním okupace a byly zajištěny ohlasy k připravovanému XVII. sjezdu KSČ. Dále mělo pokračovat snižování počtu výskytu "klasických" protizák. pís. Trend opačný byl zaznamenán u výskytu samizdatů a materiálů souvisejících s CH-77 a VONS: Od roku 1982 do roku 1985 zaznamenala StB pětinasobný nárůst výskytu těchto písemností. Opakuje se stížnost federální X. správy na S-StB za jejich pasivitu v uvedené problematice.

Pro rok 1986, který StB charakterizovala jako rok XVII. sjezdu KSČ a voleb do zastupitelských orgánů, se StB zavazovala k přijetí účinných opatření.¹⁴⁾

ANALÝZA za rok 1986 konstatuje ve srovnání s předcházejícím rokem zvýšení výskytů všech druhů protizák. pís. kromě letáků. Toto zvýšení mělo být ovlivněno zahraniční dopisovou akcí, zaměřenou na havárii jaderné elektrárny v Černobylu a s tím spojenými protesty proti výstavbě JE Temelín. Dále explozí u KV KSČ v Českých Budějovicích, která motivovala další osoby k výhrůžným telefonátům na útvary SNB, stranické a státní orgány.

Stejně jako v posledních letech byl i v roce 1986 zaznamenán zvýšený počet výskytu samizdatů a materiálů CH-77 a VONS. Analýza konstatuje, že se zvyšuje profesionální úroveň písemností, a to jak po obsahové, tak i grafické stránce.

Obdobně jako v předcházejících letech si ANALÝZA stěžuje na nedůslednost přístupu jednotlivých správ k dané problematice.

"Pachatelé" měli při vyhotovování protizák. písemností používat tradičních způsobů zpracování - nový prvek, využití tiskárny počítače, byl zaznamenán u zpracování "Informací o CH-77".¹⁵⁾

C e l k e m bylo v letech 1982 - 1986 zjištěno

letáky	146/87	90/1371	62/291	54/1631	50/935
an.dopisy	495/795	379/1247	249/669	236/319	210/419
výhr.dopisy	39/131	50/84	28/56	17/44	34/52
nápisy	261/701	198/544	150/563	150/402	114/469
mater.CH-77	77	407	341	376	766
zahr.pís.	5.017	1.260	1.460	383	4.469
pís.AI	22.797	42.206	25.544	23.092	12.157 ¹⁶⁾

Uvedená čísla mohou docela dobře dokumentovat rozsah neoficiální publikační činnosti v ČSSR a písemné materiály, které se do ČSSR dostávaly z venčí. Přitom ovšem musíme vzít v úvahu, že se StB do rukou dostávala jen určitá část těchto materiálů. Podle odhadů samotné StB to mohlo být množství v rozmezí 20 - 60%. Z uvedeného přehledu je v období 1982 - 1986 patrný nárůst zachycených materiálů CH-77. Ostatní druhy protizák. písemností tak, jak si je StB rozčlenila, se přes některé značné výkyvy (např. nízký počet zahraničních pís. v roce 1985) pohybovaly na přibližné úrovni. Škoda, že se nezachovaly analýzy z problematiky protizák. pís. z let 1988 a 1989, kdy byly ve velkém vyráběny letáky k protikomunistickým demonstracím. Procento StB zachycených letáků můžeme usuzovat jen z některých vyšetřovacích spisů lidí obviněných z jejich výroby a distribuce (viz. níže). U nápisů musíme počítat s tím, že jde zřejmě skoro o stoprocentní zachycení jejich

skutečného výskytu a je překvapující jejich poměrně nízký počet.

V letech 1983 - 86 analýzy uvádějí tyto vypátrané dlouhodobě rozpracovávané akce s "vysokou společenskou nebezpečností".

Rok 1983: akce SIDO-VÝZVA (2.odb. S-StB Ostrava)
akce ELEKTROLÝZA (2.odb. S-StB Ústí n/Labem)
akce AKTIVISTA (2.odb. S-StB Praha)
akce VYHROŽOVATEL (2.odb. S-StB Plzeň)

Rok 1984: akce STRAŠÁK (2.odb. S-StB České Budějovice)
akce HAD (2.odb. S-StB Ústí n/Labem)
akce MARCIPÁN (2.odb. S-StB Brno)
akce SLOUP (2.odb. S-StB Ostrava)

Rok 1985: akce PODOLÁK, MASNA (2.odb. S-StB Praha)
akce LUKÁŠ I (2.odb. S-StB Plzeň)
akce SVOD I (2.odb. S-StB Brno)
akce ZÁMRSK (2.odb. S-StB Hradec Králové)

Rok 1986: akce ZNAK (2.odb. S-StB Ostrava)
akce DVŮR (2.odb. S-StB Hradec Králové)
akce POETA, TRASA (2.odb. S-StB Ústí n/Labem)

Kromě těchto případů byly ve sledovaném období rozpracovány i další se stejnou charakteristikou:

akce MODEL (XII. S-SNB) akce VULKÁN (2.odb. S-StB Bratislava) akce BUŇKA (2.odb. S-StB Plzeň) akce NOVÝ ÚNOR (2.odb. S-StB Brno) akce JEDENADVACÁTÝ (2.odb. S-StB Hradec Králové) akce ŠÍŘITEL (2.odb. S-StB Praha) akce VÝBOR (2.odb. S-StB Banská Bystrica) akce DEMOKRAT II (I.odb. X. S-SNB)¹⁷⁾

Ze zajímavých ukazatelů obsažených v ročních přehledech mohou být i vykazované počty vypátraných "pachatelů - pisatelů a rozšiřovatelů protizákonných písemností" a procenta objasněnosti případů (pro srovnání jsou tato čísla v přehledech vykazována zpětně od r. 1981).

Rok	Vypátrané osoby	Objasněnost případů
1981	257	16, 6%
1982	228	24, 2%
1983	350	24, 7%
1984	281	33, 9%
1985	239	37, 1%
1986	265	42, 5%

Tyto údaje se ovšem musí brát se značnou rezervou, zvláště údaje o objasněnosti případů, které během krátké doby 5 let vzrostly z 16, 6% až na neuvěřitelných 42, 5%, přičemž počty vypátraných osob zůstaly prakticky stejné. X. správa to sice vysvětluje poklesem výskytu protizákonných písemností, ale skutečnost bude spíše taková, že jednotlivé správy StB centrále kontrarozvědky nevykazovaly zdaleka všechny případy, na které narazily - přednost měly pak samozřejmě ty, kde byl znám autor zachycené písemnosti. Důvod byl prostý - jednak šlo v mnoha případech i ze státobezpečnostního hlediska o skutečné prkotiny a hlavně přidělovaly krajským správám práci - socialistický

šlendrián se nevyhnul ani takové organizaci, jakou byla StB.

Důležitými údaji v ročních analýzách jsou přehledy "provedených opatření s vypátranými pachateli" dokumentující rozsah persekuce totalitního režimu v oblasti psaného slova. Kolik osob předaných vyšetřovateli bylo odsouzeno, podle jakých paragrafů a k jakým trestům, to by muselo být obsahem další studie. Muselo by se též rozlišovat mezi osobami předanými vyšetřovateli StB a VB, kde šlo mnohdy např. o různé výhružné dopisy, bez politické motivace - i když to samozřejmě neplatí úplně (z praxe je známo více případů, kdy byly politické věci kriminalizovány a vyšetřovány příslušníky VB). Zajímavý je údaj o předávání osob vypátraných v problematice nezák. pís. do PL (psychiatrické léčebny). Problém možného zneužívání psychiatrie totalitním režimem proti jeho odpůrcům (jak se dělo běžně v SSSR) je u nás dodnes tabu a zasloužil by si jistě větší pozornosti.¹⁸⁾

Jako další informace byly vypracovány přehledy o "verbálních trestných činech politické motivace", ke kterým se řadilo např. i ničení výzdob, transparentů, vývěsních skříněk či strhávání vlajek. Těchto trestných činů se měla dopouštět především mládež (nejvíce středoškolští studenti a učňovský dorost) a dále osoby v podnapilém stavu. V roce 1982 bylo z těchto důvodů vyšetřováno 306 osob, v roce 1983 206 osob, v roce 1984 239 osob, v roce 1985 217 osob a v roce 1986 245 osob.

Všechny případy v problematice protizákonných písemností předávala kontrarozvědka pro boj s vnitřním nepřítelem (X. správa SNB) správě vyšetřování StB (KS StB svým odborům vyšetřování StB) k posouzení ohledně možnosti trestního stíhání. Stanovisko Správy (v krajích odborů) vyšetřování StB o možnosti či nemožnosti trestního stíhání podle některého z paragrafů čs. trestního zákoníku bylo více či méně orientační, nevedlo automaticky k zahájení či nezahájení trestního stíhání, které v konečné fázi (především u větších případů) záviselo na politickém rozhodnutí, na tom, jaké formě represe dával totalitní režim vůči svým občanům v dané chvíli, s ohledem na vnitrostátní a mezinárodní situaci, přednost. Přitom platila určitá nepsaná pravidla, která přihlížela např. k osobě autora či vydavatele samizdatu - všeobecně známá osoba, která navíc měla za sebou několik let vězení (dá se říci, že odsezená leta do jisté míry "legalizovala" opoziční činnost určité osoby).

Záleželo též na součásti StB, která případ vyšetřovala. V zásadě platilo pravidlo, že to, co bylo možné v Praze, nebylo možné mimo Prahu, kde byli lidé zavíráni např. za pouhé sbírání podpisů pod petici - venkovská StB potřebovala při nedostatku opoziční činnosti v krajích či okresech vykazovat nějaké výsledky. Tak např. známý Petr Uhl, dvakrát dlouhodobě vězněný za jinou opoziční činnost, mohl v Praze vydávat základní periodikum domácí opozice tzv. INFOCH (Informace o CHARTĚ), jehož vydávání mimo Prahu by bylo dle mého názoru nemožné.

Také většina procesů proti samizdatu a jeho vydavatelům byla vedena v krajích mimo hlavní město. Tak František Stárek byl 2x odsouzen za vydávání časopisu VOKNO, jednou v Severočeském kraji a podruhé ve Východočeském kraji. Ivan Jirous byl odsouzen v Jihlavě a po odvolání v Brně za autorství petice adresované státním orgánům ohledně smrti Pavla Wonky, nebo taktéž v Brně několikrát za rozšiřování samizdatu a hudebních nahrávek odsouzený Petr Cibulka

V Praze byl v posledních letech výjimkou jen proces s vydavatelem Lidových novin - Jiřím Rumlem a Rudolfem Zemanem. V tomto případě šlo ale o nový prvek ve vydávání samizdatu se snahou po legálním vydávání opozičních novin. Na to ovšem nebyla tehdejší moc připravena a ve své neschopnosti vypořádat se s novými podmínkami a novou situací

reagovala tak, jak uměla - vězněním.¹⁹⁾

Za výrobu a rozšiřování letáků nezávislé iniciativy České děti vyzývajících občany k demonstraci 21. srpna 1988 za odchod okupačních vojsk a odstoupení vlády byla v Praze obžalována z tr. č. pobuřování dle § 100 (trest do 3 let, ve 2. odst. - kdo pobuřuje účinným způsobem, tiskem atd. - do 5 let) Lucie Váchová, přičemž vyšetřovatelé uvažovali o přísnější klasifikaci dle § 98 tr.zák. - podvracení republiky (trest do 5 let, ve 2. odst. do 10 let).

I když měli vyšetřovatelé v ruce zdánlivě všechny trumfy (L. Váchovou udal muž, který ji viděl zastrkávat do poštovní schránky uvedený leták, při následné domovní prohlídce u ní v bytě byly nalezeny použité rozmnožovací cyklostylové blány s textem letáku), dopadl celý případ pro státní orgány fiaskem a L. Váchová byla nakonec odsouzena za přečin proti veřejnému pořádku k peněžitě pokutě. Přispělo k tomu zřejmě to, že StB se nepodařilo objevit psací stroje, na kterých byl text do blan vyražen (byly k tomu použity psací stroje, na kterých nebyl nikdy psán žádný samizdat - StB ho tudíž neměla v evidenci), a také výpovědi obžalované, která vše popřela, i ostatních vyšetřovaných osob. Jakou roli pak sehrála slušnost soudce snad tušícího blížící se změny (říjen 1989), je těžko říci. Soud konstatoval, přes veškerou snahu příslušníků SNB snažících se ve svých výpovědích obžalovanou co nejvíce poškodit, že nebylo prokázáno, že Lucie Váchová uvedené letáky vyráběla a rozšiřovala - jen umožnila ve svém bytě jejich výrobu.

Vyšetřovací spis L. Váchové obsahuje hlášení jednotlivých místních oddělení SNB ze všech pražských obvodů (s výjimkou Prahy 7 a 10) o nálezech letáků na území hl. m. Prahy. Vyšetřovatelé měli k dispozici celkem 146 kusů letáků zajištěných příslušníky SNB nebo vydaných občany. Je to poměrně malé číslo, když uvážíme, že uvedených letáků bylo vyrobeno a rozhozeno celkem 8.000.²⁰⁾

I tak je těžko pochopitelná motivace několika desítek lidí, která je přinutila k tomu, aby po nálezů letáku ve své schránce vytočili linku tísňového volání SNB - většinou šlo o členy strany nebo důchodce, kteří navíc často obhospodařovali byty svých sousedů na dovolené a kteří iniciativně bezpečnosti předávali letáky i z poštovních schránek jim svěřených. Odměnou jim mnohdy bylo to, že se museli podrobit proceduře kontrolního sejmutí otisků prstů.

Jednotlivá oddělení VB pak zasílala úřední záznamy o zachycení letáků a výsledků šetření s tím spojených operačnímu středisku KS SNB v Bartolomějské ulici. Po oznámení nálezů letáku na linku 158 se na místo dostavila výjezdová skupina s technikem, která měla zajistit všechny stopy po "pachatelích", vyslechla obyvatele domu, často prohlédla poštovní schránky i ve vedlejších domech v ulici.

Tzv. problematika protizákonných písemností byla jen jednou z oblastí zájmu StB. Přes torzovitost materiálů (operativní situace z této problematiky se zachovaly jen z několika let, a i to je dost vzácné) můžeme nahlédnout do obludného a absurdního rozsahu činnosti a zájmu státního aparátu totalitního režimu. Vytvoření ucelenějšího obrazu o celé době bude však práce na mnoho let.

1) Nařízení ministra vnitra (NMV) ČSSR č. 9/1978 a č. 32/1977.

2) A MV ČR, neinventarizované přírůstky, Informace X. správy (1987).

3) NMV ČSSR č. 9/1978.

4) A MV ČR, neinventarizované přírůstky, Informace...

5) NMV ČSSR č. 9/1978.

6) A MV ČR, neinventarizované přírůstky, Informace...

7) Tamtéž.

8) NMV ČSSR č. 32/1977.

9) Tamtéž.

10) A MV ČR, neinventarizované přírůstky, OPERATIVNÍ SITUACE v problematice protizákonných písemností, teroru, nedovoleného ozbrojování a verbálních trestných činů v prosinci 1983.

11) A MV ČR, neinventarizované přírůstky, ANALÝZY operativní situace v problematice protizákonných písemností, teroru, nedovoleného ozbrojování a verbálních trestných činů politické motivace z let 1983 - 1986.

12) AMV ČR, neinventarizované přírůstky, Informace...

13) Tamtéž, Analýza... za rok 1984.

14) Tamtéž, Analýza... za rok 1985.

15) Tamtéž, Analýza... za rok 1986.

16) První číslo uvádí počet případů, druhé počet kusů; u materiálů CH-77, zahr. písem. a písem. AI jsou uváděny pouze kusy; přehled k roku 1982 se nachází u Analýzy na rok 1983.

17) V závorce uvedena vždy součást StB, která případ uvedený rozpracovávala.

18) Provedená opatření s vypátranými pachateli:

	1983	1984	1985	1986
předáno vyšetřovateli StB	146	54	42	58
předáno vyšetřovateli VB	51	69	72	70
PVO	86	33	30	36
další rozpracování	61	101	87	86
vyhoštění	1	2	-	-
umístění v PL apod.	5	14	2	9
výstraha dle NMV č. 22/78	-	8	5	3
nevpuštění na území ČSSR	-	-	1	-
předáno vyšetř. prokuratury	-	-	-	1
soudní napomenutí	-	-	-	2

PVO - preventivně výchovné opatření; kolonka 'umístění v PL apod.' je v jiných letech nadepsána - 'psychicky narušené osoby - nesvéprávné' nebo 'psychicky narušené osoby předané do lék. péče'; rubrika 'vyhoštění' a 'nevpuštění' na území ČSSR se týká cizích

státních příslušníků.

19) Srovnej Informace o Chartě (INFOCH) z let 1978 - 1989.

20) Generál A. Lorenc ve svých pamětech (Lorenc Alojz, Ministerstvo strachu? Neskartované vzpomínky generála Lorence, Bratislava 1992, str. 145) nemluví pravdu, když říká, že před 21. srpnem 1989 byla StB odhalena a zmařena letáková akce Českých dětí. "Odhalení" nebyla zásluha StB, ale jednoho náhodného udavače a když byla provedena prohlídka u Lucie Váchové, byly už letáky zčásti rozhozené. Srovn. vyšetřovací spis arch. č. V - 42 264 MV.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

CELOSTÁTNÍ PROJEKT „KLÍN“

Pavel Žáček

Když publicista Jan Urban v březnu 1990 poprvé zmínil "akci KLÍN", netušil asi, jakého džina vypustil z láhve.¹⁾ "KLÍN" začal být skloňován ve všech pádech, veřejnosti byly předkládány různé dohady. Poopravme - na základě nemnoha zachovaných archivních materiálů - pohled na tuto akci Státní bezpečnosti.

První návrh celostátního projektu "KLÍN" je datován 24. června 1987.²⁾ Jeho smysl je dán zbytkem předlouhého názvu: "zamezení programového sjednocení protisocialistických elementů". Akce "KLÍN" byla jednou z reakcí Státní bezpečnosti na začínající PŘESTAVBU, tzn. pozvolnou přípravu změny společenského systému v celém východním bloku.³⁾ Stěžejní myšlenky projektu nebyly nové. Již v metodických pokynech z roku 1972 nalezneme čtyři hlavní body rozkladných opatření: narušení akceschopnosti vnitřního nepřítele, vyvolávání vzájemné nedůvěry, narušení vazeb a spojení (i do zahraničí) a konečně diskreditaci "nositelů nepřátelské činnosti".⁴⁾

Zachovaný výtisk primárního podkladu projektu "KLÍN" není signován I. náměstkem ministra vnitra ČSSR, nýbrž jen náčelníkem 1. odboru X. správy SNB a náčelníkem X. správy SNB (Správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem). To však nemění nic na faktu, že projekt "KLÍN" byl vedením federálního ministerstva vnitra schválen a zmíněnými složkami StB praktikován až do zákazu tzv. vnitřního zpravodajství na přelomu listopadu a prosince 1989.

Druhým představovaným dokumentem je rozšířený plán celostátního projektu "KLÍN" z 5. srpna 1987.⁵⁾ Naše poznání stěžejního projektu Státní bezpečnosti posledních let existence komunistického systému v Československu by nebyla úplná bez přílohy k tomuto plánu.⁶⁾

Můžeme konstatovat, že "KLÍN" přišel pozdě. Sebelepší zpravodajská akce, v době rozkladu totalitního systému a narůstání krize v samotné Státní bezpečnosti, nemohla zabránit pokusům o přechod k pluralitní demokracii. Dejme však slovo "odborníkovi" z nejpopovolanějších - mjr. Chovancovi:

"Jako zpravodajský pracovník vnitřního zpravodajství jsem pochopitelně znal velmi dobře vnitropolit. situaci a rozpory, které v naší společnosti byly. O této situaci jsme pravidelně informovali vedení státu i strany a navrhovali jsme i příslušná opatření. K našim informacím a našim návrhům však vedení nebralo zřetel. Rozpory ve společnosti přezírali, nám vytýkali, že vidíme situaci černě, že naopak většina lidu je v tom podporuje a argumentovali tím, že dostávají tisíce rezolucí, které jejich politiku podporují... O situaci jsem nejednou jednal s funkcionáři ÚV, v redakci Rudého práva, s redaktory rozhlasu a televize apod., kde jsem poukazoval na situaci a chyby, kterých se vedení dopouští, a také na možné

následky, které ignorancí skutečné situace mohou nastat. S novináři jsem se v podstatě shodl, ale funkcionáři jsem byl odmítán... Ve vedení ÚV byla naprostá ignorance našich zpráv, upozornění a varování. V této otázce jsme spolupracovali rovněž se sovětskými zástupci KGB, pochopitelně, že dostávali od nás veškeré informace o situaci, odpovědně však prohlašují, že do ničeho nezasahovali. V podstatě naše informace brali bez komentářů, maximálně se zeptali na některé otázky, které jim nebyly jasné.

Osobně jsem byl informován velmi dobře i o pozicích a situaci v opozici, která chybami vedení strany a státu získávala. Protože jsem měl i já snahu zabránit v práci s opozicí používání policejních metod, zpracovali jsme akci KLÍN a cílem této bylo jednak brzdit sjednocování opozice a naopak získávat v jejich řadách vliv, aby bylo možné přejít regulovaně k pluralitní společnosti. Celá akce byla v počátcích, ovšem plánovali jsme to jako dlouhodobou záležitost..."⁷⁾

Bývalý vedoucí představitel operativních útvarů StB zaměřených proti vnitřnímu nepříteli si dokonce dovolil tvrdit, že "KLÍN" měl být prostředkem, jak "regulovat" přechod k "pluralitní společnosti"! O tom, že šlo o pravý opak, o udržení stávajícího systému, respektive omezené skupiny stranických dinosaurů u moci, svědčí nejen název celé akce, ale především její cíle! Na podporu našich tvrzení můžeme uvést opatření StB při kontrole II. fóra Charty 77⁸⁾ či citát z průběžného hodnocení projektu "KLÍN" z poloviny roku 1988: "Správné hodnocení prognóz vývoje operativní situace se odráží i v plánu práce odboru, a proto jej bylo možno při rozpracování problematik využívat jako hlavní metodu práce. Pro hodnocené období pak vyplynuly stěžejní úkoly z celostátní porady k projektu KLÍN konané dne 23. 2. 1988. Pro toto období bylo jako prioritní úkol stanoveno - připravit a realizovat likvidaci rozmnožovacích středisek samizdatů v dostatečném předstihu před výročním srpnem 1968 a tak narušit možnost jejich zneužití k masovému rozšiřování nejen samizdatů, ale i letáků k výročí srpna 1968. Byl rozpracován komplexní soubor opatření ke splnění úkolu ve stanoveném termínu, avšak v rámci schvalovacího řízení bylo rozhodnuto odložit realizaci na červenec 1988.

Plně se rovněž osvědčila opatření realizovaná v rámci projektu KLÍN ke schůzce kolektivu mluvčích konané dne 10. 4. 1988, IV. FÓRU CH-77, připravenému na 14. 5. 1988, ale i záměrům přenesení aktivity do krajů, čehož příkladem byla snaha o zorganizování regionálního FÓRA CH-77 ve Východočeském kraji 21. 5. 1988."⁹⁾ Na "realizaci" celostátního projektu "KLÍN" se samozřejmě podílely i 2. odbory regionálních správ StB. V přehledu bezpečnostní situace v Praze a Středočeském kraji za léta 1986 - 1988 se dočteme: "Prostřednictvím vlivové agentury a preventivně rozkladnou činností se sice podařilo eliminovat aktivitu exponentů pravice, ale naše opatření nebyla dostatečně účinně synchronizována s opatřeními proti CHARTĚ 77, kde je stále nedostatek kvalitní, zejména vlivové agentury. Podařilo se sice prohloubit rozpory mezi tzv. "exkomunisty" a radikálními elementy v CHARTĚ 77 v duchu celostátního projektu KLÍN, nebylo však dosaženo snížení počtu a údernosti konkrétních nepřátelských aktivit."¹⁰⁾

Podobně vyznívají i zachovaná hodnocení z posledního roku existence socialistického Československa. Na celostátní poradě FMV konané 20. července 1989 náčelník Hlavní správy kontrarozvědky pplk. Vykypl uvedl, že: "...mimo hlavní úkoly směřující k pronikání do tzv. nezávislých iniciativ připravujeme v rámci projektu "KLÍN" i veřejnou diskreditaci nepřátelských osob pomocí stranického tisku."¹¹⁾ Z některých formulací vycítíme, že StB ztrácela svou sílu, podobně jako stranický tisk. Tak alespoň vyzněl závěr příspěvku náčelníka S-StB Hradec Králové.¹²⁾

Zvláštnosti projektu "KLÍN" potvrdil i kpt. Ivan Koníček¹³⁾:

"Rozpracování problematiky, celostátních akcí i hlavních akcí... vycházelo z plánu správy rozpracovaného do plánu odboru a bylo realizováno na základě plánu AOK schválených příslušnými funkcionáři, tj. náčelníkem správy, v případě akce KLÍN I. NMV ČSSR. Rozpracování bylo průběžně hodnoceno a dokladováno (akce KLÍN na úrovni I. NMV ČSSR).

Výslednost byla do značné míry ovlivněna realizací operativně ukládaných naplánovaných úkolů, mnohdy bez souvislosti a v řadě případů přímo narušujících vlastní zpravodajskou práci, dále rozsahu vyžadovaných administrativních úkonů a v neposlední řadě, zejména v případě celostátních akcí, strukturou organizace a vztahy podřízenosti v rámci složky StB... Řada těchto opatření byla v přímém rozporu např. i s projektem KLÍN, který kladl důraz právě na uplatňování zpravodajských forem práce... a naopak předpokládal, že jiným než zpravodajským otázkám, spojeným s rozpracováváním prostředím, tj. zejména společensko politickým, se budou odpovídajícím způsobem věnovat příslušné orgány a organizace politické, společenské, ale i další státní orgány dle své příslušnosti.

Projekt KLÍN byl sice označován za hlavní metodu práce vnitřního zpravodajství v podmínkách demokratizace společnosti, avšak v praxi byla tato zásada rozhodnutími vedení MV ČSSR prakticky trvale porušována...

Při rozpracování svěřených akcí jsem... využíval kromě sledování též ZTÚ DIAGRAM,¹⁴⁾ STATISTIKA,¹⁵⁾ PŘESTAVBA,¹⁶⁾ NÁKUP,¹⁷⁾ ANALÝZA¹⁸⁾ a APARÁT.¹⁹⁾ V rámci akce KLÍN byl využit též ZTÚ KRYSTAL²⁰⁾...".²¹⁾ Nejenom řadový analytik kpt. Koníček, ale i mjr. Chovanec charakterizoval projekt "KLÍN" jako "perspektivní změnu ve způsobu práce, kdy mělo dojít k odklonu od policejních metod ve prospěch zpravodajských..."²²⁾ Především z dokumentu obsaženém v Příloze č. III si můžeme udělat obrázek, jak si StB představovala "zpravodajskou akci" proti vnitřnímu nepříteli. Jestliže tuto akci představují jako zpravodajskou, jak asi musely vypadat akce policejní?! Státní bezpečnost přes veškeré snahy pragmatiků ve vedení po reorganizaci v letech 1988/89 nemohla překročit stín komunistické politické policie. Profesionalitě StB nepřidal ani dvojitý tlak, pod kterým se na sklonku totalitní vlády nacházela: jeden ze strany probouzející se společnosti a druhý - monotónně represivní - z nejvyšších postů ÚV KSČ. A tak projekt "KLÍN" skončil, jak skončit musel: "Po 17. 11. 1989 byla veškerá činnost našeho pracoviště prakticky paralyzována a omezila se pouze na vytěžování agentury. Ze své schůzkové činnosti jsem zpracovával písemné informace, které byly cestou náčelníka odboru předávány analytickému odboru k zařazení do informačního toku pro vládní představitele..."

Materiály související s akcí KLÍN, která byla administrativně vedena jako část objektového svazku ŠKODNÁ, byly administrativně likvidovány spolu s hlavním svazkem ŠKODNÁ. Materiály byly v papírových pytlích naloženy na nákladní vozidlo zajištěné vnitřním odborem II. S-SNB a odvezeny ke skartaci..."²³⁾

V souvislosti s diabolizací akce "KLÍN" po 17. listopadu 1989 nemůžeme přehlédnout jisté racionální jádro v argumentaci M. Chovance před Rumlovou Komisí 17. listopadu: "...pokud se mluvilo a mluví o "temných silách", mám dojem, že spíše jde o přání, aby nějaké temné síly něco podnikly, poněvadž by byl konečně nějaký hmatatelný argument, který by dosvědčil ničemnost dřívějších struktur a umožnil... revanš. Pokud jsem tázán na vysvětlení k průniku agentů do současných vedoucích struktur, myslím, že je to prostý proces, kdy agentura, kterou jsme měli v opozici, šla prostě i s touto opozicí nahoru..."²⁴⁾ Nebudeme s bývalým zástupcem náčelníka Hlavní správy kontrarozvědky polemizovat o ničemnosti či ne-ničemnosti "struktury" StB, ale můžeme připustit, že včasným řešením problematiky agenturní sítě "meče a štítu strany" (např. jako ve Spolkové republice Německo) by nevznikly dnešní problémy, až příliš často zaměňované za důsledky akce "KLÍN".

* * *

Originály dokumentů k projektu "KLÍN" byly v roce 1990 nalezeny pracovníky Úřadu na ochranu ústavy a demokracie v prostorách analytiky bývalé II. správy SNB. Byly uloženy v archívu československé kontrarozvědky pod signaturou F - 11 sv. 1 (str. 185 - 191, č. j. VN-0015/53/03 ze dne 29. 6. 1987) a sv. 2 (str. 9 - 48, č. j. VN-001589/03 ze dne 5. 8. a 29. 10. 1987). Xerokopie jejich části obdržel ÚDV dne 8. března 1993 pod č. j. BIS 0075/5-Vyš/93. Podle sdělení S. Devátého ze dne 14. prosince 1993 se však v současnosti originály zmíněných písemností v držení Bezpečnostní a informační služby nenacházejí.²⁵⁾ Dokument otištěný v Příloze č. IV vlastní ÚDV rovněž v xerokopii. Originál se pravděpodobně nachází v archívu Slovenské informační služby.

K publikovaným dokumentům je nutno přistupovat jako k prvním veřejně publikovaným materiálům svého druhu. Především je nutno připomenout jejich původ a dobu vzniku. Hodnocení opozice i záměry akce jsou z provenience Státní bezpečnosti. Tomuto faktu odpovídá dikce i forma celostátního projektu "KLÍN".

1) Srovn.: Lauer František, Komunisté chtěli rozkol, Zemědělské noviny 23. března 1990; Počítač proti opozici, Práce 23. 3. 1990; Jen na dvou střeších, Zemědělské noviny 24. 3. 1990 ad.

2) Viz Příloha č. I.

3) První doložená zmínka projektu "KLÍN" se nachází v záznamu Operativní porady náčelníka X. správy SNB z 11. září 1987 (č. j. VN-002868/1-87): "Na štábu náčelníka X. správy ze dne 16. 10. 1986 byl dále stanoven úkol navrhnout do 30. 6. 1987 komplex opatření, směřujících k řešení nepřátelské činnosti CH-77 (celost. projekt "KLÍN")." Archív ministerstva vnitra ČR (dále A MV), neinventarizované přírůstky, arch. j. F - 11, CHARTA, VONS, PRAVICE, sv. 1.

4) Metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou, schválené dne 11. prosince 1974 I. náměstkem ministra vnitra ČSSR genmjr. J. Hanuliakem a vydané pod čj. N/Z-00532/1974. Podobně též Metodické pokyny I. NMV ČSSR k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou (čl. 8) vydané pod čj. N/Z-00459/1982 v roce 1982. Dalším východiskem pravděpodobně byla akce "PREVENCE". V jejím rámci byla od roku 1978 prováděna především kontrola činnosti "pravice" a omezování jejího spojení do zahraničí, dále "opatření směřující k jejímu rozkladu". V newspeaku StB to znamenalo využití "agenturně operativních prostředků", tzn. "podstav vhodné agentury", tipování vhodné "zahraniční agentury s cílem jejího napojení na hlavní pravicové elementy", vytváření předpokladů "pro dezinformaci čelných představitelů pravice" a vyvolávání rozporů mezi jednotlivými představiteli "pravice". Srovn.: Maňák Vojtěch, Současné zkušenosti z realizace NMV ČSSR č. 21/1978 v problematice boje orgánů StB s vnitřním nepřítelem a možnosti jeho dalšího zkvalitnění, diplomová práce VŠ SNB, fakulta StB, 1984, str. 55 ad. Styčné body měla i akce "IZOLACE" z roku 1981. Srovn.: Návrh projektu celostátní preventivně - bezpečnostní akce "IZOLACE" ze dne 10. března 1981 (Příloha k č. j. VN - 00752/1-81). Zaslána ÚDV pod č. j. ASU - 307/A - 93 dne 2. června 1993.

5) Příloha č. II.

6) Příloha č. III.

7) Osobní vyjádření ke službě v MV mjr. Ing. Miroslava Chovance ze dne 24. 4. 1990.

8) Viz pozn. 3 (sv. 2). Srovn.: Návrh opatření ke schůzce "kolektivu mluvčích Ch-77" v Informaci ze dne 26. září 1987 (č.j. VN-002289/1-3/87): "V rámci projektu "KLÍN": - pokračovat v prohlubování pozice agentury podstavené do kolektivu mluvčích s cílem tuto postupně podstavit do centra nepř. činnosti,

- pokračovat v realizaci aktivních opatření (AO) na prohloubení existujících rozporů v prostředí i s využitím AO I. S-SNB,
- vytvořit podmínky pro aktivní kontrolu vznikající skupiny právníků v prostředí CH-77,
- systematicky evidovat a prověřovat osoby, které poskytují prostory pro organizování opoziční činnosti." V následující Informaci (Příloha k č. j. VN-003935/1-3/87) o II. fóru Charty, jež proběhlo 28. listopadu 1987 v hostinci Ladronka v Praze 5, byli pochváleni na akci zúčastnění tajní spolupracovníci (6 TS a 1 D), "kteří postupovali jak v průběhu přípravy, tak i konání FÓRA dle stanovených úkolů, které jsou v souladu s projektem KLÍN..."

9) A MV, neinventarizované přírůstky, Vyhodnocení bezpečnostní situace a plnění úkolů v problematikách 1. odboru za II. čtvrtletí ze dne 17. 6. 1988; Fakt, že i příslušníci StB byli schopni stručně a z objektivnějšího úhlu posoudit svou práci, je případ pplk. JUDr. M. Kopince, který "KLÍN" charakterizoval jako "kombinace sloužící k dalšímu agenturnímu pronikání a vytváření rozporů mezi jednotlivými představiteli různých proudů uvnitř tzv. opozice". Osobní vyjádření... pplk. JUDr. Milana Kopince ze dne 6. 4. 1990.

10) A MV ČR, neinventarizované příspěvky, Zpráva o bezpečnostní situaci v hl. m. Praze a Sčk v letech 1986 - 87 a v 1. pololetí 1988, 29. 8. 1988, č. j. OS-00109/02-88. Další záměry projektu postihuje Příloha č. IV.

11) Tamtéž. Podklady k diskusnímu vystoupení - celostátní porada ze dne 2. července 1987. Příloha k č. j. OS-00295/87-89.

12) Tamtéž. Operativní situace v průběhu roku 1989 na teritoriu Východočeského kraje. "V celostátní akci KLÍN jsou úkoly plněny dle stanovených záměrů a cílů. V časopise SIGNÁL byl publikován případ V... V čs. rozhlase Hradec Králové byly zveřejněny některé skutečnosti k realizované akci KOTEL.

Celkovým hodnocením plnění úkolů po linii vnitřního protivníka lze konstatovat, že realizovaná opatření ve svém celku plnila stanovené záměry tlumit aktivitu a zamezit rozšiřování stoupenců nelegálních iniciativ. Většina osob po provedených profylakticko rozkladných opatřeních upustila od aktivní protispolečenské činnosti kromě hlavních organizátorů..., kteří pokračují ve své činnosti i po realizovaných represivních opatřeních.

V dalším období lze předpokládat zvýšenou aktivitu výše uvedených osob..."

13) Kpt. Ivan Koníček (1951) byl od roku 1987 odpovědný "za vedení celostátní akce AMBICE, navazující na vývoj operativní situace v problematice ŠKODNÁ". Po přechodu do funkce analytika odboru (od 1. září 1988 se stal SRS vnitřní skupiny 10. odboru II.správy SNB) byl pověřen "administrativním vedením celostátního projektu KLÍN, který v sobě zahrnoval i dříve vedenou akci AMBICE". Dne 25. června 1990 byl propuštěn z řad SNB. Osobní vyjádření... kpt. Ivana Koníčka, nedatováno (jaro 1990). Akce "AMBICE" je v Příloze k č. j. VN-001725/1-1/87 (viz pozn. 3) charakterizována jako "rozložení snahy zorganizovat společné programové vystoupení bývalých členů předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ...". Objektový svazek ŠKODNÁ byl od 12. listopadu 1970 do 6. prosince 1989 (v poslední fázi 1. oddělením 10. odboru II. správy SNB) veden na "exponenty pravice". Viz Všeobecný registrační protokol operativních svazků, reg. č. 1806 ze dne 12. listopadu 1970.

14) Zpravodajsko-technický úkon (ZTÚ) DIAGRAM - krycí název pro dlouhodobý odposlech. Viz příloha RMV ČSSR č. 18/1980 (A-oper-VI-2) čl. 8.

15) Krycí název pro krátkodobý odposlech.

16) Telefonní odposlech.

17) Úkolová prověrka korespondence.

18) Tajná technická prohlídka.

19) Skryté pozorování a fotografování.

20) Skupinová prověrka korespondence.

21) Osobní vyjádření kpt. I. Koníčka...

22) Protokol M. Chovance před K-17 ze dne 7. 1. 1991. Archív VVS Tábor, T 8/91, sv. XXIV.

23) Osobní vyjádření kpt. I. Koníčka...

24) Protokol M. Chovance...

25) Arch. č. F-11 se nachází v kolekci předané archívu MV. Ve sv. 2 je přiložena poznámka, že originály akce "KLÍN" byly 22. května 1992 vyjmuty mjr. N. pro tehdejšího náměstka ředitele FBIS V. Palka.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

VÝVOJ TYPŮ SPOLUPRACOVNÍKŮ KONTRAROZVĚDKY STB VE SMĚRNICÍCH PRO AGENTURNÍ PRÁCI

Marián Gula

Podnětem k sestavení této práce byl fakt, že dosud existuje v této problematice zmatení pojmů, mezi jednotlivými druhy tajných spolupracovníků Státní bezpečnosti (TS StB) se nediferencuje. Veřejnost byla seznámena jen se směrnicemi a rozdělením agentury, tak jak byly platné v posledních jedenácti letech existence komunistické politické policie. Definice všech druhů TS StB se v průběhu času kvalitativně měnily. Nelze srovnávat spolupracovníky StB z let padesátých a šedesátých, natož pak sedmdesátých a osmdesátých. Jestliže se chceme agenturní síti StB fundovaně zabývat, musíme především znát příslušné směrnice.

1948 - 1954

První směrnice o práci s agenturou byly vydány v roce 1948 jako "**Pomůcka administrativně - operační pro krajská velitelství státní bezpečnosti**".¹⁾ Operativnímu aparátu Státní bezpečnosti prvního roku převzetí moci KSČ muselo být vysvětleno:

"Agent je cizí slovo. Znamená: jednající t.j. ten, kdo jedná, resp. je jednáním pověřen. Každý z orgánů služby jest vlastně čl. státně - bezpečnostním agentem. Slovo nemá hanlivého významu. Dnes je používáno pro označení externích spolupracovníků..."

Směrnice znají tři typy spolupracovníků:

1) Agenti:

Agent jest vědomý a i formálně (písemně neb jinou formou) zavázaný, stálý a spolehlivý spolupracovník státně - bezpečnostní služby, jenž tajně, podle jejích příkazů, působí v prostředí nepřátelském neb v prostředí, kde se nepřítel soustřeďuje a jenž požívá jeho důvěry.

- a. Agent (A) je agent, který se osvědčil do takové míry, že není již téměř pochybností o tom, že splní jakýkoliv příkaz StB služby s naprostou ukázněností a jedná nejen spolehlivě, nýbrž i z vnitřního přesvědčení.
- b. Agent P (AP) jest agent, který jedná z jiných pohnutek.
- c. Agent - kandidát (AK) je vázaný agent, jenž není ještě dostatečně vyzkoušený a nemá dostatečný podklad pro to, že můžeme říci, že se již osvědčil.
- d. Agent P - kandidát (APK) je agent P, jenž není ještě dostatečně vyzkoušen.

2) Informátoři:

jsou vázané osoby, jež pravidelně informují nebo plní tajné příkazy StB služby a jsou touto

pravidelně obsluhovány. Nejsou považovány za agenty, poněvadž nepožívají důvěry nepřítelů.

- a. Stálý informátor (SI) jedná z přesvědčení.
- b. Stálý informátor P (SIP) nejedná pouze z přesvědčení.

3) Residenti:

Resident (R) je čestný, externí pomocník služby StB, jenž se zavázal k obsluhování informátorů StB službou získaných. (Jen výjimečně sám podává zprávy). Neobsluhuje agenty. Resident se používá ke zúžení preventivní sítě."

Směrnice v poznámce obsahovaly i výjimku:

"Kromě stálých informátorů máme ještě kategorii příležitostných a nevázaných pracovníků, které nepovažujeme za součást agenturní sítě. Jsou to osoby, které nám vědomě a rády poskytují informace, jsou-li o to požádány. Tyto osoby jsou velmi důležitým pramenem našich poznatků, nejsou však v pevné závislosti StB služby. Nazýváme je "poradci" nebo "důvěrný pramen" (zkratka D)."

V roce 1950 byli spolupracovníci předefinováni; přibyl majitel konspiračního bytu:²⁾

"1) Agent (A): - spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který má důvěru nepřítelů a který tajně, podle státně - bezpečnostní služby, působí v nepřátelském prostředí.

2) Informátor (I): - spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který podává zprávy z objektů státně - bezpečnostního zájmu.

3) Resident (R): - spolupracovník formálně zavázaný, pravidelně obsluhovaný, který sám v objektu státně - bezpečnostního zájmu obhospodařuje několik informátorů nebo agentů, jejichž vázací materiál a sliby jsou ukládány v mapě residenta.

4) Majitel konspiračního bytu (KB): - musí být veden v agenturní evidenci."³⁾

1954 - 1962

Po zrušení molochu MNB vydal ministr vnitra R. Barák TRMV č. 72/1954, v jehož příloze se nacházely nové "**Směrnice o agenturně operativní práci**".⁴⁾ Vynutila si to změna struktury resortu a deklamovaná nová orientace práce.

Předchozí rozkazy už byly nedostatečné, jak z hlediska administrativy, tak z hlediska zvyšující se ideologického tlaku na společnost po Stalinově smrti. Je cítit postupná změna přístupu k domácí opozici, cílem již nebude celou ji fyzicky zdecimovat, zavřít do věznic či TNP, ale agenturně podchytit a kontrolovat. Tedy jakási poziční válka.

Kromě několika dalších nařízení⁵⁾ dělily opět směrnice agenturní síť na:

- "1) agenty
- 2) informátory
- 3) residenty
- 4) držitele konspiračních a propůjčených schůzkových bytů".

Agent

"Agent je nejschopnější tajný spolupracovník orgánů MV, mající možnost pronikat do nepřátelského podzemí a mezi rozvědne orgány protivníka, rozpracovávat je a provádět jiné speciální úkoly. Agent se váže na základě kompromitujících materiálů, t.j. na podkladě jeho trestné činnosti nebo z vlasteneckých pohnutek a na základě jeho sympatií k lidově demokratickému zřízení a konečně také za materiální výhody (peněžní a věcné odměny).

Agent se váže pro aktivní rozpracovávání špiónů, špiónských residentur, sabotérů a škůdců, zrádců, podzemních organizací (buržoasně nacionalistických, kulacko-povstaleckých, bývalých reakčních politických stran atd.), rozvědných orgánů protivníka a emigrantských center.

Pro plnění těchto úkolů se váže agentura zpravidla z členů uvedených nepřátelských organizací, nebo osob, majících možnost do těchto organizací proniknout.

Vhodnými kandidáty vázání na podkladě kompromitujících materiálů mohou být kolísavé živly, které se do protistátní činnosti zapojily pod pohrůžkami nebo pro materiální výhody a které nemají v provádění protistátní činnosti vedoucí úlohu.

Je nutno mít na paměti, že nejspolehlivější agenturou je ta, která byla zavázána z vlasteneckých pohnutek.

Pro plnění speciálních úkolů - provedení vázání v zahraničí, obnovení a uskutečnění spojení se zahraniční a jinou agenturou atd. - získává se proto agentura z řad spolehlivých osob, oddaných lidově demokratickému zřízení, zaručujících, že nezradí zájmy státu.

Na ideologickém podkladě se získávají agenti také z řad cizinců, sympatisujících s lidově demokratickým zřízením, a informátoři mající možnost rozpracovávat nepřátelské podzemí.

Informátor

1) Informátor je tajný spolupracovník orgánů ministerstva vnitra, vázaný zpravidla na vlasteneckém základě a dává informace o nepřátelských elementech ze svého okolí. Informátor může být zavázán i na základě kompromitujících materiálů.

2) Informátor vyplňuje následující úkoly:

- a. odhaluje osoby nepřátelské lidově demokratickému zřízení, akty protistátních projevů a včas o nich informuje orgány MV.
- b. účastní se rozpracování konkrétních osob a v souvislosti se svými možnostmi pomáhá odhalovat zločinnou činnost nepřátel.
- c. plní jiné příkazy orgánů MV, spojené s ochranou státního tajemství a zvláště důležitých objektů ve státě i při pátrání po zločinci.

3) Informátor se získává i k úzce speciálním cílům:

- a. pro odvrácení diversních aktů. Informátor odhaluje a upozorňuje na diversní úmysly nepřítele, signalisuje o faktech narušení výrobních procesů, pravidel technické výroby, bezpečnosti výroby a jiné, jimiž mohou být zamaskovány diversní a škůdcovské akce. Protidiversní informátoři se získávají v důležitých průmyslových závodech (uhelných a rudných dolech, železnicích, závodech zbrojní výroby, elektrostanicích, vojenských skladech atd.), v místech zranitelných diversí.

- b. pro ochranu státních hranic. Informátor včas sděluje orgánu MV poznatky o všech podezřelých podivných osobách, objevujících se v pohraničním pásmu a o faktech narušení hranic,
- c. pro získání ustanovečnických i charakterisujících údajů.
- d. pro pátrání po protistátních zločincích.

4) Informátor může být převeden do kategorie agentů v tom případě, získá-li možnost v procesu agenturně operativní práce s orgány MV proniknout v to či ono nepřátelské prostředí, nebo vést rozpracování jednotlivých protistátních zločinů.

Resident

1) Resident je tajný spolupracovník orgánů MV, zavázaný hlavně z komunistů nebo bezpartijních, bezpodmínečně oddaných lidově demokratickému zřízení, majících možnost i schopnost řídit skupinu informátorů. Resident je ve spojení s několika informátory a někdy i agenty. Resident pracuje pod řízením operativního pracovníka, je jeho pomocníkem při obsluze a řízení informátorů.

2) Residenti se získávají v případech, kdy operativní pracovníci jsou v osobním styku s množstvím agentury a nemohou zajistit jejich správnou obsluhu, a také v těch případech, když osobní spojení operativního pracovníka s informátory i agenty je ztíženo následkem specifických podmínek práce. (...)⁶⁾

9) Residentu se předává k obsluze několik informátorů, ale ne více než pět až osm. Počet závisí na okolnostech a možnostech residenta.

10) Operativní pracovník osobně předává informátora na spojení s residentem, zjistiv předběžně charakter jejich vzájemných vztahů.

11) Residentu nelze předávat takové informátory, kteří mu jsou po služební linii bezpodmínečně podřízeni. Agenturu z žen je třeba napojovat na residenta - ženu.

12) Residenta nelze spojovat s informátorem, je-li mezi nimi špatný vzájemný poměr.

13) Resident musí v práci s informátory zachovávat právě takovou konspiraci, jako operativní pracovník v práci s agenturně informátorskou sítí.

14) Residenti musí přijímat předané jim informátory ve schůzkových bytech, nebo u sebe doma, jsou-li pro to podmínky, nebo v jiných místech, zajišťujících konspiraci i podmínky k práci.

15) Operativní pracovník pomáhá residentu zaměřit práci jeho residentury, vypracovává spolu s residentem jednotlivé úkoly informátorů.

16) S cílem pomoci agentům a ke kontrole jejich práce provádějí operativní pracovníci periodické kontrolní schůzky a spolu s residentem instruuje informátory a dávají jim úkoly. V nutných případech oper. pracovníci provádějí schůzky s informátory i bez přítomnosti residenta.

Držitelé propůjčených schůzkových a konspiračních bytů

Do poslední doby se v praktické práci orgánů MV s agenturou kategorie propůjčených bytů nepoužívala. Agentura se přijímala v konspiračních bytech, nebo ve veřejných

místech.

Tímto rozkazem se zavádí získávání propůjčených - schůzkových bytů. Majitelé těchto bytů se získávají z prověřených, čestných a lidově demokratickému zřízení oddaných lidí, jejichž byty musí odpovídat nutným požadavkům přijímání agentury - malé množství spolubydlících, vhodné umístění, vjezdy, vchody i východy - zajišťující konspiraci v práci. Na kandidáta - majitele schůzkového bytu - se provádí analogická prověrka jako na residenta nebo informátora. Rozdíl je pouze v tom, že k návrhu na vázání se přikládá plán bytu a v slibu o spolupráci s orgány MV se uvádí zachování tajemství nejen faktu spojení s MV, ale i zachování přísného tajemství o osobách, které budou navštěvovat byt. Operativní pracovník však musí učinit všechna opatření k tomu, aby držitel schůzkového bytu agenty neznal.

Byt nebo místnost (pokoj) pro schůzky s agenturou se platí majiteli podle smlouvy.

Konspirační byt

je určen pro práci s nejčestnější a prověřenou agenturou. Je v plném vlastnictví orgánů MV. Před obyvatelstvem je zamaskován jako úřad nebo soukromý byt - (zde) žijící je zvlášť důvěryhodný člověk, nebo speciálně zavázaný informátor nebo utajený operativní pracovník.

Získává se ve městech a velkých obydlených domech. Při výběru konspiračního bytu je nutno počítat s místem jeho umístění z hlediska zajištění konspirace. V konspiračních a schůzkových bytech je možno provádět dvě až tři schůzky denně. Operativní pracovník je povinen čas od času provádět prověrku konspiračních i schůzkových bytů všemi dostupnými prostředky, zda nejsou ve svém okolí dekonspirovány.

V případě, že se mezi přijímanou agenturou zjistí zrádce, je nutno konspirační nebo schůzkový byt okamžitě zrušit." Bod 3) uvedených směrnic byl věnován prozatím nedefinované, leč v budoucnu o to důležitější kategorii - důvěrníkům:

"Důvěrníci, kteří mají možnost odhalovat nebo rozpracovávat buď nepřátelské skupiny nebo jednotlivé nepřátelské osoby, převést jako informátory (v některých případech i jako agenty) a začlenit do agenturní sítě. S ostatními důvěrníky udržovat i nadále spojení jako s aktivem, ovšem v mezích nutnosti."⁷⁾

1962 - 1972

V roce likvidace Stalinova monumentu v Praze na Letné vyšly nové "**Směrnice pro agenturně operativní práci státní bezpečnosti**"⁸⁾ (V platnost vstoupily dne 1. června 1962.) Nový ministr L. Štrougal, který směrnice signoval, v úvodu zcela jasně - na rozdíl od R. Baráka - formuloval vztah KSČ - StB.⁹⁾ Najdeme zde však i jiné myšlenkové perly: "... Směrnice pro agenturně operativní práci státní bezpečnosti... se musí stát návodem pro tvůrčí uplatňování politické linie strany v práci a životě pracovníků státní bezpečnosti."

Směrnice samotné dělí TS StB v podstatě stejně jako předchozí z poloviny padesátých let. Šířeji byla formulována pouze "práce s agenturou", zvláště způsob vázání, řízení a výchova tajných spolupracovníků, kontrola agenturně operativní práce, agenturní rozpracování, konspirace, ukončení spolupráce atd. Podle článku 2 byli TS StB rozlišováni na:

- A) agenty
- B) informátory

C) residenty

D) majitele konspiračních nebo propůjčených bytů

Ad A) "Agent je tajný spolupracovník StB, který je získáván především k rozpracování konkrétních případů, má možnost a je schopen pod vedením operativních pracovníků plnit zejména tyto státobezpečnostní úkoly:

- a. vyhledávat, aktivně rozpracovávat a odhalovat kádrové rozvědčíky, signály o činnosti nepřátelských rozvědek a jejich agentury, zjišťovat záměry, formy a metody jejich práce,
- b. pronikat do politických, ekonomických, vědecko - technických, výzvědných aj. orgánů a center v kapitalistických státech a do organizací utečenecké emigrace,
- c. zjišťovat a odhalovat pronikání agentury nepřátelských rozvědek do důležitých hospodářských, vojenských a jiných objektů na území ČSSR a zabraňovat úniku utajovaných skutečností z těchto objektů,
- d. rozpracovávat nepřátelské osoby, které provádějí podvratnou činnost proti našemu státu nebo ostatním socialistickým zemím
- e. plnit konkrétní úkoly při používání operativní techniky, při provádění rozkladné práce v nepřátelském prostředí, při vyhledávání osob, po nichž je vyhlášeno pátrání a jiné operativní úkoly...

Operativní pracovníci získávají agenty především na dobrovolném, zejména na vlasteneckém základě, převážně z řad čestných a politicky uvědomělých občanů, kteří jsou ochotni pomáhat státní bezpečnosti. Osoby získané ke spolupráci na základě vlasteneckých pohnutek a socialistického uvědomění jsou nejspolehlivějšími agenty..."¹⁰⁾

Ad B) "Informátor je tajný spolupracovník státní bezpečnosti získaný na dobrovolném, zejména vlasteneckém základě. Na rozdíl od agenta se informátor zpravidla nezískává pro rozpracování konkrétního případu, ale především na důležitých objektech, v místech soustředění nepřátelských živelů, v pohraničí apod. Informátor musí mít možnost a schopnost plnit tyto státně bezpečnostní úkoly:

- a. získávat poznatky o skrytých nepřátelských projevech, odhalovat osoby, které jsou iniciátory těchto projevů, zjišťovat nepřátelské úmysly a činnost osob, které mají záporný poměr k socialistickému zřízení,
- b. zjišťovat podezřelé styky vízových cizinců, pomáhat při ochraně naší ekonomiky, státních hranic, všech prostředků dopravy, poskytovat odborné posudky technického, vědeckého, uměleckého a jiného charakteru,
- c. provádět dílčí úkoly při používání operativních prostředků, získávat údaje pro potřeby ustanovky,
- d. podle pokynů operativního pracovníka provádět preventivně výchovná opatření s cílem, aby bylo včas zabráněno a předcházeno nepřátelským projevům, hospodářským škodám a rozšiřování záporného vlivu nepřátelských živelů.

Informátoři jsou vybíráni z řad občanů, majících široké styky s lidmi na pracovišti nebo v místě bydliště a požívají jejich důvěry, (kteří) jsou ukáznění, seriózní a důslední, dovedou zachovávat při spolupráci se státní bezpečnostní zásady konspirace."¹¹⁾

Ad C) "Resident je politicky vospělý, naprosto spolehlivý a životně zkušený tajný spolupracovník státní bezpečnosti, který je nejbližším pomocníkem operativního pracovníka a který má předpoklady a možnosti plnit pod vedení operativního pracovníka, zejména tyto konkrétní úkoly :

- a. obsluhovat a řídit práci těch tajných spolupracovníků, které převzal od operativního pracovníka,
- b. přejímat od těchto TS písemné nebo ústní zprávy a předávat je operativnímu pracovníkovi,
- c. vychovávat svěřené tajné spolupracovníky.

Residentury se budují zejména v pevných objektech a tam, kde podmínky pro pravidelnou a přímou obsluhu tajných spolupracovníků jsou stížené nebo je nebezpečí, že dojde k jejich vyzrazení, nebo to vyžadují jiné speciální podmínky práce.

Operativní pracovníci vybírají za residenty pouze takové občany, kteří mají pro to zvláštní předpoklady. Mohou jimi být i bývalí pracovníci MV, kteří pracují v civilním zaměstnání. Residentem se může stát rovněž prověřený zkušený agent, nebo informátor, který má předpoklady pro složitou práci residenta."¹²⁾

Ad D) "Konspirační byt je samostatný objekt, samostatný byt nebo jiná samostatná místnost, která byla pronajata operativní součástí pro schůzky s tajnými spolupracovníky a je jí obhospodařována. Oficiálně je veden jako soukromý byt, úřadovna, nebo provozovna národního, družstevního, nebo komunálního podniku apod. Konspirační byt musí být oficiálně kryt tajným spolupracovníkem, nebo operativním pracovníkem státní bezpečnosti, který k tomuto účelu používá krycího průkazu.

Propůjčené byty ... Operativní součásti si takovéto byty vybírají a půjčují pro operativní účely na určitou denní dobu nebo na určitý čas na základě dohody s majitelem bytu. Majitel propůjčeného bytu musí být osoba politicky spolehlivá, která skýtá záruku utajení zájmu státní bezpečnosti.

Konspirační a propůjčené byty a nebo jiné místnosti najímají operativní součásti státní bezpečnosti na základě smlouvy s majitelem bytu nebo se zástupcem majitele bytu, který vyhlédnutý byt obhospodařuje. Ve smlouvě se výslovně stanoví, že majitelé (držitelé) bytu se zavazují bezpodmínečně utajit, že byt nebo místnost je používána pro potřeby státní bezpečnosti."¹³⁾

V RMV č. 13/1962 se opět objevili "důvěrníci", i když ne jako forma "tajné spolupráce", ale jako prostředek "spojení státní bezpečnosti s lidem."

"...Důvěrník státní bezpečnosti je politicky vyspělý občan plně oddaný socialistickému zřízení, který má možnost, schopnost a snahu sdělovat operativním pracovníkům dílčí poznatky informačního charakteru z prostředí, které zajímá státní bezpečnost. Operativní pracovníci navazují styk s takovými důvěrníky, kteří mohou pomoci zejména :

- a. podávat osobní vysvětlení a názor na příčiny narušení výrobních a technologických procesů a jiných nepříznivých a negativních jevů v závodech , podnicích, JZD, úřadech apod.
- b. sdělovat nálady a tendence, které jsou rozšiřovány mezi pracujícími, nepřátelskými osobami, cizinci atd.,
- c. doplňovat údaje k prověřovaným osobám,
- d. plnit jiné úkoly pro operativní součásti státní bezpečnosti.

Důvěrníci státní bezpečnosti nemohou nahradit tajné spolupracovníky. Důvěrník nesmí být úkolován jako tajný spolupracovník a při styku s ním musí být dodržován jiný postup než vůči tajným spolupracovníkům. Za důvěrníka nelze považovat příbuzenské, nebo přátelské styky operativního pracovníka ani nahodilé známosti."¹⁴⁾

1972 - 1978

Se systémovou krizí konce šedesátých let, jež byla vyřešena s pomocí armád Varšavského paktu, se musela vyrovnat i agenturní síť StB. Rozkazem ministra vnitra R. Kasky č. 8/1972 byl vydán nový služební předpis "**Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky**".¹⁵⁾ Rozkaz nabyl účinnosti 1. března 1972. Kromě boje s "podvratnou činností imperialistických států" a "zesilující se ideologickou diverzí", měla StB pomocí agenturní sítě "...odhalovat a znemožňovat antisocialistickou a antikomunistickou podvratnou činnost vnitřních nepřátel."

Směrnice poprvé rozeznávaly dva druhy "spolupracovníků kontrarozvědky":

A) tajné spolupracovníky B) důvěrníky

A) "Tajným spolupracovníkem je ten, kdo byl vědomě získán ke spolupráci před veřejností utajeným a v této směrnici stanoveným úkolem, udržuje s pracovníky kontrarozvědky konspirativní styk, plní stanovené úkoly, podává nebo předává poznatky a informace nebo poskytuje kontrarozvědce pomoc nebo služby, které je nezbytné utajovat."¹⁶⁾

Tajní spolupracovníci se dělili na:

Aa) agenty
Ab) rezidenty
Ac) držitele propůjčeného bytu

Aa) "Agent je tajný spolupracovník, který plní úkoly při vyhledávání, rozpracování a dokumentování protistátní trestné činnosti a úkoly směřující k předcházení a zabránění této trestné činnosti.

Pod vedením operativního pracovníka plní agent zejména tyto úkoly:

- a. vyhledává, aktivně rozpracovává a odhaluje kádrové rozvědčíky, signály o činnosti nepřátelských rozvědek a jejich agentury z řad čs. občanů i cizích státních příslušníků; zjišťuje záměry, metody, formy práce apod.
- b. proniká do nepřátelských organizací a center v zahraničí a do organizací čs. emigrace,
- c. zjišťuje a odhaluje pokusy o proniknutí agentury nepřátelských rozvědek do důležitých hospodářských, vojenských a jiných objektů a zařízení na území ČSSR a zabraňuje úniku utajovaných skutečností z těchto objektů,
- d. získává poznatky o skrytých nepřátelských projevech a tendencích, odhaluje iniciátory těchto projevů, zjišťuje jejich úmysly, činnost a odhaluje kanály pronikání rozkladné ideologické činnosti vnějších a vnitřních nepřátel v důležitých objektech a zařízeních, v místech soustředění nepřátelských protisocialistických a protispolečenských živlů a na jiných důležitých úsecích, které jsou předmětem rozpracování nebo zpravodajské ochrany kontrarozvědky,
- e. zjišťuje a rozpracovává nepřátelské osoby, které organizovaly a provádějí podvratnou, záškodnickou a sabotážní činnost proti našemu státu nebo ostatním socialistickým zemím, pomáhá při ochraně čs. ekonomiky, čs. ozbrojených sil, státních hranic, dopravních a spojovacích prostředků před záškodnickou a sabotážní činností vnějších a vnitřních nepřátel,
- f. plní konkrétní úkoly při pátrání po osobách,
- g. plní úkoly preventivně výchovného charakteru s cílem předcházet a zabraňovat působení nepřátelské ideologické rozkladné činnosti, hospodářským škodám a mimořádným událostem v čs. ozbrojených silách oslabujícím bojovou připravenost

vojsk,

h. plní konkrétní úkoly při provádění rozkladné práce v nepřátelském prostředí."¹⁷⁾

Ab) "Rezident je zvlášt vybraný, naprosto spolehlivý, životně zkušený a z hlediska kontrarozvědného odborně připravený tajný spolupracovník, který pod vedením operativního pracovníky řídí práci těch agentů, které mu k řízení svěřil operativní pracovník.

Rezident organizuje a udržuje konspirativní styk s agenty, jimž podle zaměření stanoveného operativním pracovníkem ukládá úkoly, přejímá jejich písemné nebo ústní zprávy, které po vyhodnocení odevzdává operativnímu pracovníkovi a osobně se spolupodílí na výchově svěřených agentů.

Operativní pracovníci vybírají a náčelníci schvalují jako rezidenty pouze takové osoby, které mají zvláštní předpoklady plnit uvedenou úlohu. Rezidentem může být i bývalý spolehlivý pracovník MV, který pracuje v občanském zaměstnání. Rezident může být rovněž prověřený zkušený agent, který má předpoklady pro tuto odpovědnou práci a nebyl získán na základě kompromitujícího materiálu...

Rezidentury se budují zejména v konkrétních objektech a tam, kde podmínky pro přímé řízení agentů operativním pracovníkem jsou ztíženy nebo je nebezpečí, že dojde k jejich vyzrazení anebo to vyžadují jiné speciální podmínky práce."¹⁸⁾

Ac) "Propůjčené a konspirační byty (místnosti) jsou využívány výhradně ke schůzkám s naprosto spolehlivými a zpravodajsky zkušenými tajnými spolupracovníky. Schůzky s ostatními tajnými spolupracovníky se uskutečňují v jiných místnostech nebo místech vhodných pro zachování konspirace. Je zakázáno uskutečňovat schůzky s tajnými spolupracovníky v objektech KSČ, ostatních politických stran a úřadovnách zastupitelských sborů všech stupňů.

Propůjčený nebo konspirační byt musí být vybírán zejména s ohledem na možnosti uskutečňování schůzek za jejich naprostého utajení. K návrhu na získání bytu se připojuje technický plán bytu a legenda pro krytí návštěv pracovníky kontrarozvědky s tajnými spolupracovníky. Po získání bytu je s legendou zpravidla seznamován držitel bytu a tajní spolupracovníci navštěvující tento byt.

Propůjčený a konspirační byt musí mít všechny vnější znaky obvyklých občanských bytů či místností podle jejich legalizovaného určení. Operativní pracovník je povinen občas provádět potřebná opatření, aby nedošlo k vyzrazení skutečného účelu bytu před nepovolanými osobami i orgány národních výborů...

Držitel propůjčeného bytu je tajný spolupracovník zvlášt získaný s cílem propůjčení bytu či místnosti k uskutečňování konspirativních schůzek pracovníků kontrarozvědky s tajnými spolupracovníky.

Držitel propůjčeného bytu musí poskytovat záruku utajení zájmu kontrarozvědky, proto se prověrka před propůjčením bytu nevztahuje jen na něho, ale i na jeho rodinu, blízké příbuzné, příp. i další osoby, jež mají k němu nebo k bytu (místnosti) bližší vztah.

Operativní součást kontrarozvědky uzavírá s držitelem propůjčeného bytu zvláštní dohodu, v níž se stanoví podmínky využívání bytu a povinnosti vyplývající pro obě strany, zejména bezpodmínečná povinnost držitele bytu utajit využívání bytu kontrarozvědkou. Musí být zajištěno, aby držitel propůjčeného bytu nemohl zjistit totožnost tajných spolupracovníků, kteří přicházejí do bytu.¹⁹⁾

A) "Důvěrník je spolupracovník, který pomáhá kontrarozvědce plnit především pomocné, orientační a prověřkové úkoly v souvislosti s vyhledáváním nebo objasňováním protistátní činnosti a organizováním příslušných agenturně operativních a technických opatření.

Důvěrníci jsou vybíráni v souladu s potřebami a úkoly vyplývajícími z operativní situace v chráněném či rozpracovávaném objektu, problematice apod., z řad spolehlivých čs. občanů, členů KSČ i bezpartijních, kteří dobrovolně na podkladě vztahu vzájemné důvěry jsou ochotni podle svých možností a schopností sdělovat kontrarozvědce dílčí poznatky informačního charakteru nebo poskytovat jim nutnou pomoc a služby.

Operativní pracovníci navazují styk s takovými důvěrníky, kteří mohou pomoci zejména:

- a. sdělovat poznatky o jevech a skutečnostech signalizujících nepřátelskou a trestnou činnost nebo její přípravu prováděnou vnějším i vnitřním nepřítelem,
- b. sdělovat poznatky charakterizující operativní situaci v chráněném nebo rozpracovaném objektu, problematice apod.,
- c. poskytovat informace související s procesem vyhledávání zdrojů, pramenů, kanálů pronikání a rozšiřování nepřátelské ideologie, negativních tendencí a nálad mezi jednotlivci a skupinami čs. občanů nebo i cizinců,
- d. upozorňovat na podezřelý zájem cizinců i čs. občanů o chráněné důležité objekty, ústavy a zařízení, o činnosti v nich a o osoby tam pracující,
- e. upozorňovat na možnost narušení výrobních a technologických procesů a na možnost vzniku mimořádných událostí i jiných negativních jevů v závodech, podnicích, úřadech, čs. ozbrojených silách a sdělovat názory na příčiny mimořádných událostí a jevů, ke kterým v tomto prostředí došlo,
- f. doplňovat údaje k prověřeným osobám,
- g. plnit jiné úkoly pro operativní součást kontrarozvědky na základě potřeb stávající operativní situace v chráněném či rozpracovaném objektu, problematice apod. (...)

Důvěrník nemůže nahrazovat tajné spolupracovníky. Může být využíván jen v rozsahu... této směrnice a k prohlubování státobezpečnostních poznatků, které sám oznámil. Nesmí plnit úkoly týkající se rozpracování státobezpečnostních případů a jiných důležitých kontrarozvědných úkolů, při kterých je nutno plně odhalit operativní zájem, metody a formy práce kontrarozvědky. Má-li předpoklady pro plnění takových úkolů a byly-li v předchozím styku operativního pracovníka s důvěrníkem dodržovány zásady konspirace, může být získán jako tajný spolupracovník.²⁰⁾

1978 - 1989

Rok po vzniku Charty 77, dne 1. dubna 1978, vstoupily v platnost poslední "Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky".²¹⁾ Směrnice, které dlouhých jedenáct let využívala StB pro práci se svou agenturní sítí, jsou téměř shodné (liší se počtem článků a některými formulacemi) s předchozími z roku 1972. Navíc byly několikrát vydány tiskem,²²⁾ a proto si připomeňme jen jednu formální změnu. Rozdělení spolupracovníků a tajných spolupracovníků bylo naprosto stejné, jenom rezident přeskočil agenta a byl jmenován na prvním místě.²³⁾

Na několika statistických údajích z roku 1989 znázorníme, kolik spolupracovníků a tajných spolupracovníků bylo dle uvedených směrnic registrováno v posledním roce existence ČSSR. K 31. říjnu 1989 evidovala Hlavní správa kontrarozvědky (II. správa SNB) 1575 agentů, 5 rezidentů, 112 konspiračních bytů, 82 propůjčených bytů a 1292 důvěrníků. Regionální složky StB (KS StB v českých zemích) registrovaly 7250 agentů, 178 rezidentů, 794 konspiračních bytů, 538 propůjčených bytů a 7384 důvěrníků.²⁴⁾

Směrnice StB o agenturní práce byly s konečnou platností zrušeny nařízením ministra vnitra ČSFR ze dne 28. června 1991.²⁵⁾

1) A MV ČR, fond 31, inv. č. 2, Pomůcka administrativně - operační pro krajská velitelství státní bezpečnosti, č. j. 30640/022-48. Pomůcka zmiňovala i zvláštní případ: "Získá-li si řídicí orgán osobně, jakýmkoliv způsobem, důvěru nepřítele, přejímá funkci agenta..." Podle sdělení Mgr. J. Frolíka byly v A MV ČR nalezeny směrnice o agenturní práci z let 1946 a 1947, o nichž není známo, zda vešly v platnost.

2) A MV ČR, fond A - 31, inv. č. 13, informace adresovaná sovětským poradcům a bezpečnostnímu kolegiu (č.j. 21/E-1950-s) Sektorem 4 MNB.

3) Dne 10. prosince 1951 vydal L. KOPŘIVA Tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti (TR MNB) č. 36/1951 pod názvem Práce s agenty.

Rozkaz se nezmiňoval o nových typech spolupracovníků. V první části byly popsány nedostatky práce s agenty a v druhé části upravena metodika a způsob práce s agenturou. Mj. zde nalezneme kapitoly o vázání a řízení agentury, o konspiraci i o kontrole agentury. Jedinou částí, kde se rozkaz zmiňuje o typech agentů, je část, ve které je regulována schvalovací pravomoc u vázacích návrhů. Vázací návrhy schvaloval:

na cizince - ministr národní bezpečnosti po doporučení velitele složky a odboru.

na agenty a residenty - velitel StB, VVZS, velitel KV StB.

na informátory - velitel PS, velitelé sektorů VS StB, velitelé oddělení KV StB, velitelé odborů a okruhů VVZS.

Z této zmínky o schvalovací pravomoci můžeme usuzovat na typy spolupracovníků, které v té době StB vedla.

TRMNB č. 36/1951 byl pětkrát změněn právě v pasáži o schvalování vázacích návrhů. Poprvé již (viz přípis sekretariátu gen. Jeleně č. N/4-00214/52) dne 9. dubna 1952:

na informátory - velitel I/2 sektoru PS, velitel brigády PS, velitelé sektorů V StB, velitelé oddělení KV StB, velitelé odborů a okruhů VVZS.

Další změna přišla dne 11. července 1952 ve znění TRMNB č. 92/1952. Vázací návrhy podle něj schvaloval:

na cizince - ministr národní bezpečnosti po doporučení náčelníka Hlavní správy StB, správy nebo samotného odboru.

na agenty a residenty - náčelník Hlavní správy StB, VKR, Pohraniční a Vnitřní stráže a náčelník KS StB.

na informátory - náčelník I/2 sektoru Hlavní správy, Pohraniční a Vnitřní stráže, Velitel brigády PS a VS, náčelníci odborů Hlavní správy StB, náčelníci odborů KS StB, náčelníci odborů Hlavní správy VKR, náčelníci správy VKR okruhů a náčelníci oddělení VKR sborů.

TRMNB č. 25/1953 ze dne 18. února 1953 přinesl další změny:

na cizince - příslušný náměstek ministra národní bezpečnosti po doporučení náčelníka

Hlavní správy, správy nebo samostatného odboru.

Po 26. březnu 1953 (podle rozkazu č. 54/1953) vázací návrh schvaloval: na agenty a residenty - náčelník HS - StB, HS - VKR, KS - StB.

Residenty rovněž schvalovali náčelníci správ VKR.

Jako poslední doplněk ve sledovaném období vyšel TRMNB č. 176/1953 ze 4. prosince 1953: agenty a residenty z vojenského prostředí chvaloval náčelník VI. správy MV a náčelníci správ VKR vojenských okruhů.

Všechny útržkovitě představené změny nesporně souvisely se změnami struktury ministerstva národní bezpečnosti a prozatím blíže nerozlušitelném mocenském boji, který permanentně probíhal v tomto resortu.

4) Směrnice o agenturně operativní práci, TRMV č. 72/1954 ze dne 20. dubna 1954.

5) Rozkaz obsahoval i další zajímavé nařízení: V bodě 6 nařizoval:

"Operativním náčelníkům všech stupňů osobně pracovat s nejkvalitnější agenturou". Snad nejdůležitější ustanovení obsahoval bod 8: "Zakázat všem operativním pracovníkům používání provokačních metod při práci s agenturou. Okamžitě hlásit mně nebo mým náměstkům všechny případy použití provokačních metod v agenturně operativní práci a porušení socialistické zákonnosti, aby viníci mohli být potrestáni". Bod 10 zakazoval: "... používání konspiračních bytů k různým oslavám nebo pitkám pracovníků ministerstva vnitra". Bod 11 k 1. květnu 1954 zřizoval:

"... v operativní evidenci ministerstva vnitra a krajských správ ministerstva vnitra (I.odbor MV a 1.odd. KS - MV) evidenci informátorů, agentů a residentů." (bezprostřední předchůdce tzv. registrů svazků - pozn. aut.)

6) Body 5-8) směrnice říkají: "Vázání residenta potvrzují pouze náčelníci správ a jejich zástupci. Vázat residenty mohou operativní pracovníci od náčelníka oddělení výše. O spolupráci, utajení i zachování konspirace v práci s orgány MV se přijímá od zavázaného residenta slib, psaný volnou formou. O provedeném zavázání píše operativní pracovník zprávu a žádost o potvrzení vázání a zařazení residenta do činné agenturně informátorské sítě."

7) Tato opatření se netýkala VII. správy MV (sledovačka) a VII. odboru KS - MV a agenturně operativní činnosti ve veřejné bezpečnosti. Srovn. bod 8 Směrnic...

Směrnice opět měnily schvalovací kompetence vázání agentů, informátorů, residentů, cizinců atd. Zpřesněn byl také postup vázání i administrativa vedení svazků:

Vázání agenta se nadále provádělo na základě souhlasu náčelníků správ nebo jejich zástupců zkušenými operativními pracovníky, ne funkčně nižších staršího referenta. Při vázání agenta, který měl sloužit pro důležité rozpracování, byla nutná přítomnost náčelníka odboru či jednoho z vedoucích pracovníků správy.

Vázání agentů z řad cizinců, význačných funkcionářů bývalých reakčních politických stran i vedoucích pracovníků nepřátelských rozvědných orgánů a také agentů pro práci v zahraničí, se smělo provádět pouze se souhlasem ministra, nebo jeho náměstků.

Schvalování vázacích aktů informátorů prováděli náčelníci odborů a samostatných oddělení. Vázání residenta potvrzují pouze náčelníci správ a jejich zástupci. Podobně

schvalovali přerušení styku "... ti náčelníci, kteří mají právo schvalovat vázání". TRMV č. 1/1956 změnil článek o odměňování tajných spolupracovníků. článkem 212 RMV č. 199/1957 se částečně změnila administrativa vedení TS. Konečně v příloze RMV č. 78/1959 vyšel služební předpis "Instrukce o agenturně operativní evidenci MV" (A - oper - II - 1), kterým se do administrativy TS definitivně zavedl "pořádek".

8) Směrnice pro agenturně operativní práci státní bezpečnosti, RMV č. 13/1962 ze dne 16. května 1962. Směrnici předcházely RMV č. 102/1955, 192/1955, 39/1957 a 37/1960 vesměs pojednávající o stavu resp. nedostacích v agenturně - operativní práci a o snaze jejich nápravu.

9) "Nové Směrnice pro agenturně operativní práci státní bezpečnosti jsou výrazem péče a pomoci, kterou strana poskytuje aparátu státní bezpečnosti. Byly vypracovány a přijaty z podnětu vedení naší strany. Jejich schválení vedoucím stranickým orgánem činí z nich nejen služební, ale přímo politický dokument prvořadého významu a závažnosti.

Strana ukládá aparátu bezpečnosti, aby politicky správně plnil své funkce, aby vždy dbal stranickosti a upevňoval své spojení s lidem... Bezpečnost má pod vedením strany důležité poslání. Její práce je prací politickou. Její ostří směřuje k likvidování vnějšího nepřítele a k odhalování všech pokusů o aktivizaci zbytků vnitřních nepřátel... Státní bezpečnost pracuje pod vedením strany a je stranou soustavně kontrolována. Všechny úkoly státní bezpečnosti musí být chápány důsledně v duchu politické strany...

Činnost státní bezpečnosti musí mít ofenzivní charakter... (musí se) dosahovat toho, aby práce byla vedena cílevědomě v plném souladu s potřebami politiky strany."

10) Viz čl. 3 a 4 Směrníc...

11) Viz čl. 8 Směrníc...

12) Viz čl. 10 Směrníc...

13) Viz čl. 14, 15 a 17 Směrníc...

14) Viz čl. 18 Směrníc..., RMV č. 13/1962 se po dobu platnosti měnil jen nepodstatně, a to RMV č. 3/1965 v pasáži o odměnách tajných spolupracovníků a RMV č. 16/1967 byl snížen stupeň utajení z PTZD na PT. Ve směrnících byla schvalovací pravomoc definována v části o postupu při vázání jednotlivých TS. V následujících novelizacích směrníc z roku 1978 byla schvalovací pravomoc rozvedena v samostatných kapitolách.

15) Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky (služební předpis A - oper - I - 3), RMV č. 8/1972 ze dne 16. února 1972. Ve úvodu se říkalo: "Současné zkušenosti z agenturně operativní práce čs. kontrarozvědky, vývoj forem a metod práce s agenturou, jakož i nově vzniklá operativní situace v důsledku uplynulých krizových let vyžadují nově upravit zásady práce s tajnými spolupracovníky."

16) Viz čl. 2 a 3 Směrníc...

17) Viz čl. 7 a 8 Směrníc...

18) Viz čl. 9 - 11 a 13 Směrníc...

19) Viz čl. 16, 17, 19, 25 a 27 Směrníc...; Struktura směrníc se podstatně nezměnila. Pouze se prohloubily instrukce obsažené v jednotlivých člancích, pojednávajících o "práci s agenturou." Po dobu platnosti směrníc byly vydány tři RMV se vztahem k těmto směrnícím :

- opatření v případech emigrace TS - (RMV ČSSR č. 48/1972),
- instrukce o hospodaření se zvláštními finančními prostředky (NMV ČSSR č. 1/1977)
- změna čl. 110 směrníc, o potvrzování příjmu ZFP tajných spolupracovníků (NMV ČSSR č. 2/1977)

20) Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky (A - oper - I - 3), RMV ČSSR č. 3/1978 z 25. ledna 1978. Rozkaz signován J. OBZINOU.

21) Např. Berníková Beata, Několik vět z rozkazu generála Obziny, Forum 12/1991; Doležal Jiří X., Agenti do funkcí, Forum 4/1991; Pilous Jiří, Paragrafy pro agenty (Ze směrnic pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky), Občanský deník dne 19. února 1991; úplné znění Necenzurované noviny 8/1991, 13/1992, 32/1992 a naposledy Encyklopedie špionáže, Praha 1993, str. 380 - 390.

22) Viz článek 6; Směrnice byly částečně pozměněny dvakrát: jednou RMV č. 2/1986, kterým se "zjednodušil postup při schvalování návrhů na získání spolupracovníků vojenské kontrarozvědky." Podruhé pak RMV č. 14/1988 vydaný 1. září 1988 s účinností od 1. října téhož roku. Změnily se v podstatě jenom administrativně - byrokratické úkony kolem vyhotovování memoranda a zavedla se tzv. kmenová karta tajného spolupracovníka.

23) Viz čl. 6 Směrnic...

24) Údaje zaslané ÚDV v příloze ASU - 1281/93 dne 6. 10. 1993. Zvláštní skupinou, která v této práci nebyla zmíněna, zůstávají KTS (kandidáti tajné spolupráce, dříve KA), jejichž svazky byly v pravidelných statistických přehledech vykazovány v kolonce spolupracovníků.

Státní bezpečnost samozřejmě měla i další zdroje informací (osoby neevidované ve Všeobecných registračních protokolech operativních svazků), které - přestože jsou ve spisech StB označovány jako "oficiální styky" - lze charakterizovat jako spolupracovníky "neoficiální". Šlo především o nomenklaturní kádry KSČ, řadové členy KSČ např. z uličních organizací, zaměstnance stranického aparátu, kádrováky, pracovníky zvláštních oddělení různých podniků a institucí, bývalé důstojníky ČSLA, MV apod.

25) NMV ČSFR 15/1991 z 28. června 1991 o zrušení některých resortních předpisů.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

KOMENTÁŘ K „STASI ZÁKONU“⁽¹⁾

Rozdíl v přístupu k vypořádání se s totalitní minulostí více než čtyřiceti let komunistického režimu v politickém, právním a morálním smyslu mezi B. R. D. a ČSFR, nyní ČR, je dán především vyvojem a existencí demokracie v západní části Německa po roce 1945, vyspělostí a úrovni německého právního státu a zkušeností s již jednou prováděnou detotalizací - denacifikací.

Dosažený stupeň demokratické legislativy a dokonalost právního řádu v B. R. D. umožnila vydání zákona: "O zpřístupnění materiálů státní bezpečnosti bývalé NDR" (Gesetz über die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR - dále jen STASI GESETZ) ze dne 20. 12. 1991.

Jak známo, poválečná západoněmecká ekonomika prodělala tzv. hospodářský zázrak, který jí umožnil stát se nejvyspělejší zemí Evropy. Ještě větším zázrakem se však pro tuto zemi stala mravní katarze, politicko-společenský přerod, v jehož důsledku získaly nové poválečné generace Němců demokratické přesvědčení a staly se rozhodnou většinou imunní vůči totalitní indoktrinaci.

Výmýcení totalitního ducha po staletí militantně vychovávaných generací Němců, tak blízkého jejich mentalitě a povaze, bylo skutečným kulturním a politickým zázrakem, který lze dokumentovat např. i na způsobu, jak se B.R.D. chovala k politickým uprchlíkům z ČSR a ČSSR prakticky až do konce komunistického režimu. BRD a speciálně Bavorsko byly vstupní branou pro uprchlíky z "komunistického ráje", které německé úřady velkoryse přijímaly, staraly se o jejich zakotvení či jim pomáhaly v jejich tranzitu přes BRD do dalších zemí.

Specifická situace BRD vystupující v roli staršího, rozumnějšího a vyspělejšího bratra vůči novým spolkovým zemím - bývalé NDR, dokazuje, jakým vyspělým učitelem může být ten stát, jehož tradice demokracie a míra právní kultury odpovídá nejen historii vývoje právního myšlení, ale i po desetiletí existujícího pluralitního parlamentarismu, na rozdíl od státu, jehož jedinou poválečnou či pounorovou "demokratickou tradici" představoval perestrojkový socialismus s lidskou tváří a postsocialističtí právní ideologové, kteří položili základy nového právního řádu, který přinejmenším projevil totální neschopnost vypořádat se s dědictvím minulosti a dědictvím StB zvláště.

Čtyřicet pět paragrafů STASI ZÁKONA dává odpověď i na to, jakých zbytečných afér, insinuačí, hysterie a času jsme si mohli ušetřit, kdyby takový zákon byl přijat včas i u nás. KDYBY jak známo jsou chyby a tato chyba je největší z těch, které má naše polistopadová reprezentace na svědomí.

Tato chyba nebyla odstraněna dosud, o podobném zákonu se zatím mluví toliko v politických narážkách, příprava tohoto zákona není dosud na programu parlamentu.

Než budeme hodnotit ono KDYBY, jehož důsledky ponese ještě nejméně desetiletí a činit zpětnou prognózu politického vývoje v případě přijetí takového podobného zákona i u nás v roce 1990 či v roce 1991, seznámíme se stručně s německým zákonem:

Jeho uvozující články taxativně stanovují:

1. Účel a okruh použití zákona.
2. Způsob evidence, uchovávání a zpracování materiálů Stasi.
3. Práva jednotlivých občanů (na přístup k těmto materiálům).
4. Způsob a možnost použití těchto podkladů úředními a neúředními místy.
5. Speciální zákazy pro použití materiálů ve stanovených případech.
6. Jednotlivé kategorie osob majících co do činění se ZÁKONEM.
7. Identifikaci materiálů STASI.
8. Povinnost úředních a neúředních míst vydat Úřadu materiály STASI.
9. Povinnost vydat související materiály SED pro potřeby Úřadu a občanů.
10. Vydání a vrácení jiných materiálů Úřadu pro potřebu oficiální a jednotlivých občanů.

Vzhledem ke specifické situaci NDR a bezprostřednějšímu vlivu západní části Německa prostřednictvím jazykové identity, působením masmédií, příbuzenských vztahů, společné historie, nepřirozeností geografického rozdělení, psychologického efektu ZDI a dalších faktorů, bylo sledování občanů bývalé NDR daleko intenzivnější než obdobná činnost StB u nás.

STASI založila šest miliónů svazků na občany bývalé NDR (podezřelé či nepřátelské osoby), které zpracovávalo cca 85.000 pracovníků STASI metodou GHG (Gucken, Horchen und Greifen) - slídit, odposlouchávat a chytat.

Dvacet tisíc řídicích orgánů řídilo 110.000 aktivních spolupracovníků, v záloze bylo připraveno k aktivaci dalších 500.000 spolupracovníků, 5.000 sledovačů sledovalo kroky svých spoluobčanů, 6.000 odposlouchávalo jejich hovory a 2.100 jich kontrolovalo poštu. Agentománie šla tak daleko, že šéf STASI Erich Mielke nechal odposlouchávat nejen svého zástupce Marcuse Wolfa, ale i Honeckera.

NDR se tak stalo vzorovým policejním státem, který nahlížel jak do soukromí, tak i do svědomí svých spoluobčanů. Systematické organizování pracovních, osobních či rodinných neúspěchů bylo náplní činnosti STASI, stejně tak i jako ruinování životů nepohodlných občanů, ničení jejich pověsti, manželství, přátelství nebo duševního a tělesného zdraví.

Má-li se národ, jehož každý třicátý občan byl spolupracovníkem STASI zbavit špiclovského traumatu, je to možné jen co nejotevřenějším informováním.

Stalo se tak zřízením úřadu "Der Beauftragte für Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR", v jehož čele stojí bývalý umírněný představitel východoněmecké opozice, evangelický duchovní Joachim Gauck (Spolkový pověřenec pro podklady STASI bývalé NDR). Komplex budov v Ruschestraße v Berlíně, kdysi sídlo všemocné STASI, změnilo štít firmy. Jen archivy, kartotéky a registry zůstaly. Do této budovy putují tisíce občanů bývalé NDR po předchozí žádosti a výzvě, aby si prostudovali svazek vedený STASI na jejich osobu. Z něj se dozví, co Orwellovo východoněmecké "ministrerstvo strachu" vědělo nejenom o jejich názorech politických, ale i o věcech rodinných a osobních. Nic nemělo zůstat utajeno, nevěry, finanční poměry, lékařské záznamy, přátelství, milenecké vztahy, sexuální zvyky, soukromé zájmy, problémy v zaměstnání a neshody s manželem či manželkou. Nejotřesnější zjištění jsou ta, že mezi spolupracovníky patřili i nejbližší a členové rodiny.

Všechna zakódovaná jména informátorů si může žadatel vyhledat ve speciálním slovníku spolupracovníků STASI, s výjimkou těch, kterým v době činnosti bylo méně než 18 let. Jde o specifickou ochranu mladistvých informátorů.

Do nynější doby využilo možnosti seznámit se s materiály STASI více než jeden milión bývalých občanů NDR.

Zákon rozeznává několik kategorií "oprávněných":

- BETROFFENE byly osoby, na které STASI získávala cíleně informace na základě prováděného šetření a špehování,

- BEGÜNSTIGTE * prioritní osoby odměňované výhodami v povolání, podporou v kariéře, či poskytováním materiálních odměn,

 - * osoby chráněné před eventuelním trestním stíháním

 - * osoby, které spolupracovaly se STASI a podporovaly její trestnou činnost dobrovolně, na základě vlastního přesvědčení a ideové motivace

- DRITTE - ostatní tzv. třetí osoby, na které STASI sbírala informace

- MITARBEITER DES STAATSSICHERSHEITSDIENSTES jsou spolupracovníci, agenti, informátoři

Nejde jen o možnost oprávněných dozvědět se, kdo a jak řídil jejich osudy či jaké osudy jim byly plánovány, ale zároveň zákon zamezuje možnost, aby STASI získané informace mohly posloužit poškození jejich občanských a politických práv.

Zákon obsahuje i důležité ustanovení o tom, že každá oprávněná osoba má možnost informace o vlastní osobě získané z materiálů STASI použít v rámci existujících zákonů, přičemž nesmí být porušeny oprávněné zájmy dalších osob.

Lidové hnutí odporu po prolomení ZDI dokázalo včas obsadit archivy STASI a zabránit dalšímu ničení dokladů. Tak se vedení STASI podařilo zlikvidovat jen dokumentaci o činnosti rozvědky a seznamy jejích agentů v zahraničí. Převážná část akt, svazků a další dokumentace kontrarozvědky byla zachráněna, i když za cenu další úmorné práce. "Der Beauftragte" opatruje v budově Úřadu též 20.000 pytlů s ručně roztrhanými akty, které se budou všechny skládat dohromady. STASI obrazová skládačka "puzzle" pro dospělé je připravena.

V zájmu ochrany osob blízkých osobám vedených ve svazcích, osob zmizelých či zemřelých mají právo na poskytnutí informací i manželé, rodiče, děti, vnuci a sourozenci těchto osob. O preciznosti zákona svědčí fakt, že tomu tak není, pokud by zájmová osoba zanechala svědectví, že si to nepřeje.

Také spolupracovníci a agenti mají zákonné právo nahlížet do svých svazků. Mohou se seznámit s celou svou činností, se svými hodnoceními a oceněními, kterých se jim od STASI dostalo, neplatí to však, pokud by tomu odporoval protizájem osob jimi poškozených. To samé platí i o dalších kategoriích oprávněných (Begünstigte, Dritte).

Přístup k aktům, svazkům osob sledovaných, či svazkům agentů mají i úřední a neúřední místa včetně fyzických osob, prokáží-li zájem na věci. Týká se to především soudů, prokuratur a policie, které mají tak k dispozici důkazy pro eventuelní potřebu.

Zákon však nadevše chrání práva osob sledovaných, na které STASI soustřeďovala informace (personenbezogene Informationen) a uvedená práva je možno realizovat jen za předpokladu nepoškození zájmů sledovaných osob. To zákon garantuje tím, že taxativně vymezuje možný okruh použití těchto informací úředními i neúředními místy.

Speciální ustanovení zákona se týkají použití materiálů STASI parlamentním vyšetřovacím výborem, orgány trestního řízení v případě hrozícího nebezpečí veřejné bezpečnosti, ohrožení státu či připravovaných trestních činů. Že ani takováto ustanovení zákona nejsou zbytečná, dokazují právě u nás probíhající aféry.

Důkladnost a preciznost zákona dokumentují i ustanovení vedlejší, z nichž nejzajímavější jsou ta, která umožňují např. soudní přezkoumání správnosti rozhodnutí "Spolkového pověřence", který jinak o věcech podle STASI-zákona rozhoduje jako poslední instance.

Zákon upravuje i způsob použití materiálů STASI, při zpracování její činnosti pro účely politické a historické a možnost využití těchto materiálů tiskem, rozhlasem, televizí a filmem.

Vypořádat se s obyčejným majetkovým dědictvím je problém pro mnohé pozůstalé dědice. Vypořádat se s tak tíživým dědictvím totalitní minulosti, jaké zanechaly tajné politické policie komunistických států, dokázal zatím jen tento Zákon. Vytvořil právní předpoklady pro postupné odstranění totalitního traumatu, morální devastace a zakódovaného strachu.

Znemožnil budoucí politická vydírání, skandály a aféry a dal občanům, do nedávna poddaným bez občanských a politických práv, právní jistotu života v demokratickém státě.

STASI-GESETZ je produktem legislativy vyspělého demokratického státu. Ze srovnání jeho existence s neexistencí podobného zákona u nás je možné učinit analogická srovnání nejen pokud jde o vyspělost naší demokracie, legislativy a dosaženého stupně právního státu, ale i úroveň naší polistopadové politické reprezentace. Co všechno jsme si mohli ušetřit za poslední léta, kdyby takovýto nebo podobný zákon byl vydán u nás?

Současná situace je alarmující. I po zrušení StB je uvaleno TABU na její materiály. Díky kontinuitě socialistického právního řádu je tajena činnost zločinecké organizace, za kterou už byla StB prohlášena Zákonem o protiprávnosti komunistického režimu.

Zákon o ochraně dat č. 256/92 Sb. se zjevně na tuto ochranu nevztahuje. Občan dodnes nemá možnost se dozvědět, kdo zavinil, že byl vyhozen z práce, ze školy, že nemohl vycestovat, že jeho děti se nedostaly na školy, kdo z něj činil páriu a omezoval ho na svobodě všeho druhu.

A co je nejdůležitější? Tento německý zákon nedémonizuje spolupracovníky STASI jen proto, že jsou uvedeni v seznamu spolupracovníků, jako se tomu stalo u nás, ale ostrakizuje pouze ty, kteří poskytovali informace, poškozující jejich spoluobčany.

Zanecháním registrů spolupracovníků StB, zničením svazků aktivních spolupracovníků do 17. 11. 1989 a odkázáním lustračních křížovek nám StB zanechala odúmrt', se kterou se nedokázala polistopadová politická reprezentace včetně FS vypořádat.

Obávám se, že čas, který mezitím uplynul, pro někoho pracoval. Pro koho, začíná ukazovat přítomnost a ještě více to učiní budoucnost. Změnit tuto budoucnost může jen přijetí Zákona o zpřístupnění materiálů StB.

1) Článek "Stasi zákon" JUDr. Milana Hulíka byl publikován v Českém deníku dne 27. srpna 1993.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

STASI - ZÁKON - TEXT¹⁾

Zákon o podkladech státní bezpečnostní služby bývalé Německé demokratické republiky (Stasi-Unterlagen-Gesetz - StUG)

ČÁST PRVNÍ

Obecná a zásadní ustanovení

§ 1

Účel a oblast použití zákona

(1) Tento zákon upravuje evidenci, zpřístupnění, správu a použití podkladů Ministerstva pro státní bezpečnost a jeho předchozích i nástupnických organizací (státní bezpečnostní služba) bývalé Německé demokratické republiky, aby

1. umožnil jednotlivci přístup k informacím, které státní bezpečnostní služba nashromáždila k jeho osobě, aby mohl objasnit vliv státní bezpečnostní služby na svůj vlastní osud,
2. chránil jednotlivce, aby nebyl nakládán s informacemi, které státní bezpečnostní služba nashromáždila k jeho osobě, omezován ve svých osobních právech,
3. zaručil a podpořil historické, politické a právní zpracování činnosti státní bezpečnostní služby,
4. dal veřejným a ne-veřejným místům k dispozici informace pro účely vyjmenované v tomto zákoně.

(2) Tento zákon platí pro podklady státní bezpečnostní služby, které se nacházejí u veřejných míst Spolkové republiky nebo zemí, u fyzických osob nebo jiných ne-veřejných míst.

§ 2

Evidence, uložení a správa podkladů státní bezpečnostní služby

Spolkový zmocněnec pro podklady státní bezpečnostní služby bývalé Německé demokratické republiky (spolkový zmocněnec) eviduje, zabezpečuje, spravuje a používá podklady státní bezpečnostní služby podle ustanovení tohoto zákona.

§ 3

Práva jednotlivce

(1) Každý jednotlivec má právo požadovat od spolkového zmocněnce zprávu o tom, zda jsou ve zpřístupněných podkladech obsaženy informace k jeho osobě. V případě že ano, má jednotlivec právo na zprávu, nahlédnutí do podkladů a vydání podkladů podle

ustanovení tohoto zákona.

(2) Každý jednotlivec má právo použít informace a podklady, které obdržel od spolkového zmocněnce, v rámci obecně platných zákonů.

(3) Podáním zprávy, umožněním nahlédnutí do podkladů nebo vydáním podkladů nesmí být omezeny převažující zájmy jiných osob, které mají být hájeny.

§ 4

Přípustnost použití podkladů státní bezpečnostní služby veřejnými a ne-veřejnými místy

(1) Veřejná a ne-veřejná místa mají přístup k podkladům a smějí je použít pouze, pokud to tento zákon dovoluje nebo nařizuje. Předloží-li dotyčné osoby, třetí osoby, blízcí rodinní příslušníci pohřešovaných nebo zemřelých, pracovníci nebo protěžované osoby státní bezpečnostní služby podklady s informacemi o vlastní osobě sami od sebe, smějí být tyto podklady použity i pro účely, za jakými byly předloženy.

(2) Jestliže spolkový zmocněnec zjistí, nebo jestliže mu bude sděleno, že osobní informace v podkladech nejsou správné, nebo jestliže osoby, na které se informace vztahují, správnost popírají, musí to být zaznamenáno na zvláštní list a připojeno k podkladům.

(3) Jestliže byly na základě žádosti podle paragrafů 20 až 25 předány osobní informace a ukáží-li se, pokud jde o osobu, na kterou se vztahuje žádost o jejich předání, jako nesprávné, musí být vůči příjemci opraveny, i kdyby to bylo pro posouzení stavu věci bez významu.

(4) Použitím podkladů nesmějí být omezeny převažující zájmy jiných osob, které mají být hájeny.

§ 5

Zvláštní zákazy použití

(1) Osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, které byly získány v rámci záměrného vynášení informací nebo sledování dotyčné osoby včetně tajného vynášení informací, nesmějí být použity v neprospěch této osoby. To neplatí v případech paragrafu 21 odst. 1 č. 1 a 2, prokáží-li se údaje dotyčné nebo třetí osoby na základě informací jako zcela nebo částečně nenáležitě.

(2) Použití podkladů na omezené časové období je nepřípustné, prohlásí-li příslušná prokuratura nebo soud proti spolkovému zmocněnci, že použití na omezené časové období by ovlivnilo průběh nějakého trestního řízení. To neplatí, jestliže by tím byly osoby nepředvídatelným způsobem omezeny v hájení svých práv. V tomto případě se použití uskutečňuje po dohodě s prokuraturoou nebo soudem.

§ 6

Vymezení pojmů

(1) Podklady státní bezpečnostní služby jsou

1. všechny nositele informací nezávisle na formě shromáždění, zejména
 - a. akta, údajové základny, písemnosti, karty, plány, filmy, obrazové, zvukové a ostatní záznamy,
 - b. jejich kopie, opisy a jiné duplikáty a
 - c. pomůcky potřebné k vyhodnocení, zejména programy pro automatizované zpracování dat, pokud vznikly u státní bezpečnostní služby nebo při Pracovním úseku 1. kriminální policie Lidové policie (Volkspolizei), dostaly se do jejich vlastnictví nebo jim byly postoupeny k použití,
2. akta postoupená státní bezpečnostní službě soudy a prokuraturami.

(2) K podkladům nepatří

1. dopisy státní bezpečnostní služby spolu s přílohami, které zaslala veřejným nebo neveřejným místům, pokud tato místa nebyla vůči ní právně nebo fakticky nadřizena,
2. podklady, které byly z důvodů příslušnosti předány dále nebo vráceny jiným místům a v nichž se nenacházejí žádné indicie, že by státní bezpečnostní služba přijala opatření nebo k nim dala podnět,
3. podklady, jejichž zpracování bylo ukončeno před 8. květnem 1945 a v nichž se nenacházejí žádné indicie, že by je státní bezpečnostní služba využila mimo archivní zpřístupnění,
4. předměty a podklady, které byly státní bezpečnostní službou dotyčným nebo třetím osobám protiprávně odňaty nebo odepřeny. Jedná-li se o písemnosti, může si spolkový zmocněnec zhotovit duplikáty a připojit je ke svým podkladům.

(3) Dotyčné osoby jsou osoby, o nichž státní bezpečnostní služba shromažďovala informace na základě záměrného vynášení informací nebo sledování včetně tajného vynášení informací. Věta 1 neplatí

1. pro pracovníky státní bezpečnostní služby, pokud shromažďování informací sloužilo pouze k navázání kontaktu a k získání pro spolupráci nebo jen ke kontrole jejich činnosti pro státní bezpečnostní službu, a
2. pro protěžované osoby, pokud shromažďování informací sloužilo pouze k navázání kontaktu nebo jen ke kontrole jejich chování v souvislosti s poskytnutým zvýhodněním.

(4) Pracovníci státní bezpečnostní služby jsou stálí a neoficiální pracovníci.

1. Stálí pracovníci jsou osoby, které byly v oficiálním pracovním nebo služebním poměru státní bezpečnostní služby, a důstojníci státní bezpečnostní služby ve zvláštním nasazení.
2. Neoficiální pracovníci jsou osoby, které vyjádřily ochotu dodávat informace státní bezpečnostní službě.

(5) Předpisy o pracovnících státní bezpečnostní služby platí odpovídajícím způsobem pro

1. osoby, které byly vůči pracovníkům státní bezpečnostní služby, pokud jde o jejich činnost pro státní bezpečnostní službu, právně nebo fakticky nadřizované,
2. neoficiální pracovníky Pracovního úseku 1 kriminální policie Lidové policie.

(6) Protěžované osoby jsou osoby, které

1. byly státní bezpečnostní službou zásadně podporovány zejména poskytováním ekonomických výhod, výhod v povolání a jiných výhod,
2. byly chráněny státní bezpečnostní službou nebo z jejího popudu při trestním stíhání,

3. s vědomím, tolerováním nebo podporou státní bezpečnostní služby podporovaly, připravovaly nebo páchaly trestné činy.

(7) Třetí osoby jsou ostatní osoby, o nichž státní bezpečnostní služba sbírala informace.

(8) Jsou-li osoby pracovníky státní bezpečnostní služby, protěžovanými osobami nebo třetími osobami, se musí stanovit pro každou informaci zvlášť. Pro stanovení je směrodatné, s jakým záměrem byly informace do podkladů pojmány.

(9) Použití podkladů zahrnuje předání podkladů dále, doručení informací z podkladů a další zpracování a využití informací. Pokud v tomto předpisu není stanoveno jinak, platí vymezení pojmů z paragrafů 2 a 3 Spolkového zákona o ochraně dat s tím, že k neveřejným místům patří i náboženská společenství.

ČÁST DRUHÁ

Evidence podkladů státní bezpečnostní služby

§ 7

Vypátrání podkladů státní bezpečnostní služby, povinnost oznámení

(1) Všechna veřejná místa podporují spolkového zmocněnce při jeho šetřeních za účelem vypátrání podkladů státní bezpečnostní služby a při jejich přejímání. Je-li jim známo, nebo jestliže zjistí při plnění svých úkolů, že se u nich nacházejí podklady státní bezpečnostní služby, musí to neprodleně oznámit spolkovému zmocněnci.

(2) Existují-li dostatečné indicie pro přítomnost podkladů státní bezpečnostní služby, může spolkový zmocněnec se souhlasem veřejného místa nahlédnout do jeho registratur, archivů a jiných souborů informací.

(3) Fyzické osoby a ostatní neveřejná místa mají povinnost bezodkladně oznámit spolkovému zmocněnci, že se u nich nacházejí podklady státní bezpečnostní služby, pokud je jim to známo.

§ 8

Povinnost veřejných míst vydat podklady

(1) Každé veřejné místo musí spolkovému zmocněnci na jeho požádání bezodkladně vydat u něj se nacházející podklady státní bezpečnostní služby včetně kopií, opisů a jiných duplikátů.

(2) Potřebuje-li veřejné místo podklady k plnění svých úkolů v rámci vázanosti účelu podle paragrafů 20 až 23 a 25, může si zhotovit duplikáty a připojit je ke svým podkladům. Originální podklady mohou být vzaty k podkladům jen pokud to v jednotlivém případě je k plnění úkolů nezbytné. V tomto případě musí být spolkovému zmocněnci na požádání vydány duplikáty.

(3) Podklady o dotyčných osobách musí být zpravodajskými a výzvědnými službami spolkové republiky a zemí vydány spolkovému zmocněnci kompletně a bez náhrady.

§ 9

Povinnost ne-veřejných míst vydat podklady

(1) Každá fyzická osoba a každé jiné ne-veřejné místo musí bezodkladně vydat spolkovému zmocněnci na jeho požádání podklady státní bezpečnostní služby, pokud tyto podklady nejsou vlastnictvím fyzických osob nebo jiných ne-veřejných míst. Prokázání nabytí vlastnictví je povinností fyzických osob nebo jiných ne-veřejných míst. Z vlastnictví fyzických osob nebo jiných ne-veřejných míst se vychází u podkladů podle § 10 odst. 4, které si samy vyhotovily.

(2) Musí-li být podklady vydány spolkovému zmocněnci, musí mu být vydány i kopie a ostatní duplikáty.

(3) Každá fyzická osoba a každé jiné ne-veřejné místo musí spolkovému zmocněnci na jeho požádání předat podklady státní bezpečnostní služby, které jsou jejich vlastnictvím, ke zhotovení kopií, opisů nebo jiných duplikátů.

§ 10

Podklady Socialistické sjednocené strany Německa, jiných s ní spojených stran a masových organizací a ostatní podklady související se státní bezpečnostní službou

(1) Spolkový zmocněnec může pro plnění svých úkolů požadovat od příslušných míst zprávu o druhu, obsahu a místě uložení podkladů Socialistické sjednocené strany Německa a jiných s ní spojených stran a masových organizací bývalé Německé demokratické republiky.

(2) Spolkový zmocněnec může vyžadovat nahlédnutí do podkladů. Při hledání potřebných podkladů mu musí být poskytnuta pomoc.

(3) Spolkovému zmocněnci musí být na jeho požádání vydány duplikáty takových podkladů, které mají souvislost s činností státní bezpečnostní služby a které potřebuje k plnění svých úkolů. Duplikáty se stávají součástí podkladů podle § 6 odst. 1.

(4) Odstavce 1 až 3 platí odpovídajícím způsobem pro podklady, které zjevně vznikly v součinnosti jiných veřejných míst bývalé Německé demokratické republiky se státní bezpečnostní službou, z jejího podnětu nebo k realizaci jejích nařízení nebo pokynů.

§ 11

Povinnost spolkového zmocněnce vrátit a vydat podklady jiných úřadů

(1) Spolkový zmocněnec musí podklady jiných úřadů, které neobsahují žádné indicie, že státní bezpečnostní služba učinila nebo dala podnět k opatřením,

1. na žádost
2. zjistí-li při plnění svých úkolů přítomnost takových podkladů, vrátit příslušným místům. Spolkový zmocněnec si může zhotovit duplikáty a připojit je ke svým podkladům.

(2) Spolkový zmocněnec musí podklady Spolkové republiky, zemí a podklady jejich zpravodajských a výzvědných služeb, které jsou podle stupně utajení označeny jako Tajné a výše, vydat spolkovému ministrovi vnitra nebo příslušným zemským úřadům. Spolkový

zmocněnec si může zhotovit duplikáty a připojit je ke svým dokladům. Podklady mezistátních nebo nadstátních organizací a cizích států, které jsou podle stupně utajení označeny jako Důvěrné a výše a k nimž je Spolková republika Německo na základě mezinárodněprávních smluv zavázána ochranou před nepovolaným obeznámením, musí být vydány spolkovému ministrovi vnitra jako Národnímu bezpečnostnímu úřadu.

(3) Podklady o zařízeních podniků, technických postupech a zatížení životního prostředí pozemků hospodářských podniků, které byly zcela nebo částečně začleněny nebo přiřčeny ke státní bezpečnostní službě, musí být na žádost vydány nynějšímu příkázanému správci. Spolkový zmocněnec si může zhotovit duplikáty a připojit je ke svým podkladům.

(4) Spolkový zmocněnec musí podklady o objektech a jiných předmětech, zejména plány půdorysů, plány zásobování a telefonních vedeních, vydat nynějšímu příkázanému správci. Spolkový zmocněnec si může zhotovit duplikáty a připojit je ke svým podkladům.

(5) Jsou-li stálí pracovníci státní bezpečnostní služby přijati do veřejných služeb nebo ve veřejných službách dále zaměstnáváni, musí být osobní podklady vedené k jejich osobě v potřebném rozsahu vydány příslušným místům, která vedou personální akty. Spolkový zmocněnec si může zhotovit duplikáty a připojit je ke svým podkladům.

(6) Jsou-li bývalí pracovníci státní bezpečnostní služby poživateli důchodů, musí být k jejich osobě vedené osobní podklady v potřebném rozsahu vydány správě sociálního zaopatření. Spolkový zmocněnec si může zhotovit duplikáty a připojit je ke svým dokladům.

ČÁST TŘETÍ

Použití podkladů státní bezpečnostní služby

Oddíl první

Práva dotyčných osob, třetích osob, pracovníků státní bezpečnostní služby a protěžovaných osob

§ 12

Předpisy pro postup dotyčných osob, třetích osob, pracovníků a protěžovaných osob státní bezpečnostní služby

(1) Žádost o zprávu, nahlédnutí do podkladů nebo vydání podkladů musí být podána písemně. Žadatel musí potvrzením příslušných zemských úřadů prokázat svou identitu, jedná-li jako právní zástupce, své zmocnění k zastupování. Je-li žádost podána zplnomocněnou osobou s dokladem o její plné moci, podá se zpráva, zajistí se nahlédnutí do podkladů nebo se vydají podklady

1. dotyčným osobám, třetím osobám, pracovníkům, protěžovaným osobám nebo
2. jejich právnímu zástupci, je-li k tomu výslovně zmocněn.

(2) Spolkový zmocněnec podává zprávu písemně, pokud v jednotlivém případě není přiměřená jiná forma zprávy. Rozhodnutí činí podle povinného uvážení.

(3) Má-li být nějaká žádost o zprávu projednána přednostně, musí být zvláštní potřebnost

spěchu odůvodněně vyložena. Z potřeby spěchu se může vycházet, je-li informace potřebná pro účely rehabilitace, nápravy, zamezení ohrožení osobního práva nebo k zproštění od nařčení ze spolupráce se státní bezpečnostní službou.

(4) Nahlédnutí se zaručuje do originálních podkladů nebo do duplikátů. Obsahují-li podklady kromě osobních informací o žadateli rovněž informace o jiných dotyčných nebo třetích osobách, umožňuje se nahlédnutí do originálních podkladů pouze když

1. jiné dotyčné nebo třetí osoby souhlasily nebo
2. není možné oddělení informací o jiných dotyčných nebo třetích osobách nebo je možné pouze s neúměrným nákladem a neexistuje-li žádný důvod k domněnce, že převažuje zájem jiných dotyčných nebo třetích osob na utajení, který má být hájen.

V ostatních případech se umožňuje nahlédnutí do duplikátů, ve kterých byly osobní informace o jiných dotyčných nebo třetích osobách anonymizovány. Nahlédnutí se uskutečňuje v ústředí nebo na některé z poboček.

(5) Podklady se vydávají pouze jako duplikáty, v nichž byly osobní informace o jiných dotyčných nebo třetích osobách anonymizovány.

(6) Právo na nahlédnutí a vydání neplatí pro pomůcky potřebné k vyhodnocení (§ 6 odst. 1 č. 1 písmeno c). Nejsou-li jiné podklady nalezitelné nebo jsou-li nalezitelné pouze s neúměrným nákladem, rozšiřuje se právo na nahlédnutí a vydání na duplikáty kartotéčních karet, které slouží k vyhodnocování podkladů a v nichž jsou obsaženy osobní informace o žadateli.

§ 13

Právo dotyčných osob a třetích osob na zprávu, nahlédnutí a vydání

(1) Dotyčným osobám se na žádost podává zpráva o zpřístupněných podkladech, které jsou k dispozici k jejich osobě. V žádosti mají být uvedeny údaje, které umožňují vyhledání podkladů. Účel, za jakým se zpráva opatřuje, nemusí být udán.

(2) Zpráva obsahuje popis zpřístupněných podkladů k dotyčné osobě, které jsou k dispozici, a reprodukci zásadního obsahu. Zpráva může být nejdříve omezena na sdělení, že podklady jsou k dispozici a dotyčná osoba do nich může nahlédnout.

(3) Dotyčné osobě se na žádost musí umožnit nahlédnutí do zpřístupněných podkladů k její osobě, které jsou k dispozici.

(4) Dotyčné osobě se musí na žádost vydat duplikáty. V duplikátech musí být informace o jiných dotyčných nebo třetích osobách anonymizovány.

(5) Jsou-li v podkladech k dotyčné osobě, které jsou k dispozici a zpřístupněny a do nichž dotyčná osoba nahlédla nebo jejichž duplikáty obdržela, obsažena krycí jména pracovníků státní bezpečnostní služby, kteří k dotyčné osobě shromažďovali informace nebo je vyhodnocovali nebo kteří tyto pracovníky řídili, musí být dotyčné osobě na požádání oznámena jména pracovníků a další identifikační údaje, pokud je možné je z podkladů státní bezpečnostní služby jednoznačně zjistit. Věta 1 platí rovněž pro jiné osoby, které dotyčnou osobu písemně udaly, mohl-li obsah udání způsobit dotyčné osobě újmu. Zájem pracovníků a denunciantů na utajení jejich jmen nestojí proti oznámení jmen.

(6) Pro třetí osoby platí odstavce 1 až 6 odpovídajícím způsobem s tím, že žadatel musí uvést údaje, které umožní vyhledání informací. Zpráva se podává pouze, není-li k tomu potřebný náklad v nepoměru k žadatelem uplatněnému zájmu na informaci.

§ 14

Anonymizace a výmaz osobních informací o dotyčných a třetích osobách

(1) Na žádost dotyčných a třetích osob se v podkladech státní bezpečnostní služby vedených k jejich osobě, včetně pomůcek, které slouží vyhledání podkladů, anonymizují informace týkající se jejich osoby. Žádosti se mohou podávat od 1. ledna 1997.

(2) Anonymizace se neprovede,

1. mají-li jiné osoby zjevně převažující zájem na přípustném využití informací za účelem přetrvávajícího nedostatku důkazů,
2. jsou-li informace potřebné pro výzkum k politickému a historickému zpracování,
3. je-li podána některým příslušným místem žádost o přístup týkající se těchto podkladů, a proto musí žadatelův zájem na anonymizaci ustoupit. V podkladech obsažené informace k osobě žadatele smějí být bez jeho svolení předány nebo využity, je-li to nezbytné pro účel, který stojí proti anonymizaci.

(3) Odstavce 1 a 2 platí odpovídajícím způsobem pro osobní informace o žadatelích, které jsou k dispozici v podkladech, které jsou vedeny k osobě nějakého pracovníka státní bezpečnostní služby.

(4) Není-li anonymizace možná a nemusí-li být uplatněn odstavec 2, vstupuje na místo anonymizace zničení podkladu. Pokud jsou informace čitelné automatizovaně, nastupuje na místo zničení podkladu výmaz na něm shromážděných informací. Věta 1 neplatí, obsahuje-li podklad informace i o jiných dotyčných osobách nebo o třetích osobách a tyto osoby se zničením podkladu nesouhlasí.

§ 15

Právo blízkých rodinných příslušníků pohřešovaných nebo zemřelých na zprávu, nahlédnutí a vydání

(1) Blízkým rodinným příslušníkům musí být na žádost udělena zpráva

1. pro rehabilitaci pohřešovaných nebo zemřelých,
2. pro ochranu osobního práva pohřešovaných nebo zemřelých, zejména pro očištění od nařčení ze spolupráce se státní bezpečnostní službou,
3. pro objasnění osudů pohřešovaných nebo zemřelých. V žádosti musí být uveden věrohodný účel, za jakým se zpráva opatřuje, a musí být doložen příbuzenský poměr k pohřešované nebo zemřelé osobě.

(2) § 13 odst. 1 věta 2 a odst. 2 až 6 platí odpovídajícím způsobem.

(3) Blízcí rodinní příslušníci jsou manželé, manželky, děti, vnuci, rodiče a sourozenci.

(4) Odstavec 1 neplatí, zanechal-li pohřešovaný nebo zemřelý jiné pořízení nebo z jiných okolností jednoznačně vyplývá jeho proti tomu stojící vůle.

§ 16

Právo pracovníků státní bezpečnostní služby na zprávu, nahlédnutí a vydání

(1) Pracovníkům státní bezpečnostní služby musí být na žádost podána zpráva o osobních informacích, které jsou obsaženy v podkladech vedených k jejich osobě.

(2) Zpráva může zahrnovat kromě toho popis druhu a rozsahu činnosti, okruhu osob, o kterých byly podávány zprávy a četnosti podávání zpráv.

(3) Pracovníkovi musí být na žádost umožněno nahlédnutí do podkladů vedených k jeho osobě. § 12 odst. 4 věta 2 č. 2 neplatí.

(4) Pracovníkovi může být na žádost podána zpráva ze zpráv jím podávaných a umožněno nahlédnutí do nich, prokáže-li, že na tom má právní zájem. To neplatí, převažuje-li oprávněný zájem na utajení ze strany dotyčných nebo třetích osob.

(5) Pracovníkovi musí být na žádost vydány duplikáty podkladů vedených k jeho osobě. V duplikátech musí být osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách anonymizovány.

§ 17

Právo protěžovaných osob na zprávu, nahlédnutí a vydání

(1) Pro právo protěžovaných osob na zprávu, nahlédnutí do podkladů a vydání podkladů platí § 16 odst. 1, 3 a 5 odpovídajícím způsobem.

(2) Protěžovaná osoba musí uvést údaje, které umožní vyhledání informace.

(3) Odstavec 1 neplatí, prohlásí-li příslušný vyšší spolkový úřad nebo příslušný zemský úřad proti spolkovému zmocněnci, že zpráva, umožnění nahlédnutí do podkladů nebo vydání podkladů se nesmí uskutečnit kvůli převažujícímu veřejnému zájmu.

§ 18

Právo na zprávu, nahlédnutí a vydání aktů postoupených soudy a prokuraturami státní bezpečnostní službě

Pro akty soudů a prokuratur uložené u spolkového zmocněnce platí, pokud jde o právo na zprávu, nahlédnutí do aktů a vydání aktů, místo § 12 odst. 4 až 6 a paragrafů 13, 15 až 17 a 43 platná zákonná nařízení o postupu.

Oddíl druhý

Použití podkladů státní bezpečnostní služby veřejnými a ne-veřejnými místy

§ 19

Přístup veřejných a ne-veřejných míst k podkladům, předpisy pro postup

(1) Spolkový zmocněnec činí sdělení veřejným a ne-veřejným místům, zajišťuje jim nahlédnutí do podkladů a vydává jim podklady, pokud je jejich použití podle paragrafů

20 až 23, 25 a 26 přípustné.

(2) Žádosti mohou být veřejnými místy příslušnými k plnění současných úkolů podávány spolkovému zmocněnci. Kdo podává žádost za ne-veřejné místo, musí se prokázat písemným oprávněním s odkazem na právní podklad.

(3) Spolkový zmocněnec přezkouší, zda se žádost o sdělení, nahlédnutí nebo vydání vztahuje na přípustný účel použití, nepřesahuje-li rámec úkolů příjemce a nakolik je použití pro udaný účel potřebné. U žádostí soudů, prokuratur a policejních úřadů, jednají-li jako pomocné orgány prokuratur, zkoumá spolkový zmocněnec přípustnost, pokud k tomu existuje podnět.

(4) Má-li být nějaká žádost o sdělení projednána přednostně, musí být zvláštní potřebu spěšnosti odůvodněně vysvětlena. Z potřeby spěšnosti se může vycházet,

1. je-li sdělení nutné za účelem rehabilitace, nápravy, ochrany proti ohrožení osobního práva nebo očištění od nařčení ze spolupráce se státní bezpečnostní službou,
2. při objasnění, evidenci a zajištění majetku bývalé Německé demokratické republiky a bývalých právních subjektů se sídlem na jejím území a majetku, který byl přidělen Úseku komerční koordinace,
3. při přezkoumání osob v případě § 20 odst. 1 č. 6 a 7 a § 21 odst. 1 č. 6 a 7,
4. při trestním stíhání a ochraně před nebezpečím v případech paragrafu 23 odst. 1 věta 1 č. 1 písm. a) a b) a č. 2.

(6) Nahlédnutí se umožňuje, jestliže sdělení nedostačují. § 12 odst. 4 platí odpovídajícím způsobem s tím, že na místo žadatele vstupuje osoba, na niž se žádost vztahuje.

(7) Podklady musí být vydány, vyloží-li žádající místo odůvodněně, že sdělení a nahlédnutí nepostačuje nebo by nahlédnutí bylo spojeno s neúměrným nákladem. Originály podkladů se vydávají pouze, je-li to nezbytné zejména za účelem důkazů. Musí být neodkladně vráceny spolkovému zmocněnci, jakmile již nejsou pro účel použití nutné. Obsahují-li podklady kromě osobních informací o osobách, na něž se žádost vztahuje, také informace o jiných dotyčných a třetích osobách, platí § 12 odst. 4 věty 2 a 3 odpovídajícím způsobem.

§ 20

Použití podkladů, které neobsahují žádné osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, veřejnými a ne-veřejnými místy

(1) Podklady, neobsahují-li žádné informace o dotyčných nebo třetích osobách, smějí být veřejnými a ne-veřejnými místy v potřebném rozsahu použity pro tyto účely:

1. rehabilitace dotyčných osob, pohřešovaných a zemřelých, náprava, výkony podle Zákona o pomoci vězňům,
2. ochrana osobního práva,
3. objasnění osudu pohřešovaných a nevyjasněných smrtelných případů,
4. přerušování zaopatření zabezpečení podle Zákona o přerušování zaopatření a krácení nebo nepřiznání nebo přerušování výkonů, na něž Zákon o přerušování zaopatření nachází odpovídající uplatnění,

5. objasnění, evidence a zajištění majetku bývalé Německé demokratické republiky a bývalých právních subjektů se sídlem na jejím území a majetku, který byl přidělen úseku komerční koordinace,

6. přezkoumání těchto osob podle platných předpisů a s jejich vědomím za účelem zjištění, zda byly činné pro státní bezpečnostní službu jako stálí nebo neoficiální pracovníci, pokud se nejednalo o činnosti pro státní bezpečnostní službu před dovršením 18i let:

- a. členů spolkové vlády nebo některé zemské vlády a ostaních osob, které jsou v nějakém veřejně-právním úředním poměru,
- b. poslanců a členů komunálních zastupitelských sborů,
- c. členů poradního sboru podle § 39,
- d. osob, které jsou zaměstnané nebo mají být dále využívány ve veřejných službách Spolkové republiky, zemí včetně obcí nebo svazů obcí, nadstátních nebo mezistátních organizacích, jejichž je Spolková republika Německo členem, a v církevní službě,
- e. osob, které jsou dále činné jako notáři nebo mají nadále zůstat činné jako právní zástupci,
- f. - členů představenstev, obchodních vedoucích, ředitelů podniků nebo řídicích zaměstnanců v podnicích nějaké právnické osoby,
- osob povolaných zákonem, ustanovením nebo společenskou smlouvou k zastupování většiny osob, obchodních vedoucích, ředitelů podniků nebo řídicích zaměstnanců v podnicích nějaké většiny osob; pokud se nejedná o soudní procesy, učiní se pouze sdělení,
- g. bezpečnostní přezkoumání osob,
- jimž se ve veřejném zájmu svěřují skutečnosti, předměty nebo poznatky, které je třeba utajit, které k takovým skutečnostem mají mít přístup nebo si ho mohou opatřit nebo
- které jsou zaměstnány nebo mají být zaměstnány na místech, která jsou důležitá pro bezpečnost, v životně nebo pro obranu důležitých zařízeních; ustanovení se může vztahovat i na činnost pro nějakou zahraniční zpravodajskou službu,

7. přezkoumání těchto osob s jejich souhlasem za účelem zjištění, zda byly činné pro státní bezpečnostní službu jako stálí nebo neoficiální pracovníci, nejedná-li se o činnosti pro státní bezpečnostní službu před dovršením 18. let:

- a. předsedů politických stran směrem dolů až na okresní úroveň,
- b. osob, které jsou činné jako čestní soudci,
- c. osob, které zastávají nějaký čestný církevní úřad,
- d. osob, které ve spolcích a svazech na spolkové nebo zemské úrovni zastávají vedoucí funkce; pokud se nejedná o soudní procesy, učiní se pouze sdělení,
- e. podnikových rad,
- f. osob, které se
- ve výše vyjmenovaných případech nebo
- v případech čísla 6 písmen a) až f)
o úřad, funkci, přijetí nebo zaměstnání ucházejí; ustanovení se může vztahovat i na činnost pro cizí zpravodajskou službu; existují-li skutečné indicie pro podezření z činnosti pro státní bezpečnostní službu nebo nějakou zahraniční zpravodajskou nebo výzvědnou službu, stačí místo souhlasu uvědomění osoby, která má být přezkoumána,

8. postupy při udělení nebo při odnětí povolení podle Zákona o zbraních, Spolkového zákona o myslivosti, Zákona o výbušninách, Zákona o kontrole válečných zbraní a Zákona o zahraničním hospodářství, pokud z podkladů vyplývají odkazy na osobní spolehlivost bývalých pracovníků státní bezpečnostní služby,

9. přiznání období započitatelného pro stanovení výše důchodu, vyplácení a přezkoumání důchodů bývalých příslušníků státní bezpečnostní služby,

10. záležitosti řádů.

(2) § 26 zůstává nedotčen.

(3) Použití pro účely vyjmenované v odstavci 1 č. 6 a 7 je po uplynutí lhůty 15i let nepřipustné. Lhůta začíná dnem nabytí účinnosti tohoto zákona. Po uplynutí této lhůty již nesmí být skutečnost činnosti pro státní bezpečnostní službu pracovníkovi v právním styku vytýkána a nesmí být použita v jeho neprospěch. Výjimky z § 52 odst. 1 Spolkového zákona o ústředním registru platí odpovídajícím způsobem. V souvislosti s činností pracovníka vzniklá práva jiných osob, zákonné právní důsledky činnosti a rozhodnutí soudů nebo správních úřadů, které v souvislosti s činností vyplynuly, zůstávají nedotčeny.

§ 21

Použití podkladů, které obsahují osobní informace o dotyčných osobách nebo třetích osobách, veřejnými a ne-veřejnými místy

(1) Podklady, pokud obsahují osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, smějí být veřejnými a ne-veřejnými místy v potřebném rozsahu použity pro tyto účely:

1. rehabilitace dotyčných osob, pohřešovaných a zemřelých, náprava, výkony podle Zákona o pomoci vězňům,

2. ochrana osobního práva,

3. objasnění osudu pohřešovaných a nevyjasněných smrtelných případů,

4. přerušeni zaopatření podle Zákona o přerušeni zaopatření a krácení nebo nepřiznání nebo přerušeni výkonů, na něž Zákon o přerušeni zabezpečení nachází odpovídající uplatnění,

5. objasnění, evidence a zajištění majetku bývalé Německé demokratické republiky a bývalých právních subjektů se sídlem na jejím území a majetku, který byl přidělen úseku komerční koordinace,

6. přezkoumání těchto osob podle platných předpisů a s jejich vědomím za účelem zjištění, zda byly činné pro státní bezpečnostní službu jako stálí nebo neoficiální pracovníci, pokud nemůže být s podklady vyjmenovanými v § 20 a nejednalo se o činnost pro státní bezpečnostní službu před dovršením 18ti let

- a. členů spolkové vlády nebo některé zemské vlády a ostatních osob, které jsou v nějakém veřejně-právním úředním poměru,
- b. poslanců a členů komunálních zastupitelských sborů,
- c. členů poradního sboru podle § 39,
- d. osob, které jsou zaměstnané nebo mají být dále využívány ve veřejných službách Spolkové republiky, zemí včetně obcí nebo svazů obcí, nadstátních nebo mezistátních organizacích, jejichž je Spolková republika Německo členem, a v církevní službě,
- e. osob, které jsou dále činné jako notáři nebo mají nadále zůstat činné jako právní zástupci,
- f. - členů představenstev, obchodních vedoucích, ředitelů podniků nebo řídicích

zaměstnanců v podnicích nějaké právnické osoby,

- osob povolaných zákonem, ustanovením nebo společenskou smlouvou k zastupování většiny osob, obchodních vedoucích, ředitelů podniků nebo řídicích zaměstnanců v podnicích nějaké většiny osob; pokud se nejedná o soudní procesy, učiní se pouze sdělení,

g. bezpečnostní přezkoumání osob,

- jimž se ve veřejném zájmu svěřují skutečnosti, předměty nebo poznatky, které je třeba utajit, které k takovým skutečnostem mají mít přístup nebo si ho mohou opatřit nebo

- které jsou zaměstnány nebo mají být zaměstnány na místech, která jsou důležitá pro bezpečnost, v životně nebo pro obranu důležitých zařízeních; ustanovení se může vztahovat i na činnost pro nějakou zahraniční zpravodajskou službu,

7. přezkoumání těchto osob s jejich souhlasem za účelem zjištění, zda byly činné pro státní bezpečnostní službu jako stálí nebo neoficiální pracovníci, pokud nemůže být zjištění učiněno s podklady vyjmenovanými v § 20 a nejednalo se o činnost pro státní bezpečnostní službu před dovršením 18i let:

a. předsedů politických stran směrem dolů až na okresní úroveň,

b. osob, které jsou činné jako čestní soudci,

c. osob, které zastávají nějaký čestný církevní úřad,

d. osob, které ve spolcích a svazech na spolkové nebo zemské úrovni zastávají vedoucí funkce; pokud se nejedná o soudní procesy, učiní se pouze sdělení,

e. podnikových rad,

f. osob, které se

- ve výše vyjmenovaných případech nebo

- v případech čísla 6 písmen a) až f)

o úřad, funkci, přijetí nebo zaměstnání ucházejí;

ustanovení se může vztahovat i na činnost pro cizí zpravodajskou nebo výzvědnou službu; existují-li skutečné indicie pro podezření z činnosti pro státní bezpečnostní službu nebo nějakou zahraniční zpravodajskou službu, stačí místo souhlasu uvědomění osoby, která má být přezkoumána.

(2) Zvláštní zákaz použití podle § 5 odst. 1 zůstává nedotčen.

(3) Použití pro účely vyjmenované v odstavci 1 č. 6 a 7 je po uplynutí lhůty 15i let nepřijatelné. Lhůta začíná dnem nabytí účinnosti tohoto zákona. Po uplynutí této lhůty již nesmí být skutečnost činnosti pro státní bezpečnostní službu pracovníkovi v právním styku vytýkána a nesmí být použita v jeho neprospěch. Výjimky z § 52 odst. 1 Spolkového zákona o ústředním registru platí odpovídajícím způsobem. V souvislosti s činností pracovníka vzniklá práva jiných osob, zákonné právní důsledky činnosti a rozhodnutí soudů nebo správních úřadů, které v souvislosti s činností vplynuly, zůstávají nedotčeny.

§ 22

Použití podkladů pro účely parlamentních vyšetřovacích výborů

(1) Právo na vynesení důkazu parlamentními vyšetřovacími výbory podle článku 44 odst. 1 a 2 Základního zákona se rozšiřuje také na podklady státní bezpečnostní služby.

(2) Odstavec 1 platí odpovídajícím způsobem pro parlamentní vyšetřovací výbory zemí.

§ 23

Použití podkladů pro účely trestního stíhání a ochrany před nebezpečím

(1) Podklady, pokud obsahují osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, smějí být v potřebném rozsahu použity:

1. pro stíhání

- a. trestných činů v souvislosti s režimem bývalé Německé demokratické republiky, zejména trestných činů v souvislosti s činností státní bezpečnostní služby, jiných bezpečnostních, trestních orgánů a nápravných zařízení a soudů,
- b. Zločinů v případech paragrafů 211, 212 nebo 220a, 239a, 239b, 306 až 308, 310b odst. 1, paragrafu 311 odst. 1, paragrafu 311a odst. 1, paragrafů 312, 316c odst. 1 nebo paragrafu 319 trestního zákoníku a trestných činů podle
 - § 52a odst 1 až 3, § 53 odst. 1 věta 1 č. 1, 2, věta 2 Zákona o zbraních,
 - § 19 odst. 1 až 3, § 20 odst 1 nebo 2, současně i ve spojení s § 21, nebo § 22a odst. 1 až 3 Zákona o kontrole válečných zbraní,
 - § 29 odst. 3 č. 1, 4, § 30 odst. 1 č. 1, 2 Zákona o omamných prostředcích,
 - § 30 odst. 1 č. 4 Zákona o omamných prostředcích, pokud jsou trestné činy spáchány živnostensky nebo členy nějaké bandy.
- c. Trestné činy v souvislosti s národněsocialistickým režimem,
- d. Trestné činy podle § 44 tohoto zákona,

2. k odvrácení hrozby zásadního nebezpečí pro veřejnou bezpečnost, zejména k odvrácení hrozících trestných činů.

§ 5 odst. 1 se neuplatňuje. Zákazy využití podle předpisů trestního řádu zůstávají nedotčeny.

(2) Jiné podklady smějí být rovněž použity, je-li to potřebné pro stíhání jiných trestných činů včetně právní pomoci v trestních záležitostech a odvrácení hrozby zásadního nebezpečí pro veřejnou bezpečnost, zejména k odvrácení hrozících trestných činů.

§ 24

Použití aktů soudů a prokuratur postoupených státní bezpečnostní službě

(1) Pro použití aktů soudů a prokuratur, které jsou uloženy u spolkového zmocněnce, platí místo paragrafů 19 až 21, 23, 25 až 30 a 43 současná zákonná nařízení pro postup. § 5 odst. 1 se neuplatňuje, pokud se jedná o trestné činy podle § 23 odst. 1 č. 1.

(2) Spolkový zmocněnec vydává na žádost podklady vyjmenované v odstavci 1 větě 2 soudům, prokuraturám a policejním úřadům, pokud jednají jako pomocné orgány prokuratury. Podklady musí být bezodkladně vráceny, jakmile již nejsou pro účel použití nutné.

§ 25

Použití podkladů pro účely zpravodajských a výzvědných služeb

(1) Obsahují-li podklady osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, nesmějí být použity zpravodajskými a výzvědnými službami nebo pro zpravodajské a výzvědné služby. Výjimku tvoří podklady, které obsahují osobní informace o

1. pracovních zpravodajských a výzvědných služeb Spolkové republiky, zemí nebo spojenců, a použití je potřebné k ochraně těchto pracovníků nebo zpravodajských a výzvědných služeb, nebo
2. pracovních jiných zpravodajských služeb a použití je potřebné pro ochranu proti špionáži.

(2) Neobsahují-li podklady žádné osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, smějí být použity zpravodajskými a výzvědnými službami nebo pro zpravodajské a výzvědné služby Spolkové republiky a zemí v rámci jejich zákonných úkolů a zpravodajskými a výzvědnými službami nebo pro zpravodajské a výzvědné služby spojenců, obsahují-li informace, které se ve smyslu Zákona na ochranu spolkové ústavy týkají:

1. špionáže nebo ochrany před špionáží,
2. oblasti násilného extremismu nebo terorismu.

(3) V případech odstavce 1 věty 2 zůstává § 5 odst. 1 nedotčen.

(4) V případech odstavce 1 věty 2 a odstavce 2 může spolkový ministr vnitra nařídit vydání podkladů bez náhrady, pokud by trvalé uložení podkladů u spolkového zmocněnce mělo způsobit újmu Spolkové republice nebo některé zemi. Nařízení vyžaduje souhlas parlamentní kontrolní komise podle Zákona o parlamentní kontrole činnosti zpravodajských a výzvědných služeb Spolkové republiky.

(5) Dále smějí být zpravodajskými a výzvědnými službami nebo pro zpravodajské a výzvědné služby použity v rámci jejich zákonných úkolů podklady vyjmenované v § 26.

§ 26

Použití sloužebních pokynů a organizačních plánů

Směrnice, služební pokyny organizační plány a místní plány státní bezpečnostní služby, pokud neobsahují žádné osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách, smějí být použity i pro jiné účely. Totéž platí pro plány a sezmany objektů a jiných předmětů státní bezpečnostní služby, zejména půdorysy, plány zásobování a telefonních vedení.

§ 27

Sdělení veřejným místům bez žádosti

(1) Zjistí-li spolkový zmocněnec při plnění svých úkolů podle 37 stálou nebo neoficiální činnost pro státní bezpečnostní službu

1. osob, které vykonávají nebo zastávají úřad nebo funkci podle § 20 odst. 1 č. 6 písm. a) až c),
2. úředníka, který může být kdykoli převeden do důchodu, nebo zaměstnance v obdobné funkci,
3. úředníka nebo zaměstnance, který řídí úřad,
4. volebního úředníka nebo čestného úředníka,
5. soudce nebo prokurátora,
6. advokáta nebo notáře,
7. osoby, která je zaměstnána v církevní službě,
8. osob, na jejichž činnosti je přípustné použití podkladů podle § 20 odst. 1. č. 4 nebo §

21 odst. 1 č 4, musí to sám oznámit příslušným místům.

(2) Zjistí-li spolkový zmocněnec při plnění svých úkolů podle 37, že z podkladů vyplývají indicie pro

1. trestný čin v souvislosti s činností státní bezpečnostní služby,
2. některý z trestných činů vyjmenovaných v § 23 odst. 1 č. 1 písmeno b),
3. zásadní ohrožení veřejné bezpečnosti,
4. přítomnost majetků ve smyslu paragrafu 20 odst. 1. č. 5 a paragrafu 21 odst. 1. č. 5, musí to sám oznámit příslušným místům.

(3) Zjistí-li spolkový zmocněnec při plnění svých úkolů podle 37, že se v podkladech nacházejí informace o špionáži, ochraně proti špionáži, násilném extremismu nebo terorismu ve smyslu Spolkového zákona na ochranu ústavy, musí to sám oznámit spolkovému ministrovi vnitra jako národnímu bezpečnostnímu úřadu.

(4) Sdělení podle odstavců 1 až 3 jsou přípustná pouze, pokud smějí být učiněna také na žádost.

§ 28

Sdělení ne-veřejným místům bez žádosti

(1) Zjistí-li spolkový zmocněnec při plnění svých úkolů podle 37, že

1. předsedové politických stran směrem dolů až na okresní úroveň,
2. osoby, které ve spolcích a svazech na spolkové nebo zemské úrovni zastávají vedoucí funkce,
3. člen představenstva, obchodní vedoucí, ředitel podniku nebo řídící zaměstnanec v podnicích nějaké právnické osoby, osoba povoláná zákonem, ustanovením nebo společenskou smlouvou k zastupování většiny osob,
4. osoba povoláná zákonem, ustanovením nebo společenskou smlouvou k zastupování většiny, obchodní vedoucí, ředitel podniku nebo řídící zaměstnanec v podnicích nějaké většiny osob, byli jako stálí nebo neoficiální pracovníci činní pro státní bezpečnostní službu, musí to sám oznámit příslušným místům.

§ 29

Vázanost účelu

(1) Podle paragrafů 19 až 23 a 25 a podle paragrafů 27a 28 smějí být doručené osobní informace zpracovány a využity pouze pro účely, pro které byly doručeny. Pro jiné účely smějí být zpracovány nebo využity pouze pokud jsou splněny předpoklady paragrafů 20 až 23 a 25.

(2) Mají-li být osobní informace o dotyčných nebo třetích osobách podle odstavce 1 věty 2 zpracovány nebo využity k jiným účelům, je nutný souhlas spolkového zmocněnce.

(3) Odstavce 1 a 2 platí odpovídajícím způsobem pro osobní informace v podkladech, které podle § 8 odst. 2 zůstávají u veřejných míst.

§ 30

Uvědomění o doručení

(1) Jsou-li spolkovým zmocněncem osobní informace o dotyčné osobě podle paragrafů 21, 27 odst. 1 a § 28 doručeny, musí být dotyčná osoba zpravena o druhu informací a jejich příjemci.

(2) Povinnost oznámení nenastává, dověděla-li se dotyčná osoba o doručení jiným způsobem a nebo by oznámení bylo možné pouze s neúměrným nákladem.

(3) Oznámení se nečiní během období, pro které příslušný nejvyšší spolkový nebo zemský úřad vůči spolkovému zmocněnci stanovil, že vejít ve známost a doručení by ohrozilo veřejnou bezpečnost nebo jinak způsobilo újmu Spolkové republice nebo některé zemi.

§ 31

Soudní přezkoumání rozhodnutí spolkového zmocněnce na žádost úřadů

(1) Odmítne-li spolkový zmocněnec žádost nějakého úřadu o sdělení, nahlédnutí nebo vydání, rozhodne o náležitosti tohoto zamítnutí na žádost dotyčného úřadu nejvyšší správní soud po ústním projednání usnesením. Usnesení je neodvolatelné. Předběžné řízení se nekoná. Příslušný je nejvyšší správní soud, v jehož kraji má spolkový zmocněnec sídlo.

(2) Předseda může ze zvláštních důvodů odepřít nebo omezit nahlédnutí do aktů nebo do částí aktů a zhotovení nebo poskytnutí výtahů a opisů. Toto usnesení a usnesení nejvyššího správního soudu o povinnosti předložení listin podle § 99 odst. 2 nařízení správního soudu je neodvolatelné. Jinak jsou zúčastnění zavázáni k utajení skutečností, které nahlédnutím do aktů vzali na vědomí.

Oddíl třetí

Použití podkladů státní bezpečnostní služby pro politické a historické zpracování a zpracování tiskem a rozhlasem

§ 32

Použití podkladů pro zpracování činnosti státní bezpečnostní služby

(1) Pro výzkum za účelem politického a historického zpracování činnosti státní bezpečnostní služby a pro účely politického vzdělávání dává spolkový zmocněnec k dispozici tyto podklady:

1. podklady, které neobsahují žádné osobní informace,
2. duplikáty podkladů, v nichž jsou osobní informace anonymizovány,
3. podklady s osobními informacemi o
 - osobách soudobých dějin, osobách zastávající politické funkce nebo úřady ve výkonu jejich úřadu, pokud nejsou dotyčnými nebo třetími osobami,
 - pracovnících státní bezpečnostní služby, pokud se nejedná o činnost pro státní bezpečnostní službu před dovršením 18ti let nebo
 - protěžovaných osobách státní bezpečnostní služby, pokud použitím nejsou omezeny žádné převažující zájmy vyjmenovaných osob, které mají být hájeny
4. podklady s jinými osobními informacemi, jsou-li předloženy písemné souhlasy dotyčných osob, v nichž je uvedeno, kde se nalézají a provádějící osoby.

(2) Podklady, které se podle § 37 odst. 1 č. 3 písm. b) až d) nacházejí ve zvláštní úschově, smějí být použity pouze se souhlasem spolkového ministra vnitra.

(3) Osobní informace smějí být zveřejněny pouze jestli

1. osoby, o nichž mají být osobní informace zveřejněny, souhlasily, nebo
2. se jedná o informace o
 - osobách soudobých dějin, osobách zastávajících politické funkce nebo úřady ve výkonu jejich úřadu, pokud nejsou dotyčnými nebo třetími osobami,
 - pracovnících státní bezpečnostní služby, pokud se nejedná o činnost pro státní bezpečnostní službu před dovršením 18i let nebo
 - protěžovaných osobách státní bezpečnostní služby, a pokud zveřejněním nejsou omezeny žádné převažující zájmy vyjmenovaných osob, které mají být hájeny.

§ 33

Postup

(1) Pro účely výzkumu a politického vzdělávání je možno v ústředí nebo v některé z poboček spolkového zmocněnce nahlédnout do podkladů.

(2) Nahlédnutí může být kvůli důležitosti nebo stupni zachovalosti podkladů omezeno na nahlédnutí do duplikátů.

(3) Je-li povoleno nahlédnutí do podkladů, mohou být na žádost vydány duplikáty podkladů.

(4) Duplikáty, které byly vydány podle odstavce 3, nesmějí být příjemcem použity pro jiné účely ani postoupeny jiným místům.

(5) Nahlédnutí do podkladů, které ještě nebyly zpřístupněny není přípustné.

§ 34

Použití podkladů tiskem, rozhlasem a filmem

(1) Pro použití podkladů tiskem, rozhlasem, filmem, jejich pomocnými podniky a pro ně novinářsky-redakčně činnými osobami platí paragrafy 32 a 33 odpovídajícím způsobem.

(2) Vede-li zveřejnění osobních informací rozhlasovými zařízeními spolkového práva k ohrazení ze strany osob, které jsou ve zveřejnění jmenovány, musí se tato ohrazení připojit k osobním informacím a s nimi uložit. Znovu zveřejněny smějí být tyto informace pouze s těmito ohrazeními.

ČÁST ČTVRTÁ

Spolkový zmocněnec pro podklady státní bezpečnostní služby

§ 35

Spolkový zmocněnec pro podklady státní bezpečnostní služby bývalé Německé demokratické republiky

(1) Spolkový zmocněnec pro podklady státní bezpečnostní služby bývalé Německé

demokratické republiky je spolkový úřad v oblasti působnosti spolkového ministra vnitra. Má ústředí v Berlíně a pobočky v zemích Berlin, Brandenburg, Meklenburg - Vorpommern, Sachsen, Sachsen - Anhalt a Thüringen.

(2) Vedoucí úřadu je na návrh spolkové vlády Německým spolkovým sněmem volen nadpoloviční většinou zákonného počtu jeho členů. Při své volbě nesmí mít méně než dovršených 35 let. Zvolený uvádí jako úřední označení úřadu označení svého úřadu. Musí být jmenován spolkovým prezidentem.

(3) Spolkový zmocněnec skládá před spolkovým ministrem vnitra tuto přísahu:
"Přísahám, že budu věnovat svou sílu blahu německého lidu, rozmnožovat jeho užitek, odvracet od něj škody, zachovávat a hájit základní zákon a zákony spolkové republiky, plnit svědomitě své povinnosti a vykonávat spravedlnost vůči komukoliv. K tomu mi napomáhej Bůh."

Přísaha může být složena i bez náboženského dovětku.

(4) Funkční období spolkového zmocněnce trvá pět let. Jeho znovuzvolení je přípustné.

(5) Spolkový zmocněnec je podle ustanovení tohoto zákona ve veřejně právním úředním poměru ke Spolkové republice. Je při výkonu svého úřadu nezávislý a podřízený pouze zákonu. Podléhá právnímu dohledu spolkové vlády. Služební dohled provádí spolkový ministr vnitra.

§ 36

Právní postavení spolkového zmocněnce

(1) Úřední poměr spolkového zmocněnce začíná vydáním jmenovací listiny. Končí

1. uplynutím funkčního období,
2. odvoláním.

Spolkový prezident odvolává spolkového zmocněnce, jestliže o to spolkový zmocněnec požádá nebo na návrh spolkové vlády, existují-li důvody, které opravňují odvolání z úřadu u soudce na doživotí. V případě ukončení úředního poměru obdrží spolkový zmocněnec od spolkového prezidenta odvolací listinu. Odvolání nabývá účinnosti vydáním listiny. Na žádost spolkového ministra vnitra je spolkový zmocněnec povinen dále vykonávat působnost až do jmenování svého nástupce.

(2) Spolkový zmocněnec nesmí vedle svého úřadu vykonávat žádný jiný placený úřad, žádné řemeslo a žádné povolání a ani nesmí být členem vedení nebo dozorčí rady nebo správní rady nějakého na zisk zaměřeného podniku ani žádné vlády nebo zákonodárného sboru Spolkové republiky nebo země. Nesmí vydávat za úplatu mimosoudní posudky.

(3) Spolkový zmocněnec musí spolkovému ministrovi vnitra podávat informace o darech, které obdrží v souvislosti se svým úřadem. Spolkový ministr vnitra rozhoduje o použití darů.

(4) Spolkový zmocněnec je zavázán zachovávat, i po ukončení svého úředního poměru, mlčenlivost o záležitostech, se kterými se obeznámil úředně. To neplatí pro sdělení ve služebním styku nebo o skutečnostech, které jsou obecně známé nebo podle svého významu nevyžadují utajení. Spolkový zmocněnec nesmí, i když už není v úřadě, o takových záležitostech bez souhlasu spolkového ministra vnitra ani před soudem ani mimosoudně vypovídat nebo činit prohlášení. Nedotčena zůstává zákonně podložená

povinnost oznamovat trestné činy a zakročit při ohrožení svobodného demokratického základního zřízení pro jeho zachování.

(5) Svolení ke svědecké výpovědi má být odepřeno pouze, způsobila-li by výpověď újmu Spolkové republice nebo některé z německých zemí nebo kdyby bylo vážně ohroženo plnění veřejných úkolů. Svolení k vypracování posudku smí být odepřeno, jestliže by vypracování posudku poškodilo služební zájem. § 28 Zákona o spolkovém ústavním soudu ve znění vyhlášení z 12. listopadu 1985 (BGBl. I S. 2229) zůstává nedotčen.

(6) [...]²)

§ 37

Úkoly a oprávnění spolkového zmocněnce

(1) Spolkový zmocněnec má podle ustanovení tohoto zákona tyto úkoly a oprávnění,

1. evidenci podkladů státní bezpečnostní služby,
2. hodnocení, řazení, zpřístupnění, uložení a správu podkladů podle archivních zásad,
3. správu podkladů v ústředním archivu ústředí a v regionálních archivech poboček; odděleně musí být uloženy
 - a. akty soudů a prokuratur postoupené státní bezpečnostní službě,
 - b. duplikáty podle § 11 odst. 2 věty 2,
 - c. podklady o pracovních zpravodajských služeb Spolkové republiky, zemí a spojenců,
 - d. podklady
 - o pracovních jiných zpravodajských služeb,
 - s technickými nebo jinými odbornými instrukcemi nebo popisy možností nasazení prostředků a metod v oblasti špionáže, ochrany proti špionáži nebo terorismu, prohlásí-li spolkový ministr vnitra v jednotlivém případě, že pokud by podklady vešly ve známost, ohrozilo by to veřejnou bezpečnost nebo jinak způsobilo újmu Spolkové republice nebo některé zemi; pro oddělené uložení podle písm. b) až d) platí předpisy o zacházení s tajnými materiály stupně utajení Důvěrné a výše,
4. podávání zpráv, sdělení z podkladů, zajišťování nahlédnutí do podkladů, vydávání podkladů,
5. zpracování činnosti státní bezpečnostní služby uvědomováním veřejnosti o struktuře, metodách a způsobu působení státní bezpečnostní služby: pro zveřejňování osobních informací platí § 32 odst. 3,
6. podpora výzkumu a politického vzdělávání při historickém a politickém zpracování činnosti státní bezpečnostní služby zajištěním nahlédnutí do podkladů a vydáním duplikátů podkladů,
7. udílení informací a rad fyzickým osobám, jiným ne-veřejným místům a veřejným místům; informace a rada může být udělena i v pobočkách,
8. zřizování a udržování dokumentačních a vystavovacích center.

(2) Spolkový zmocněnec podává Německému spolkovému sněmu na jeho žádost, jinak nejméně každé dva roky, poprvé k 1. červenci 1993, zprávu o činnosti. Od své druhé pravidelné zprávy o činnosti musí sdělovat, v jakém rozsahu a v jakém časovém období podklady pro plnění jeho úkolů výhledově již nebudou potřebné. Na žádost Německého spolkového sněmu nebo spolkové vlády musí spolkový zmocněnec vypracovávat posudky a podávat zprávy. Spolkový zmocněnec se může kdykoliv obrátit na Německý spolkový sněm. V záležitostech zákonodárského sboru zpravuje tento zákonodárský sbor

bezprostředně.

§ 38

Zemský zmocněnec, poměr ke spolkovému zmocněnci

(1) Na podporu práce spolkového zmocněnce při plnění jeho úkolů podle § 37 může být v zemích Berlin, Brandenburg, Mecklenburg - Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt a Thüringen vytvořeno místo zemského zmocněnce pro podklady státní bezpečnostní služby bývalé Německé demokratické republiky. Bližší podrobnosti se řídí zemským právem.

(2) Spolkový zmocněnec dává zemskému zmocněnci příležitost zaujímat stanovisko k zemsky specifickým zvláštnostem podle Části třetí tohoto zákona.

(3) Zemské právo může stanovit, že zemští zmocněnci radí zúčastněným osobám při uplatňování jejich práv podle paragrafů 13 až 17. Tato činnost se může rozšířit i na psycho-sociální poradu po ukončení jednání podle § 12.

§ 39

Poradní sbor

(1) Při spolkovém zmocněnci se vytvoří poradní sbor. Poradní sbor sestává z

1. devíti členů, kteří jsou jmenováni ze zemí Berlin, Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt a Thüringen a
2. sedmi členů, kteří jsou voleni Německým spolkovým sněmem. Členové poradního sboru jsou spolkovým ministrem vnitra ustanoveni na dobu pěti let.

(2) Spolkový zmocněnec zpravuje poradní sbor o zásadních nebo jiných důležitých záležitostech a projednává je s ním. Poradní sbor radí spolkovému zmocněnci zejména v těchto záležitostech:

1. úplná evidence podkladů státní bezpečnostní služby a vyhodnocení podkladů podle § 10,
2. stanovení archivních zásad při hodnocení, řazení, zpřístupnění, uložení a správě podkladů,
3. stanovení jednotlivých zásad pro zajišťování nahlédnutí a vydání,
4. stanovení hodnotících kritérií v případech paragrafu 20 odst. 1 č. 6 a 7 a paragrafu 21 odst. 1 č. 6 a 7,
5. stanovení priorit u žádostí jednotlivců a žádostí veřejných a neveřejných míst,
6. stanovení úkolů poboček při poradní činnosti,
7. pracovní programy pro zpracování činnosti státní bezpečnostní služby a uvědomování veřejnosti a
8. podpora výzkumu a politického vzdělávání. Dále udílí poradní sbor předběžnou radu v oblastech činností podle § 37 odst. 3 věta 1.

(3) Spolkový zmocněnec řídí zasedání poradního sboru.

(4) Poradní sbor si stanoví řád činnosti, který vyžaduje souhlas spolkové vlády.

(5) Členové poradního sboru jsou zavázáni mlčenlivostí o skutečnostech, se kterými se

obeznámili při své činnosti, pokud nejsou veřejně známé. Povinnost mlčenlivosti trvá i po skončení jejich členství v poradním sboru.

§ 40

Opatření k zabezpečení podkladů

(1) Spolkový zmocněnec činí pro své úřady organizační a technická opatření, která jsou potřebná, aby byly podklady zajištěny před nepovolaným přístupem.

(2) Zejména musí být zajištěno, aby

1. splupracovníci spolkového zmocněnce, kteří pracují s podklady a systémy zpracování dat mohli mít přístup k podkladům výlučně v rámci jim přidělených úkolů a aby každý přístup k podkladům byl zaprotokolován s udáním důvodu,
2. bylo zabráněno nepovolanému vypracování archivních vyhledávacích pomůcek, nepovolanému ukládání informací a nepovolanému obeznámení se, změnění nebo výmazu nashromážděných informací,
3. bylo dokumentováno, které podklady nebo informace z podkladů kdy a komu byly vydány nebo doručeny,
4. bylo dodatečně možno zjistit a přezkoumat, které informace a kdy byly uloženy do systému zpracování dat,
5. budovy, v nichž jsou podklady státní bezpečnostní služby uloženy, byly chráněny proti nepovolanému vniknutí,
6. nepovolané osoby neměly žádný přístup k archivům a systémům zpracování dat, kterými se podklady zpracovávají,
7. podklady nemohly být nepovolaně čteny, kopírovány, změněny, zničeny nebo odcizeny,
8. podklady a zásobníky dat nemohly být při transportu nepovolaně čteny, kopírovány, změněny, vymazány nebo zničeny,
9. byla vnitřní organizace úřadu uspořádána tak, aby odpovídala zvláštním požadavkům ochrany dat.

§ 41

Automatizované postupy zpracování informací na příkaz

(1) Osobní informace z podkladů státní bezpečnostní služby smí spolkový zmocněnec shromažďovat, měnit nebo využívat v automatizovaných údajových základnách pouze jako v pomocném prostředek k plnění svých úkolů. Údajové základny obsahují pouze inforamce, které jsou potřebné k vyhledávání podkladů a k tomu nutnému identifikování osob. Na tyto údajové základny se vztahuje § 20 Spolkového zákona o ochraně dat.

(2) Zřizování automatizovaných telefonních postupů za účelem doručování není přípustné.

(3) Zpracování informací z pokladů na příkaz se připouští pouze pro veřejná místa a pouze tehdy, není-li zpracování u spolkového zmocněnce možné vlastními prostředky nebo je možné pouze s nepoměrným nákladem, a dodavatel se vybírá se zvláštním ohledem na vhodnost právě pro zacházení s těmito informacemi. Dodavatel smí zpracovávat informace výlučně podle instrukcí spolkového zmocněnce.

ČÁST PÁTÁ **Závěrečná ustanovení**

§ 42

Náklady

(1) Za úřední jednání podle paragrafů 13 až 17 a od ne-veřejných míst podle paragrafů 20 a 21 se vybírají poplatky. Za zprávy dotyčným a třetím osobám a za jim umožněné nahlédnutí do podkladů se poplatky nevybírají.

(2) Spolkový ministr vnitra je zmocněn právním výnosem určit skutkové podstaty, u nichž je povinný poplatek, a sazby poplatků.

§ 43

Přednost tohoto zákona

Ustanovení tohoto zákona mají přednost před předpisy o přípustnosti doručení osobních informací v jiných zákonech. Spolkový zákon o ochraně dat se s výjimkou předpisů o ochranné kontrole dat neuplatňuje, pokud v § 6 odst. 9 a § 41 odst. 1 věta 3 tohoto zákona není stanoveno jinak.

§ 44

Trestní předpisy

Kdo doslovně veřejně sdělí celé nebo podstatné části tímto zákonem chráněných originálních podkladů nebo duplikátů originálních podkladů s osobními informacemi o dotyčných nebo třetích osobách, bude potrestán odnětím svobody až na tři roky nebo peněžní pokutou. To neplatí, jestliže dotyčná nebo třetí osoba se sdělením souhlasila.

§ 45

Předpisy o pokutách

(1) Nenáležitě jedná, kdo záměrně nebo nedbale

1. v rozporu s § 7 odst. 3 neučiní nebo včas neučiní oznámení,
2. v rozporu § 9 odst. 1 větou 1 na požádání spolkového zmocněnce podklady nevydá nebo nevydá včas nebo
3. v rozporu s § 9 odst. 3 nepostoupí podklady spolkovému zmocněnci.

(2) Nenáležitost může být potrestána pokutou až pětsettisíc německých marek.

§ 46

Beztrestnost

Kdo nabyl podklady státní bezpečnostní služby trestným přečinem, se netrestá, splní-li oznamovací povinnost podle § 7 odst. 3 během lhůty tří měsíců ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona.

§ 47 [...]³)

Zrušení předpisů převod držitele úřadu

§ 48

(1) Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

(2) § 35 odst. 2 věta 1 se poprvé uplatní při novém povolání vedoucího nejvyššího spolkového úřadu po uplynutí funkčního období současného držitele úřadu.

1) Spolkový sněm přijal tento zákon dne 20. prosince 1991. Text přeložila ...

2) Vypuštěna část o příjmech zmocněnce.

3) Vypuštěn celý § 47 pojednávající o zrušení předpisů a převodu držitele úřadu.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

GALERIE NÁČELNÍKŮ I. »Karel Vykpěl«

"Prohlašuji na svou čest a svědomí, že se necítím vinen. Proces proti mně vedený považuji za vykonstruovaný, ryze politický, protiprávní a nezákonný. Proti vynesení rozsudku se odvolám ke všem příslušným institucím našeho státu a adekvátním mezinárodním právním orgánům."

Takto hodnotil verdikt táboorského vyššího vojenského soudu poslední náčelník kontrarozvědky StB PhDr. Karel Vykpěl ve své závěrečné řeči. Nyní si odpykává trest odnětí svobody na tři a půl roku v českobudějovické věznici. Společně s bývalým ministrem vnitra K. Kinclem (tři roky) a prvním náměstkem MV A. Lorencem (čtyři roky) byli odsouzeni za to, že v letech 1988 - 1989 (ve skutečnosti i mnohem dříve) organizovali hromadné zadržování nepohodlných osob především z řad opozice, aby jim znemožnili jejich případnou účast na nepovolených shromážděních při příležitosti různých výročí, popřípadě jinou aktivitu (např. symposium Československo '88, návštěvy západoevropských politiků apod.). Touto v podstatě pouze preventivní izolací zbavovali osobní svobody, zaručené čl. 30 Ústavy ČSSR, několik stovek lidí (rozsudek uvádí doslova "nejméně 294 občanů"). Lidé, které dokumenty FMV pokládaly za hlavní organizátory akcí, případně za exponenty nepovolených iniciativ, byli zadržováni na osmačtyřicet, devětašedesát i více hodin v celách předběžného zadržení, ale také v celách věznic.

Podle zprávy VONS bylo před sympoziem Československo '88 zadrženo několik desítek občanů, 20 lidí zajištěno vesměs na 96 hodin, Ladislav Lis dokonce na 115 hodin. Jako odpovědní funkcionáři FMV byli obžalováni odsouzeni za zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158, odst. 1, písm. a) spáchaného ve spoluchatelství podle § 9, odst. 2, písm. c) trestního řádu.

Vykpěl ani ostatní ve svých výpovědích nepopírali, že jejich rozkazy ukládaly podřízeným složkám izolaci některých lidí, hájili se ovšem tím, že to sami neřídili. Vykpěl jednoduše svedl odpovědnost na svého zástupce ing. M. Chovance a JUDr. P. Žáka. Navíc podle něho byla "činnost tehdejšího tak zvaného disentu posuzována jako vysoce závažně trestná, nebezpečná, nacházející se v příkrém rozporu nejen s ústavním článkem 34, ale i s paragrafy o rozvracení republiky, pobuřování, hanobení atd."¹⁾ Necítí se být vinným, protože se vždy řídil ústavou, přísahou, zákony a normami upravujícími služební činnost. Dělal to prý proto, aby se při jejich porušení nemusel zodpovídat před vojenským soudem. "Opak se však stal pravdou," uvádí Vykpěl po dramatické pauze před vojenským soudem v Táboře. "Díky mému náročnému povolání, které jsem plnil v souladu s předpisy, zákony, atd..., aniž bych kdy naplnil subjektivní stránku jakéhokoli trestného činu, jsem se ironickým řízením osudu ocitl na lavici obžalovaných."

Úloha Vykpěla vyplývá z mnoha dokumentů jasně, citujme např. říjnový rozkaz náčelníka II. správy z roku 1989: "...organizovat individuálně preventivní a rozkladná opatření proti vybraným osobám, zejména proti potencionálním organizátorům a pachatelům provokačních akcí, izolovat nejaktivnější exponenty a zabránit jim v přímé

účasti na přípravě akcí," nebo "...přijmout opatření k zabránění příjezdu vytypovaných osob z řad vnitřního nepřítele v uvedeném období do Prahy".²⁾

Vykypělovi se zdála situace, v níž se ocitnul na lavici obžalovaných, paradoxní. Je zajímavé, i když nikterak překvapující, že neměl stejný pocit ze srovnání svého postavení před soudem v Táboře a postavení nejenom zadržovaných, kteří se nemohli nijak vzepít, ale také těch, s nimiž jím reprezentovaný režim vedl procesy s předem danými rozsudky a formální obhajobou.

Vraťme se teď do minulosti a nechme promluvit "státobezpečnostní dokumenty". Když jedenadvacetiletý K. Vykypěl požádal o přijetí na městskou správu VB v Brně, pracoval jako závozník u ČSAD. Měl za sebou rok vysoké školy zemědělské, odkud odešel. V roce 1965 se Vykypěl stává hlídkovým příslušníkem obvodního oddělení v Brně 3. Úspěšně absolvuje několik krátkodobých kursů na odborných školách MV. Nejvíc na něj patrně zapůsobí čtyřměsíční kombinovaný operativní kurs SNB v roce 1967, protože 21. 12. žádá o přemístění k operativě StB. Vedení kursu stejně jako ZO KSCJ jeho žádost podpoří. V březnu 1968 nastupuje Vykypěl do funkce referenta na 3. odd. 2. odboru krajské správy StB v Brně, kde se poprvé setkává s problematikou "vnitřního nepřítele". Pro příští dobu se dle osobních hodnocení stane jedním z iniciativních a uvědomělých příslušníků. Narozdíl od jiných se chová vzorně a jeho kariéru nekazí žádné vroubky.

K prvnímu výročí srpnové invaze je nasazen na ochranu sovětského konzulátu v Brně: "...S. Vykypěl se v celém průběhu projevil jako nebojácný, iniciativní, s pevným osobním postojem. Jeho vystupování bylo statečné...".³⁾ Je povýšen do hodnosti podporučíka.

V roce 1970 vstupuje Vykypěl do KSCJ a o rok později je navržen na medaili "Za službu vlasti". Je zařazen do skupiny, která "rozpracovává a odhaluje nepřátelskou činnost pravicových exponentů vyloučených z KSCJ." Jedna z akcí, na kterých se podílí, akce "Drina" v roce 1972, končí realizací (zatčením). V letech 1971 - 1973 absolvuje kontrarozvědný obor StB na střední odborné škole FMV F. E. Dzeržinského v Praze - Vinoři. Pak už sklízí samé úspěchy. Těžko říci, zda je Vykypěl ve své poctivě konané práci hnán ryzí uvědomělostí nebo vidinou vyšší funkce, která by mu umožnila stát se z pouhého článku posunovačem soukolí Státní bezpečnosti. Každopádně ví, co je k povýšení nezbytné, a tak si v roce 1974 podá přihlášku na FF UJEP a téhož roku je přijat ke studiu psychologie. Z hlediska jeho pracovního zařazení je to obor vskutku k věci. Opět následuje několik úspěšných akcí, než se Vykypěl stane v roce 1978 náčelníkem 3. odboru. Jmenuje ho budoucí ministr vnitra František Kincl. V téže roce je přemístěn na Správu kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem (X. správa SNB), kde od roku 1980 velí 1. odboru - "antisocialistické síly a nepřátelská uskupení". Jeho plat dosáhne částky 5 100,- Kčs. Podílí se např. na "realizaci" VONS. Absolvuje kurs pro náčelníky StB na VS FED V-StB v Moskvě. V roce 1981 obdrží za úspěšně splněnou akci medaili SNB, o rok později dostane na rozkaz prezidenta republiky vyznamenání "Za upevňování přátelství ve zbrani", protože, jak se píše v návrhu, "Odbor řízený mjr. Vykypělem má úzkou vazbu na spolupráci se sovětskými přáteli. Plně se podílí na tvorbě a plnění plánu v součinnosti se sovětskou a ostatními spřátelenými rozvědkami".⁴⁾

Roku 1983 Vykypěl končí studium doktorátem z psychologie. V roce 1985 už lze Vykypělovu postup odhadnout. Je jedním z mladých, perspektivních pracovníků, kteří uplatňují jiné nároky. Chtějí působit v profesionálně organizované a fungující zpravodajské službě. Nechtějí být chápáni jen jako banda nemyslicích poslušných tupců, chtějí být mocnými profesionály. Před prověřkovou komisí Vykypěl vzpomíná: "Vím, jaké materiály se v kolegiu pro ÚV projednávaly a jak na ně ÚV hledělo. Mám dojem, že zejména v době, kdy MV řídil p. Vajnar, byly materiály přizpůsobovány tomu, co si přáli na ÚV slyšet. Ministr

Kincl se naopak snažil o objektivní informaci. Předsednictvo ÚV KSČ těmto názorům nepřihlíželo a jednalo stále postaru. Řekl bych, že se na věci dívalo hodně silnými protislunečními brýlemi." ⁵⁾ Vyrypěl a další pragmatičtí představitelé jakéhosi nového "reformního" směru se cítí být omezováni zkonstatěným ústředním výborem. Chtějí dělat důmyslnější a rafinovanější práci, ale ÚV chce konkrétní výsledky, požaduje okamžité sankce, soudy, zavírání. Nedopřává jim čas. A tak plní úkoly a patrně nikterak nepochybují nad oprávněností "boje proti vnitřnímu nepříteli". Vyrypěl sám v devadesátém roce doznává: "Faktem ovšem je, že naše činnost byla do značné míry ovlivňována tím, že jsme nahrazovali činnost politické organizace, nepracovali jsme zpravodajsky, ale řešili jsme problémy tak, jak je před nás stavěla strana".⁶⁾ Nutno dodat, že "politickou organizaci" lze chápat spíše jako politickou policii.

Vyrypěl je chválen ze všech stran, např. v roce 1985 o něm nadřízení napíše: "...Nevyhýbá se konfliktním situacím otevřenou kritikou a zároveň kloubí operativní situaci s vedlejšími prostředky." ⁷⁾ O jaké šlo operativní prostředky se lze jen dohadovat. Vyrypěl sám k tomu v roce 1990 uvádí, že "vždy s lidmi mluvil lidsky. Vždy šlo o jednání rovnoprávných partnerů a ne o jednání z mocenské pozice". Absolvuje VUML, je vedoucím lektorem skupiny ideologické komise, jsou oceňovány jeho "velmi dobré znalosti marxismu a vědeckého komunismu".

V září 1987 je pplk. Vyrypěl jmenován do funkce zástupce náčelníka X. správy (plat 6 650,- Kčs) a absolvuje další kurs KGB v Moskvě. Od srpna je pověřen velením znovu vytvořené Hlavní správy kontrarozvědky (II. správa) a zároveň je členem Kinclova ministerského kolegia. Má 683 podřízené.

Od roku 1986 do roku 1990 dostal Vyrypěl na odměnách celkem 61 500,- Kčs, z nichž poslední částku 2 500,- Kčs mu udělil 5. 1. 1990 ministr vnitra Sacher. Paradoxně právě Vyrypělovi za věrné služby. Do té doby byly nemalé finanční částky projevem díky převážně za iniciativní plnění služebních úkolů, například 16. 9. 1988 "za aktivní podíl na likvidaci nezákonné činnosti protispolečenských živlů při příležitosti 20. výročí internacionální pomoci ČSSR".⁸⁾

Když v roce 1990 ujišťoval Vyrypěl prověřkovou komisi o tom, že "se domníval, že na pendrecích nemohla být držena ani demokracie ani společnost, pendreky nelze dělat žádná politika" ⁹⁾, bylo už pozdě. Prověřková komise konstatovala, že jeho setrvání v jakékoli složce ministerstva vnitra považuje za nemožné. Verdikt tábořského vyššího vojenského soudu to jen potvrdil.

Rebeka Křížanová

1) Archiv Vyššího vojenského soudu v Táboře, T 8/91, svazek I., Karel Vyrypěl.

2) Rozkaz náčelníka II. správy SNB č. 52/1989.

3) Personální spis Karla Vyrypěla. Srovn.: Žáček Pavel, Causa Karel Vyrypěl, Reflex 22/1992.

4) Tamtéž.

5) Tamtéž.

6) Tamtéž.

7) Tamtéž.

8) Tamtéž.

9) Tamtéž.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

AKCE „TOMAN“

Na podzim 1992 zahájil Úřad pro dokumentaci a vyšetřování činnosti StB šetření ve věci pohřešovaného chlapce od roku 1948. Rozsáhlé pátrání po osudech tehdy sedmiměsíčního Ivana Tomana v archívech Ministerstva vnitra (dále jen MV) odhalilo přísně utajovanou akci, kterou zpočátku řídil a organizoval tehdejší velitel StB pplk. Jindřich Veselý.¹⁾

Na jejím začátku byla zpráva Oblastní kriminální úřadovny (dále jen OKÚ) v Praze, oznamující strohým policejním jazykem, že správcová domu č. 728/2 na Dürichově náměstí paní A. B. dne 8. května 1948 oznámila na stanici SNB v Praze XIX. pád neznámé ženy z pavlače ve IV. patře. V zemřelé byla zjištěna Pavla Tomanová, manželka Dr. Zdeňka Tomana, vysokého úředníka ministerstva vnitra. V její kabelce byl nalezen zapečetěný dopis adresovaný právě Jindřichu Veselému na Ministerstvo vnitra. Ten rozhodl, že případ, pokud se týká sebevraždy, zpracuje pražská OKÚ, zatímco její důvody vyšetří Ministerstvo vnitra.²⁾

Veselý uvedl, že důvodem sebevraždy paní Tomanové by mohlo být rozrušení ze zatčení jejího manžela. Dále rozhodnul, že zajištění majetku rodiny Tomanových, zejména bytu, provede Ministerstvo vnitra. Mezitím, 8. května 1949, se OKÚ postarala o umístění Ivana Tomana (narozen 4. října 1947 v Praze) do dětského útulku Na Štvanici v Praze 10.³⁾

O dva dny později zaslal Dr. Zdeněk Borkovec, pověřený vedením vyšetřování sebevraždy paní Tomanové, hlášení MV o výsledku pitvy s tím, že nebyly zjištěny okolnosti svědčící proti sebevraždě. Vzhledem k vazbě Dr. Tomana, žádal MV o zjištění, adres příbuzných obou manželů, aby převzali péči o dítě a zajistili pohřeb Pavly Tomanové.⁴⁾

Pokud by MV jednalo v souladu se zákonem, jak navrhoval Dr. Borkovec, causa "IVAN" by nevznikla a osudy dítěte a jeho otce by se pravděpodobně vyvíjely jinak. Od samotného počátku se dbalo, aby se Dr. Toman o tragédii manželky a o osudu syna nedozvěděl. Na vysoké až nejvyšší stranické úrovni ale panoval čilý informační šum.⁵⁾

Na 10. května 1948 svolal člen branné a bezpečnostní komise ÚV KSČ Karel Šváb poradu o dalším postupu vyšetřování. O případu byl informován ministr vnitra Václav Nosek, generální tajemník KSČ Rudolf Slánský pak dostal opis dopisu paní Tomanové s požadavkem o vyjádření. Na schůzi již bylo konstatováno, že "soudruh Slánský nemá připomínek".⁶⁾ Mezitím vypravil pohřební ústav Antonína Semeráda Pavle Tomanové pohřeb III. třídy. Do rubriky kremační knihy "popel vydán komu" bylo vepsáno: "Pozor, nevydávat! Vyrozumět policii na Vinohradech."⁷⁾

Dne 22. června 1948 se Dr. Tomanovi podařilo uprchnout z vyšetřovací vazby věznice O-StB na Karlově náměstí a poté opustil republiku. Následný poplach v kruzích MV, ale

nejen tam, odpovídal postavení, které Dr. Toman zastával před zatčením. Nebyl totiž vězněm ledajakým. Dne 12. ledna 1948 na něj byl vydán zatykač, avšak k vlastnímu zatčení došlo až 27. dubna 1948.⁸⁾

Útěk člověka s tak rozsáhlými znalostmi z přísně utajované činnosti československé rozvědky musel nutně vyvolat poplach a protiopatření. Atmosféru po jeho útěku charakterizoval tajemník Svazu přátel SSSR Jan Kác v dopisu Slánskému slovy:

"...polovina ministerstva vnitra, která s Tomanem spolupracovala, měla zájem na tom, aby Toman zmizel a proto pátrání sabotovala...".⁹⁾ Na jedenáct strážných z vězeňské nemocnice na Karlově náměstí, včetně velitele, bylo v souvislosti s jeho útěkem podáno trestní oznámení.¹⁰⁾ Dr. Zdeněk Toman byl 23. června 1949 odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti a ztrátě veškerého majetku, jeho sestra Aranka k trestu vězení v trvání 15 roků a devítiměsíční Ivan k pobytu ve štvanickém nalezinci. Dne 3. dubna 1950 zamítl Nejvyšší soud Tomanovo odvolání s odůvodněním, že uložené tresty jsou přiměřené.¹¹⁾

Den po jeho útěku byl z příkazu MUDr. Gregora Ivan Toman převezen do dětské nemocnice v Krči, odtud pak do nalezince na Karlově (klinika MUDr. Zulegra). Doprovázelo ho důrazné upozornění, že nikdo z lékařů ani personálu nesmí dítě nikomu vydat bez vědomí O-StB Praha.

Měsíc poté, 22. července 1948, Ivan putoval zpět Na Štvanici. Dne 6. srpna převezl děcko jakýsi prap. Kohoutek na kliniku prof. Švejcara v Praze II., Sokolská 2. O tři týdny později tlumočil kpt. Alois Samec příslušníku StB Marešovi nový rozkaz MV: Ivana Tomana převézt do nalezince Na Štvanici.¹²⁾

Nepříjemné oživení způsobil přípis Okresního soudu v Praze, který pražskou OKÚ požádal o sdělení, kde se nalézá Ivan Toman. Soudem mu určená poručnice Dr. Černíková totiž zjistila, že není v útulku Na Štvanici ani na klinice prof. Švejcara. Soud 4. března 1949 obdržel od krajského velitele StB následující odpověď: "Přes usilovné pátrání, nepodařilo se pobyť nezletilého Ivana Tomana zjistit. V dalším pátrání se stále pokračuje."¹³⁾

Dr. Toman a jeho sestry naopak vyvíjeli čilou aktivitu v získávání zpráv o místě pobytu malého Ivana a o jeho navrácení otci. Na ministra vnitra Václava Noska i prezidenta Klementa Gottwalda, směřoval tok žádostí a urgencí, z nichž některé podpořily i mezinárodně uznávané instituce. Marně. Veškerá korespondence procházela příslušným oddělením StB a také postoupena na vědomí vedoucímu akce "TOMAN". Případ R. Průchové, která z titulu své funkce (vedoucí pátracího oddělení Československého červeného kříže) podepsala jednu ze žádostí, je typický pro tehdejší činnost StB. Předmět žádosti ČČK - adresa kpt. Samce, byl ponechán bez povšimnutí, zatímco paní Průchovou II. oddělení referátu 44 Krajského velitelství StB Praha podrobilo pečlivému šetření.¹⁴⁾

Přitom zájem ČČK o Aloise Samce mohl být StB oprávněně podezřelý, neboť právě tento kapitán, pravděpodobně jako jediný, znal do všech podrobností celý scénář i režii akce "TOMAN". To bylo v březnu 1951, tři a půl roku od záhadného zmizení Ivana Tomana.¹⁵⁾

Další dochovaná žádost pochází ze září 1976. V domnění, že v Československu došlo k pozitivním změnám opravňujícím k větší vstřícnosti příslušných úředních míst, rozvinuly sestry Dr. Tomana, opatřeny příslušnou plnou mocí, další pátrací akci, jejímž vedením pověřily Dr. Gorazda Hofera s podporou odvážného člena advokátní poradny JUDr. Ptáčka. A tentokrát se v pátrání kupodivu začaly objevovat signály, posilující naději téměř v jistotu. Už 18. září Dr. Hofer jako Ivanův opatrovník informoval Franka Reisse do USA: "... s plnou

vážností Ti píši tento dopis s velkým pohnutím a jako zprávu definitivní, ústně věrohodně a plně potvrzenou v ČSSR, která se nebude již dalším pátráním korigovat. Nyní je věc hotova, hoch byl u mně, dal mi fotografii a všechny doklady. Celou záležitost manipuloval Dr. Veselý Jindřich a právník legislativy Dr. Adamec Otakar. Z MV odešel na Nejvyšší soud. K paní Milerové buďte slušní, co se dalo, dalo se mimo její vůli. Bude-li třeba, dr. Adamec vše potvrdí... Moc nám pomohl mladý ing. Veselý... Vše co bylo tvoří organické články dlouhého řetězu, bez nějž bychom byli tuto skutečnou detektivku nerozmotali. Teď již může paní Aranka dojet pro dítě najisto."¹⁶⁾

Paní Aranka přijela, viděla a - Ivan, syn Tomanův, to nebyl. Dezinformace distribuované Státní bezpečností slavily opět úspěch. Tajemství nezvěstného zůstalo i nadále neodhaleno.

Rezignace byla přirozenou reakcí rodiny na další neúspěch po tolika letech zklamaných nadějí. Kromě toho se vnucovala otázka, zda je Ivan ještě vůbec živ? Jeho jméno ani datum narození neprocházelo žádnou evidencí. K dispozici pro případnou identifikaci byla pouze fotografie zhotovená v šestém, či sedmém měsíci dítěte. Zbývala jediná naděje, že Ivan, pokud ještě žije, skrývá se pod cizím jménem i jiným datem narození.

Zlomový rok 1989 přinesl pro Dr. Tomana a jeho bližní nové možnosti. Uskutečnilo se několik sondáží u jeho bývalých známých s tím, že další utajování místa pobytu syna pozbylo v nových poměrech smysl. Dr. Toman byl rehabilitován, trest smrti mu byl změněn na jeden rok zbytkového trestu a odvolací soud ho zprostil viny v celém rozsahu žaloby. Satisfakce se dostalo i Tomanově sestře, paní Arance Rozničkové. K naplnění spravedlnosti zbývalo už jen nalézt Ivana.

Trpělivým vyhledáváním archivních materiálů ÚDV soustředil dokumentaci, obsahující na 3.000 stran textu a zahrnující široké časové období se stovkami různých svědeckých výpovědí, hlášení a zpráv, ne vždy přímo souvisejících se sledovaným případem. Nakonec se přece jen objevila stopa. Na docela obyčejné prázdné obálce ručně psaná poznámka oznamovala:

"Zdeněk Toman: 2 vkladní knížky

1) dr. Zdeněk Toman - Kčs 50.344,10

2) Pavla Tomanová - Kčs 249.890,90"¹⁷⁾

Skutečnost, že obálka byla prázdná, se zdálá být logická. Dr. Toman byl odsouzen k absolutnímu trestu a ke ztrátě veškerého majetku, avšak Pavla Tomanová nebyla odsouzena, ani úředně zbavena majetku. Následující dokument obsahoval rozluštění: Potvrzení příjmu vkladní knížky (50.244,10 Kčs) s datem 18. února 1949 podepsal kpt. Alois Samec. Soud s Tomanem však proběhl až 23. června téhož roku a rozsudek nabyt právní moci až 3. dubna následujícího roku. Pod dalším potvrzením o příjmu vkladní knížky (249.890,90 Kčs) s datem 16. března 1950 byl opět podepsán kpt. Samec. Zásadní význam pro další šetření měla následující poznámka: "...která mi byla dnes předána pro Zoltána T o m a n a, jehož pěstounem je Jiří Rohan, bytem ..." Nepřesnost v křestním jménu nebyla v tomto případě podstatná, důležité bylo jméno a příjmení pěstouna. Poslední doklad se stejným datem kromě toho potvrdil, že Samec předal Rohanovi za asistence jeho manželky Lídy Rohanové vkladní knížku na jméno Michal Rohan s vkladem 259.480,- Kčs.¹⁸⁾

Byla to první informace, která nepřímo potvrzovala převtělovací kouzlo StB, kterým se z Ivana Tomana stal Michal Rohan.

Zdalo by se, že zjištěním jména a bydliště manželů, kteří se chlapce ujali, bude možné případ uzavřít. Výpověď Jiřího Rohana však vnesla další pochybnosti o tom, že causa Ivan Toman ještě neskončila, neboť Rohan v dané době sloužil u ministerstva národní bezpečnosti jako řidič.¹⁹⁾ I když se s kapitánem Samcem, který bezdětným manželům Rohanovým slíbil opatřit dítě, dobře znal, nikdy prý mu neřekl, že se jednalo o Tomanovo dítě. Rohan byl přesvědčen, že chlapec je nalezenec z Jihlavy. Osobně s celou věcí pak neměl mnoho společného, neboť dítě připsali na kartu jeho manželky.²⁰⁾

Věrohodnost tohoto tvrzení potvrzuje záznam ze září 1949, ve kterém ppor. A. Keppert nařizoval své podřízené Dvořákové mimo jiné zjistit místo pobytu syna Dr. Tomana. Keppert si dnes nepamatuje, od koho příkaz dostal, ani komu podával hlášení, které se ale naštěstí zachovalo. Zdá se, že bylo vypracováno jako potvrzení "lidumilnosti" Státní bezpečnosti, která se ujala nežádoucího nalezence, neboť se zde uvádí: "Ivan Toman byl dán po sebevraždě své matky do dětského útulku Na Štvanici, kde s ním bylo ŠPATNĚ ZACHÁZENO A NIKDO SI HO JAKO TOMANOVO DÍTĚ NECHTĚL VZÍT ZA VLASTNÍ. Po dohodě kpt. Samce vzal si ho za vlastní Jiří Rohan, který však své manželce řekl, že je to dítě nalezené v Jihlavě. Je veden jako Michal Rohan, nar. 2. 11. 1947 v Jihlavě."²¹⁾

Při šetření v Jihlavě se objevilo několik velmi zajímavých dokumentů, které usvědčovaly autory falešného scénáře o nalezení odloženého dítěte z jejich sebejistoty, že tento podvod bude akceptován, respektive nebude odhalen. Zápis sepsaný u Okresního soudu v Jihlavě s špkt. Vratislavem Jelínkem dne 25. března 1949 předkládá k uvěření historiku, že Jelínek 14. září 1948, když se asi o čtvrté hodině ranní vracel ze služební cesty, objevil v září reflektorů automobilu v Brněnské ulici u domu č. 31 na zvýšeném chodníku větší světlý balík. Zastavil. Společně s kpt. Samcem zjistili, že je v něm odložené spící dítě mužského pohlaví. Na čtvrtce kancelářského papíru prý bylo přiloženo sdělení, že dítě se jmenuje Michal, nar. 2. 11. 1947. Důvodem odložení byl odchod pisatelky za manželem do zahraničí. Ke sdělení byla přiloženo 10.000,- Kčs s tím, že jsou pro nálezce jako příspěvek na výchovu dítěte. Dopis nebyl datován ani podepsán. Důvěryhodnost tvrzení měla podpořit i zpráva o vyšetřování tohoto případu z 4. října 1948 (opět s nečitelným podpisem referenta). Přesně popisovala místo nálezce, výsledek pátrání a v závěru konstatovala, že nebyl zjištěn nikdo, kdo by mohl podat k věci sebemenší vysvětlení. Pátrání po místních a farních úřadech různého vyznání pak nepřineslo nic pozitivního. Také šetření po totožnosti dítěte a po neznámém pachateli, který je odložil, zahájené Kriminální ústřednou v Praze zůstalo bez úspěchu.²²⁾

Soubor "jihlavských" dokumentů také obsahoval potvrzení, že kpt. Samec převzal zmíněných 10.000,- Kčs v tisícikorunových bankovkách, které se špkt. Jelínkem našli u odloženého dítěte. Současně zde bylo oznámení, že příslušník StB Samec převzal nad dítětem poručnictví do doby, než bude o dítěti definitivně rozhodnuto.

Národní výbor v Jihlavě 6. října 1949 zaslal tamnímu Okresnímu soudu zprávu, kterou byl legalizován Samcův a Jelínkův podvodný výmysl o jihlavském nalezcovi.²³⁾

Případ se objasnil a mohl být uzavřen. Zbývala pouze odpověď na otázku, kde se nachází adoptivní syn. Mělo mu být 46 let.

Tentokrát pátrání skončilo v urnovém háji u motolského krematoria. Hrob č. 288. Michal Rohan, vlastně Ivan Toman zemřel 7. března 1961 ve Vojenské nemocnici v Praze - Střešovicích po padesáti dnech bezvědomí na následky zhmoždění mozku po nešťastném úrazu ve Stromovce ve věku 14 let. Cizí zavinění nebylo prokázáno.²⁴⁾

Jako nadbytečná se může zdát dezinformace dalšího dokumentu. V roce 1969 se nabízela MUDr. Kurtu Tomanovi (tehdy konzultantu světové zdravotnické organizace při OSN se sídlem v Ženevě) a jeho manželce MUDr. Gerdě Tomanové, adoptce Ivana Tomana. Fakt, že oba tuto nabídku odmítli, nevalil orgánům MV, aby si nepoznamenali, že žádosti o adopci se vyhovělo a adoptovaný syn odcestoval se svým otcem a matkou do zahraničí, kteří tam od 1. června 1970 zůstali bez povolení československých úřadů. Paní MUDr. Tomanová nyní žije ve Vídni a označila velmi rozhodně tyto údaje za vymyšlené a nepravdivé. Podivné na celém případě je skutečnost, že nabídka k adopci přišla až po Ivanově smrti. Státní bezpečnost měla zřejmě "závažný" důvod a zájem udržovat s JUDr. Zdeňkem Tomanem a jeho příbuznými nekonečnou vyděračskou hru.

Josef Slanina

1) Jindřich Veselý, nar. 12. července 1906, od roku 1933 pracovník Ústředního sekretariátu KSČ, 1939 - 45 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald, od října 1945 příslušník SNB, 1948 - 1950 velitel StB (přednosta I. odboru MV). Dne 5. března 1950 spáchal první pokus o sebevraždu. Po odvolání z funkce ředitele Ústavu dějin socialismu dne 19. (20.) března 1964 jeho druhý pokus skončil smrtí.

2) Státní ústřední archiv (dále jen SÚA) Praha, 550 - 81 - 2, OKÚ č. j. K II/I-1274/48.

3) Tamtéž.

4) Tamtéž.

5) SÚA, 550 - 81 - 2.

6) Tamtéž.

7) Krematorium Praha - Strašnice, Kremační kniha.

8) SÚA, 550 - 81 - 2 a 550 - 83 - 6. JUDr. Zdeněk Toman (Zoltán Goldberger) se narodil 2. března 1909 v Sobrancích. Po ukončení střední školy v Užhorodu absolvoval práva na Karlově univerzitě v Praze. Před počátkem druhé světové války emigroval přes Polsko do Velké Británie, kde od roku 1941 působil na ministerstvu sociální péče jako repatriační úředník. Jeho známosti dosahovaly úrovně vysokých politických a diplomatických kruhů. Při přesunu exilové vlády do osvobozených Košic zastával funkci vedoucího repatriační komise. Po osvobození ČSR se JUDr. Toman stal zástupcem přednosta VII. (zpravodajského) odboru MV, brigádního generála Josefa Bartíka. Koncem roku 1947 byl jmenován do funkce ministerského rady MV a po Bartíkově odvolání převzal vedení odboru pro politické (zahraniční) zpravodajství MV. V současné době žije v zahraničí. Srovn.: A MV ČR, Z - 10 - 315.

9) SÚA, 550 - 81 - 2.

10) Tamtéž.

11) Tamtéž. Rozsudek Státního soudu v Praze č. Or I 833/49 a Nejvyššího soudu č. To

182/50.

12) SÚA, 550 - 79 - 1, 550 - 83 - 6. Podezření, že pobyt dítěte na klinice byl utajován, podporuje záznam, ve kterém je uvedena návštěva kpt. Samce u Ivana dne 11. srpna 1948. Taktéž jeho návštěva u ředitele vinohradské nemocnice Dr. Konopíka může naznačovat záměr umístit malého Tomana do této nemocnice. Podobně se nepodařilo zjistit, co ve věci zařizoval inspektor František Putna, vyšetřovatel dr. Tomana a jeho sestry.

13) SÚA, 550 - 81 - 2.

14) Tamtéž. Ustanovka KV StB Praha, II. odd. ref. 44. Orgán tohoto referátu Rosiman shromáždil vše, co bylo možné k osobě paní Průchové opatřit, a v závorce jen tak mimochodem poznamenal, že "politicky není spolehlivá".

15) SÚA, 550 - 81 - 2. Alois Samec, nar. 12. prosince 1909, byl členem KSČ od roku 1929, v letech 1936 - 1939 bojoval ve španělské občanské válce. Na podzim 1945 byl jako politický zpravodaj ÚV KSČ pověřen sledováním reakce a "jejích pokusů o ovlivnění politiky Národní fronty". V roce 1949 řídil ofenzivu rozvědky proti Rakousku a Německu. V říjnu 1950 byl přeřazen do armády k paradesantní jednotce. Později kpt. Samce pověřil ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva shromažďováním podkladů k případu "Bezpečnost". Od března 1951 velitelem I. sektoru, v dubnu 1952 propuštěn. Zemřel 16. dubna 1968.

16) Korespondence paní A. Rozničukové. Dr. Gorazd a JUDr. Ptáček založili své pátrání na poznatku zaznamenaném z okolí pracoviště Dr. Tomana, že osobní tajemnice ministra vnitra Noska, paní Valentina Milerová, přijala za vlastní jakési dítě z nalezince, shodou okolností také chlapce ve věku Tomanova syna. Zpráva byla přijata lidmi znalými místních poměrů s porozuměním a vysokým uznáním pro její humánní čin, i když nezůstalo tajemstvím, že se jednalo o dítě karlovarské prostitutky a zlodějky a neznámého otce, ale na vnitru věděli své. Nikoliv poprvé účel světil prostředky. Dítě bylo v dobrých rukách, paní Valja Milerová nebyla pro Dr. Tomana cizí osoba a v dané situaci se toto řešení považovalo za optimální. Paní Milerová byla později ze služeb ministerstva vnitra propuštěna a pod jménem Holubová emigrovala do Švýcarska, kde žije dodnes. Akt osvojení se vzal na vědomí a na tragédii Tomanovy rodiny se v Československu pomalu zapomínalo.

17) SÚA, 550 - 82 - 4.

18) Dnes se můžeme jen ptát, kam se podělo 40.655,- Kčs, chybějících po součtu vkladů obou spořitelních knížek, případně zda nebyl porušen zákon, když se manipulovalo s Tomanovými penězi před jeho právoplatným odsouzením, a Pavly Tomanové, která již nežila. P. Tomanová nepatřila mezi obviněné, její majetek nebyl ani nemohl být konfiskován. Dědické řízení ve prospěch pozůstalého syna nebylo nikdy provedeno či navrženo.

19) Jiří Rohan, (1921) pracoval u MV od 1. února 1946 jako řidič. Do důchodu odešel 30. června 1976 v hodnosti kapitána.

20) Úřad dokumentace a vyšetřování StB (dále jen ÚDV), 377/Vv-92, výpověď J. Rohana ze dne 12. března 1993.

21) SÚA, 550 - 83 - 6; dále ÚDV, 377/Vv-92, výpověď A. Kepperta ze dne 29. března 1993.

Formulace, že o dítě nikdo nestál je samozřejmě nepravdivá. Z let 1948 - 1951 je dokumentováno deset žádostí a dotazů, co se stalo s I. Tomanem. Srovn.: SÚA, 550 - 81 - 1, 550 - 82 - 1.

22) Okresní archív Jihlava, Okresní soud Jihlavě, zn. sp. - P 393/49 - Věc: poručenství, Tk IX 877/48, Vs IX 424/48. Vratislav Jelínek, nar. 26. dubna 1921, členem KSČ od 11. července 1945. Na podzim 1945 nastoupil k ZOB-II Brno, v říjnu 1947 byl pověřen vedením OZO v Jihlavě, v dubnu 1948 vedením KV-StB v Jihlavě. Od 1. listopadu 1949 náčelníkoval KV-StB v Karlových Varech. 30. května 1951 propuštěn na vlastní žádost. Zemřel 13. července 1985.

23) Tamtéž.

24) Úmrtní list Michala Rohana, vydal Odbor pro vnitřní věci OÚ Praha 6, svazek 6, roč. 1961, str. 3, poř. č. řad. 162.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

AUGUSTIN VOLOŠIN (1874 - 1945)

Tragický osud podkarpatského kněze a politika

Petr Čuka

Jedním z mnoha tabu minulého režimu byla i pravda o odvezení několika set československých občanů či držitelů tzv. Nansenova pasu do stalinského SSSR po obsazení Prahy dne 9. května 1945. Z neúplných "směrných" čísel z českých zdrojů a rychlosti "realizace" vyplývá, že NKVD se sestavováním seznamů "antisovětsky" orientovaných osob a přípravou na jejich odvezení zabývala dlouho před vstupem na území ČSR. Příмым zatýkáním byla pověřena součást Lidového komisariátu vnitřních věcí (NKVD) - vojenská kontrarozvědka Smerš (Smert' špionam).¹⁾ Příslušníci Smerš na čs. území nedodržovali části dohody uzavřené dne 8. května 1944 mezi londýnskou exilovou vládou a vládou SSSR o poměru mezi čs. správou a sovětským vrchním velením. V článku 6 bylo řečeno, že jakmile některá část osvobozeného území přestane být vojenským operačním pásmem, čs. vláda tam převezme plný výkon veřejné moci. Podle článku 7 uvedené dohody podléhalo civilní obyvatelstvo čs. jurisdikci, a to i v případě trestných činů spáchaných proti vojákům Rudé armády, pokud byly spáchány vně operačního pásma.²⁾

Do zhovadilosti doby celkem dobře zapadá soutěžení jednotlivých částí Smerš o počty československých občanů zatčených a poté odvezených do pracovních-koncentračních lágrů a věznic v SSSR. V Praze, operovaly Smerše 1. a 2. ukrajinského frontu. S mírným zpožděním přidala Smerš 60. armády 4. ukrajinského frontu, jež zde působila, aniž by zde byla místně příslušná.³⁾ Docházelo dokonce k situacím, při kterých si konkurenční komanda vzájemně "kradla" jednotlivé oběti.⁴⁾ O pochybné prvenství, v zatýkání při osvobozování Prahy Smerš 60. armády 4. ukrajinského frontu přišla, ale již ráno 9. května 1945 vyslal z Ostravy sto důstojníků NKVD, jejich sluhy a vojáky strážního oddílu. Ráno v pět hodin druhého dne projela kolona Šternberkem. Po natankování paliva v Olomouci byla jednotka zastavena v Čáslavi. Zdržení způsobili místní občané ovacemi "osvoboditelům". Do Prahy přijeli okolo osmé hodiny večer dne 10. května. V hotelu Alkron byli zaskočeni žádostí o průkazy totožnosti. Ještě v noci se první příslušníci Smerš nastěhovali do Střešovic, Dělostřelecká čp. 11. Prahu zatýkací komando opustilo dne 20. května, kdy se přesunulo do Pardubic.⁵⁾ Po dobu svého pobytu používalo, jak vyplývá z protokolu o zatčení, číslo poštovní 43 850. Kolik československých občanů bylo podobnými oddíly odvezeno krátce po válce do SSSR se zjišťuje až v současné době.⁶⁾ Kdo konkrétně nebohé osoby registrované v kartotékách a seznamech NKVD odvedl a jak skončili, to se dozvíme až z archivů NKVD (respektive KGB) v Rusku.

Krátce po skončení války se čs. úřady snažily o navrácení odvezených, ministerstvo zahraničních věcí dokonce intervenovalo u příslušných sovětských úřadů. Urgence jejich příbuzných byly vyslyšeny ještě krátce po únoru 1948. Např. v říjnu 1948 přišla z našeho moskevského zastupitelského úřadu informace, "že osoby ruské národnosti (naše i sovětské úřady v dochované diplomatické korespondenci nerozlišovaly, zda šlo o osoby ruského či neruského původu - pozn. aut.) zajištěné po válce na území ČSR, se dopustily

těžkých deliktů proti SSSR, a proto příslušné sovětské úřady nepovažují jejich předčasné propuštění na svobodu za odůvodněné...". O měsíc později zasílá velvyslanec B. Laštovička lakonickou depeši: "Intervence ve prospěch bývalých ruských emigrantů... je zcela nežádoucí, i když formálně jde o naše občany."⁷⁾ Od té doby se komunistická ČSR v této choulostivé otázce chovala jako poslušný satelit východní mocnosti.

Jedním z odvečených byl i Msgre. Augustin Vološin. Komu vadil jednasedmdesátiletý stařec? Proč se i on stal objektem zájmu stalinské bezpečnostní mašinerie? Na tyto otázky neumíme dostatečně přesně odpovědět, můžeme se ale přesto pokusit vytvořit jistý celek z některých známých, méně známých a nových informací.

Augustin Vološin se narodil 17. března 1874 v Kelečíně na Podkarpatské Rusi jako jedno z pěti dětí kněze Ivana Vološina a Emílie roz. Zomboniové. V Budapešti vystudoval klasické gymnázium a matematiku na universitě. Poté absolvoval pedagogiku a filosofii ve Vídni a teologii v Římě. V roce 1898 se oženil s Irenou Setřikovou.⁸⁾

Po skončení I. světové války se zaostala, leč strategicky položená Podkarpatská Rus stala licitovanou kartou ve vytváření nové organizace Evropy. Zájem projevovaly okolní nově vzniklé státy, především Maďarsko, Polsko, Ukrajina a později i bolševické Rusko. Po vzniku Maďarské republiky rad a po krachu ideje samostatné Ukrajiny byla dne 8. května 1919 svolána do Užhorodu schůze místních politických představitelů (respektive zástupců tří Národních rad) do Užhorodu. Za předsednictví A. Vološina byla vytvořena jednotná "Centrální ruská národní rada", která se jednomyslně vyslovila pro připojení k ČSR. Stočlenná deputace této rady (za vedení A. Vološina, A. Beskida a A. Žatkoviče) jednala v druhé polovině května 1919 dokonce s prezidentem T.G.Masarykem. Vnitropolitický vývoj korespondoval se závěry spojenecké Nejvyšší rady, která dne 4. dubna 1919 mj. rozhodla o připojení Podkarpatské Rusi k ČSR.

Léta 1919 - 1923 na Podkarpatské Rusi lze charakterizovat jako dobu přechodu od "diktatury vojenské a civilní správy" na republikánský parlamentní systém a následující časový úsek do roku 1938 obdobím demokratického parlamentarismu. V letech 1925 až 1929 byl A. Vološin poslancem za lidovou stranu v Národním shromáždění.⁹⁾

Přijetím mnichovského diktátu se situace Podkarpatské Rusi velmi zkomplikovala. Msgre. Vološin byl v říjnu 1938 jmenován státním tajemníkem v první zemské vládě A. Bródyho. Pro přílišnou promaďarskou orientaci byla vláda rozpuštěna. Ministrem pro správu Podkarpatské Rusi se pak stal Msgre. A. Vološin.¹⁰⁾ Okleštěné Česko-Slovensko se při jakékoli vnitropolitické akci muselo ohlížet na mocenského hegemonu - hitlerovské Německo. Také maďarská a polská vláda se připravovala na boj o Podkarpatskou Rus. Následkem zahraničně politického vývoje po Mnichovu přišla i Podkarpatská Rus o část ve prospěch Maďarska. Po přijetí zákona o autonomii dne 19. listopadu 1938 se úředním jazykem nyní již Karpatské Ukrajiny stala ukrajinština. Premiérem zemské vlády a zároveň ministrem vnitra se stal Msgr. A. Vološin. Za dobu svého krátkého trvání měla vláda problémy se sílící ukrajinskou nacionální opozicí (především s její polovojenskou složkou Sič), podporovanou Němci.

Msgr. A. Vološin zcela pragmaticky v zájmu zachování identity národa pronesl dne 13. listopadu 1938 k novinářům: "Svět již počítá s ukrajinským národem a jeho úsilím vytvořit ukrajinský stát".¹¹⁾ Jedinou možností, která by zabránila polským, maďarským, ale i sovětským ambicím, pohltit Karpatskou Ukrajinu byla spolupráce s ukrajinskými nacionalisty, tzn. i s Německou říší. Nakonec i volby v polovině února 1939 dopadly ve prospěch Ukrajinské národní jednoty. Ještě počátkem kritického měsíce března se pražská centrální vláda snažila udržet klid politickou cestou. Že A. Vološin měl i v této situaci podporu

centrálních úřadů, o tom svědčí fakt, že při nové reorganizaci vlády zůstal ministerským předsedou karpátoukrajinské vlády. Napětí vyvrcholilo po 13. března 1939, kdy se Sičovci pokusili násilně převzít moc. Četnictvo, SOS (Stráž obrany státu) a armádní jednotky pod velením gen. L. Prchaly po bojích obnovily pořádek v Chustu. Dne 14. března vyhlásili autonomisté samostatný stát Karpatská Ukrajina. Zároveň byla ustavena vláda, opět v čele s Dr. Augustinem Vološinem.¹²⁾ Českoslovenští představitelé centrální vlády, podle nařízení udržet klid za každou cenu, částečně obnovili pořádek, a v Chustu odzbrojili Sič. Vološinova vláda se uchýlila do kláštera, kde byla obklíčena vojskem. Téhož dne večer se po celé jižní hranici rozhořely boje s maďarskými bojůvkami, za nimiž postupovala maďarská regulerní armáda. Po okupaci českých zemí a vzniku samostatného Slovenska předala část vojenských jednotek zbraně Sičovcům, kteří bránili svůj nový stát. Vojsko bývalé česko-slovenské republiky se evakovalo na Slovensko a do Rumunska. Karpátoukrajinská vláda v čele s Dr. Vološinem opustila Chust, a přes Tačevo ustoupila do rumunského Sigetu, kde byla vzata pod ochranu tamního policejního prefekta.¹³⁾

Odsud Msgr. Vološin odjel do Prahy. Již v červnu 1938 si na Smíchově v ulici Pod lipkami 12 zakoupil vilu.¹⁴⁾ Na uvedené adrese se podle policejní evidence hlásil až 3. července 1939.¹⁵⁾ Správní komise hlavního města Prahy mu v polovině prosince 1939 udělila právo domovské.¹⁶⁾ Protektorátními úřady byl evidován jako cizinec.¹⁷⁾ Jako důkaz, o tom, že na nemocného Dr. Vološina, již bez jakýchkoli v ambicích, sovětská moc nezapomněla, můžeme citovat materiály Františka Prokopa, českého příslušníka paraskupiny NKVD URAGAN II. Parašutisté seskočili v noci na 1. dubna 1945 na Dobříšsku. Hlavní objektem jejich zájmu byly "organizace ruských emigrantů". Členové skupiny URAGAN II.: "obdrželi... adresu bývalého guvernéra Podkarpatské Rusi, p. Vološina Augustina... Tomu... později zaslali z Kytína kufr, maskován jako by byl z Užhorodu. Tento kufr měl při otevření explodovat..."¹⁸⁾

Část ukrajinské komunity v posledních měsících II. světové války opouštěla Protektorát Čechy a Morava směrem na západ. Msgr. Vološin, ač již v březnu 1945 přesvědčován svými přáteli (mezi nimi zřejmě musíme hledat zdroje informací, které ovlivnily úkolování paraskupiny URAGAN II.), aby odjel z Prahy. Při jeho zkušenostech se zdá být nepravděpodobné, že by špatně odhadl poválečný vývoj, spíše se smířil se skutečností a odevzdal se osudu.¹⁹⁾

V krátkém historickém čase prvních květnových dnů se odehrálo mnoho událostí, na scéně našich dějin se vystřídalo příliš mnoho osob. Písemné dokumenty k této problematice mimo archívy KGB není snadné nalézt, a proto jsme nuceni spoléhat na jediný, leč časem negativně poznamenaný pramen - paměť účastníků těchto pohnutých událostí. Přímé účastnice²⁰⁾, žijící s Msgr. A. Vološinem v domě, si vzpomínají, že vojáci u nich byli celkem čtyřikrát. První "výslech" měl proběhnout v den velikonoční neděle (podle gregoriánského kalendáře). Podle našeho kalendáře tedy 6. května 1945. Po obědě přišli dva až tři muži v uniformách. Hovořili s Vološinem v jeho pracovně asi 3-4 hodiny. Vojáci mluvili rusky, Vološin odpovídal ukrajinsky. Jeden z nich o sobě tvrdil, že je také profesorem. Datum na první pohled vyvrací její vzpomínka na ranní vysílání českého rozhlasu o vstupu Rudé armády (RA). Můžeme se však oprávněně domnívat, že se jednalo o vojáky 1. divize Ruské osvobozené armády (ROA), kteří se v prostoru Smíchova v danou dobu mohli nacházet. Jak městský, tak obnovený čs. rozhlas shodně vysílaly dne 6. května ráno rusky výzvu o pomoc směřovanou vojsku gen. Vlasova. Vojáci ROA zde byli nazváni "sovětskými občany".²¹⁾ Důkazy chybějí, ale mohlo jít o jistou politickou sondáž, jako např. předchozí kontakty s gen. V. Klecandou.²²⁾

Ke druhé návštěvě mělo dojít dva až tři dni po první - tedy mezi 8. a 9. květnem 1945.

Tentokrát přišli vojáci jenom dva, opětně mluvící rusky, a Msgr. Vološina snad odvedli do školy, v nočních hodinách však byl zpět. Sám Vološin tvrdil, že chtěli pouze vidět jeho pracovnu. Mohlo jít ještě jednou o vojáky ROA, neboť se v tomto regionu jejich části pohybovaly ještě po příchodu Rudé armády.²³⁾

Týden po první návštěvě, tedy přibližně 13. května 1945, přijelo po obědě několik osobních aut, v nichž sedělo nejméně deset vojáků. Zcela nepokrytě říkali, že jdou A. Vološinu zatknout. Přesto se "zatčený" ještě jednou vrátil: v noci okolo půl dvanácté. Snad byl odvezen do Černé ulice, Msgr. Vološin odmítal o zatčení sdělit něco více. Toto zajištění již bylo pravděpodobně provedeno příslušníky Smerš. Mohlo dojít k přehlédnutí, možná byl odvezen Smeršem 1. ukrajinského frontu a nenacházel se na seznamu. Mnoho otázek, ale žádná odpověď.

Počtvrté byl již definitivně zatčen. Podle vzpomínek k tomu mělo dojít brzo ráno dva až tři dni po předchozím. Dva vojáci mu řekli, aby si nic sebou nebral, že jde jen o formalitu. S tímto koresponduje i údaj tehdejšího člena Smerš 4. ukrajinského frontu Siněvirského: "...Do Střešovic jsme se vrátili... v šest hodin večer... Přijelo auto kapitána Šibajlova. "Zdravím tě Koljo." Usmíval se, jeho opuchlá tvář vyzařovala uspokojení z dobře vykonané práce. "Poznáváš?" Podíval jsem se na starého monsignora vystupujícího z vozu. "Vološin!" "Ano, to je on. Váš bývalý prezident." Stařík Vološin se na mě pomalu podíval. Není jasné, jestli mě viděl. Jeho duch bloudil daleko, v nebeských krajích... "Kam se díváš, pope? Na nebe? Pozdě, dřív jsi se měl modlit k bohu a ne zabývat se politikou." Vološin nedal najevo, že by Šibajlova poslouchal." ²⁴⁾

Kapitán Šibajlov opravdu napsal a signoval zprávu o zatčení A. Vološinu, datovanou 15. května 1945. ²⁵⁾ Poté byl pravděpodobně odvezen z Dělostřelecké ulice na letiště v blízkosti Prahy a pak deportován do Moskvy. Formulář zatčeného z Lefortské věznice byl vyplněn již 20. května 1945. ²⁶⁾ Dne 10. července píše vězeňský doktor mjr. Janšin zprávu o zdravotním stavu Msgr. A. Vološinu s doporučením převézt ho do vězeňské nemocnice v Butyrce. ²⁷⁾ Tam o devět dní později, dne 19. července 1945 v 15 hodin 20 minut Msgr. PhDr. Augustin Vološin umřel na zástavu srdce. ²⁸⁾ O smrti a odvězení nebyla pravdivě informována ani rodina, ani tehdejší čs. vláda. ²⁹⁾

Na tragickém konci PhDr. A. Vološinu můžeme dokumentovat konkrétní nezákonné postupy a chování bezpečnostních složek bolševického imperia. Třídní nenávist umožňovala komunistům mstít se politickým konkurentům i po mnoha letech.

1) K vojenské kontrarozvědce SMERŠ např. Hingley Ronald, Die russische Geheimpolizei 1565 - 1970, Bayreuth 1972, str. 269 ad., Gordiewsky Oleg - Christopher Andrew, KGB. Die Geschichte seiner Auslandsoperationen von Lenin bis Gorbatschov, Mnichov 1990, str. 438 - 440, Encyklopedie špionáže, Praha 1993, str. 295 - 296.
Siněvirskij Nikolaj, Smerš. God v stane vruga, Mnichov 1948 na str. 46-48 ORGANIZACE SMERŠ 4. ukrajinského frontu
Velitel - genpor. KOVALČUK
zástupce - kpt. ČERNÝ
Kádrové oddělení
Finanční oddělení
1. oddíl - kontrola politického stavu RA,
2. oddíl - operativní (pracuje na obsazeném území, jeho náplní je vyhledávání, sledování,

zatýkání a provádění předběžných výsledků nepřátel komunismu, vytvářel vlastní agenturní síť, měl ve stavu cca 100 důstojníků)

Velitel: pplk. ŠABALIN

zást.vel.: pplk. DUŠNIK od května 1945 velitel

nový zást.vel: plk. KOZAKEVIČ

Velitel 3. oddělení 2. oddílu - mjr. GREČIN

3.oddíl - spojení

4.oddíl - vyšetřovací

Velitel: pplk MEŠČERJAKOV

Velitel 2. oddělení 4. oddílu - mjr. KEREKEZ

5.oddíl - prukuratura (na základě "důkazů" dodaných čtvrtým oddílem vynáší vojenské tribunály rozsudky. V AMV ČR , H-705/19 je zachován opis "Protokolu o soudním přelíčení"

Předseda vojenského tribunálu 4. ukr. frontu : pplk. GETMANSKYJ

členové : por. ŠAPKIN, st. srž. ČERŇAVSKYJ

za přítomnosti tajemníka : por. KRAVCOV

2) Polišenská Milada, Pohlceni mašinérií stalinské moci, Mezinárodní Politika č. 11/91, str. 26. - 27.

3) Siněvirkij Nikolaj, Smerš..., str. 98.

4) Tamtéž, str. 93.

" ...Koněvova operativní skupina první vyčlenila mrtvé tělo Goeblse ... tělo se jim stratilo... Navečer se celá věc vysvětlila. Žukovci byli daleko chytřejší.Vlezli do místnosti oknem a Goeblovu mrtvolu ukradli... socialistické soutěžení je mezi smerševci nanejvýš nezbytné."

5) Tamtéžstr. 94. Z českých pramenů můžeme jednotky sovětské vojenské kontrarozvědky identifikovat velmi obtížně. Víme např., že v Praze se nacházel útvar pplk. Solovjeva (později nahrazen kpt. Nazarenkem), který sídlil postupně v Dykově ul. č. 14, ve Slezské č. 60 a nakonec v jedné vile v Hradešínské ulici (pod čísly poľní pošty 44 396, 49 467 a 89 508). Srovn. A MV ČR, 310 - 88 - 22. Další kontrarozvědné součásti velel mjr. Melnik. A MV ČR, arch. č. 589 523 MV.

6) Zpřesňováním počtu odvečených čl. občanů se zabývá Olga Hulínová z KPV - Karlovy Vary. Z materiálů GP ČR, archívů MV a MZV a vzpomínek pamětníků sestavila průběžné seznamy,rozdělené na osoby ruské a ukrajinské národnosti (cca 280 osob), české, slovenské a jiné národnosti (cca 180 osob)

7) Brezina Ivan, Tajšet, Irkutská oblast, Revolver revue 22/1993, str. 225 - 226

8) Vzpomínky PhDr. Olgy Dutkové

9) Podkarpatská Rus, sborník Klubu přátel Podkarpatské Rusi, Bratislava 1936, str. 76

10) Feierabend Ladislav, Ve vládách Druhé republiky, New York 1961, str. 47 - 51

11) Podkarpatská Rus (Od Mnichova do 16. března 1939), pplk. pěch. A. Barovský, Vojenský historický archiv (dále VHA), 22 - 12 - 22

- 12) Nova Svoboda, ročník XL, č.58 z 16.března 1938
- 13) VHA, 22 - 12 - 22
- 14) Smlouva trhová, Katastrální úřad - Praha město, Čd.17695/39
- 15) Státní ústřední archiv, Evidence osob
- 16) Obecní Úřad Prahy 5, bytový odbor složka domu 1784
- 17) Archív hlavního města Prahy (dále A. hl. m. Prahy), Lístek pro domácnost III č. k. 971
- 18) VHA, 308 - 124 - 36, materiály Františka Prokopa
- 19) Štefan Augustin, Osudové dni, Vilnye Slovo ze 22. listopadu 1969, Toronto
- 20) PhDr. Olga Dutková a PhDr. Ema Dutková (nyní řádová sestra Basilitánského řádu)
- 21) A. hl. m. Prahy, Sbírka Pražské květnové povstání, č. k. 4, Ježek Vladimír, Voláme všechny, NPL 1961, str. 110
- 22) Auský A. Stanislav, Vojska generála Vlasova v Čechách, Praha 1992, str. 141 - 142
- 23) Žáček Pavel, Do záhuby, Studentské listy č. 11/1991, str. 16
- 24) Sinevirskij..., kapitola z 10. - 22. května 1945, str. 94 - 95
- 25) Kopie materiálů je uložena ve spise ÚDV - 224/Vv - 93. Viz Příloha 1.
- 26) Tamtéž. , viz Příloha 2.
- 27) Tamtéž. , viz Příloha 3.
- 28) Tamtéž. , viz Přílohy 4 a 5.
- 29) Vološinovi příbuzní byli dne 4. října 1945 (pod č.j. Kab. 775/451) informováni kanceláří předsedy vlády Mons. Šrámka, že hledaný se nachází ve věznici Rudé armády ve slezské Ratiboři. Viz žádost Ing. M. Dutky o posmrtnou rehabilitaci A. V., podána dne 17. února 1991 na GP ČSFR. Je zachován dopis Úřadu předsednictva vlády č. Kab. 774/45 I/D ze dne 4. 10. 1945 na oddělení pro styk se spojeneckými armádami MNO. Do zdejšího úřadu došla zpráva, že ve věznici v Ratiboři ve Slezsku jsou orgány RA zajištěni někteří čs. státní příslušníci. Mezi vězněnými je také bývalý poslanec čsl. strany lidové Mons. Dr. A. Vološin... Pokud jde o Mons. Dra Augustina Vološina, odvolávám se na předchozí dopis a jednání a Vámi, kdy Vám bylo sděleno, že na Mons. Dru. Vološinu má zájem náměstek předsedy vlády Mons. Dr. Šrámek. Za kabinet náměstka předsedy vlády, podpis nečitelný. K dopisu je připojen seznam se jmény čs. občanů. VHA, MNO, hl. štáb, styčné odd., 1945, čj. 14789/styč. 1945

Příloha I.

Faksimilie protokolu o zatčení Msgr. A. Vološina ze dne 15. května 1945

Příloha II.

Faksimilie formuláře zatčeného Msgr. Vološina

Příloha III.

Faksimilie zápisu o úmrtí

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 1

OPOŽDĚNÝ MEDAILON

Blahoslav Hrubý, farář, voják, bojovník za demokracii a lidská práva, byl nevyhlášeným optimistou. Věřil, že lidská povaha, přes všechny chyby a slabosti, vždy tíhne za pravdou, která je základní podmínkou svobody. "A poznáte pravdu, a pravda vás vysvobodí" byl jeho oblíbený citát z Bible a pak ještě Husova výzva k milým Pražanům, aby se vždy drželi pravdy a pravdu každému přáli. Sám se tím řídil. Nedělal si monopol na pravdu a dovedl pozorně a přátelsky vyslechnout i lidi, kteří zastávali zcela odlišný názor. Ale v základních principech zůstal nesmlouvavý.

Blahoslav Hrubý se narodil v Josefově 23. října 1911, na sklonku habsburské vlády. První válku prožil u dědečka a babičky na vesnici nedaleko Hradce Králové, protože jeho otec musel narukovat. Jednou z jeho nejsilnějších vzpomínek na tu dobu byl zoufalý nářek babičky, když dostala zprávu, že její nejmladší bratr, Blahův nejmilejší strýček, padl kdesi daleko na bojišti. Snad to podnítilo jeho odpor k válce a násilí všeho druhu.

Do školy chodil už ve svobodné Československé republice. Z Josefova přešel na reálné gymnázium v Hradci Králové a po maturitě se rozhodl pro teologii a filozofii¹⁾, jenže asi po roce studia došlo ke změně, která ovlivnila jeho další životní dráhu. Náhodou byl svědkem demonstrace nezaměstnaných a viděl policistu, jež chtěl obuškem bít jednu protestující. Jak už to bylo v jeho povaze, vložil se do situace a strážníkovi pěkně vyčinił za jeho chování k bezbranné ženě. Vysloužil si tím pár dní ve věznici a také značný obdiv svých kolegů a přátel. Zato vedení fakulty i českobratrské církve se zaleklo jeho radikálního chování, a proto obstarali Blahoslavovi stipendium na fakultě v Halle an der Saale.

Ten to přijal jako vyznamenání - vždy rád cestoval a těšil se na zkušenosti v zahraničí. Jenže do Německa přišel v roce 1932, v době Hitlerovy překotné cesty k moci. setkal se tehdy s protinacistickou opozicí, ale i s křesťany, kteří si našli důvody, proč podporovat Hitlera. Byl svědkem zuřivých pouličních výtržností a začátkem osudného roku 1933 se vetřel do sálu, kde Vůdce mluvil ke svým věrným. Jeho záštiplná demagogie a virtuózní manipulace davu zanechaly v Blahovi nepřekonatelný antagonismus vůči nacismu a diktaturám vůbec. Ve spojení s demokratickými skupinami pašoval přes hranice materiály a literaturu. Zážitky v Halle předurčily všechnu jeho další činnost.

Po roce hallských studií pokračoval v Curychu a v Ženevě a stále udržoval styk s protinacisty v Německu. Nakonec se dostal do Paříže. To už sice Hitlerova moc překračovala hranice Říše, ale Západ pokračoval v hledání možnosti, jak ho uchlácolit. Blaho věděl, že takové snahy povedou jenom ke katastrofě. Účastnil se demokratických akcí proti nacistům i jako sekretář mezinárodního protifašistického studentského hnutí.²⁾

Po ordinaci působil jako farář československého protestantského sboru v Paříži a současně vedl čs. vysílání francouzského rozhlasu. Organizoval pomoc židovským uprchlíkům a německým sociálním demokratům. Po pádu Paříže se mu v poslední chvíli podařilo uniknout na kole do Marseille. Tam pokračoval v práci pro uprchlíky. Židům

vydával křestní listy, které jim umožnili bezpečný přechod hranic, českým a slovenským uprchlíkům osobní průkazy, jež americký konzul uznával jako platné pasy. Zachránily tak mnoho lidí před zatčením a deportací do německých koncentračních táborů.³⁾

Z Marseille přešel Blaho se skupinou antifašistů Španělsko až do Portugalska. Tam čekal několik neděl na přepravu do Spojených států.⁴⁾ Na počátku ledna 1941 přistál v New Yorku a odtud jel do Chicaga, kde si hodlal udělat doktorát. Jenže když Spojené státy vstoupily do války, považoval za svou povinnost přihlásit se dobrovolně do armády. Jeho jazykové znalosti - kromě češtiny plyná němčina, francouzština a ruština - ho předurčily pro přijetí do tehdy právě organizované zpravodajské služby Office of Strategic Services (OSS), kde po výcviku sloužil v hodnosti kapitána.⁵⁾

V roce 1944 byl přidělen do Londýna. Jeho úkolem bylo analyzovat informace o československém odboji a udržovat spojení s československou exilovou vládou. Za Slovenského národního povstání měl být členem jednotky, kterou chtěli západní Spojenci vyslat na pomoc odboji, jenže všechny plány hatil a systematicky bojkotoval Stalin. Diktátorův cynický postoj k povstání na Slovensku ho s konečnou platností přesvědčil, že Československo se stane obětí jeho megalománie.⁶⁾

Ke konci války Blaho sloužil v 3. armádě pod velením generála Pattona. Táhli přes Cheb, a pak na Plzeň. Dál nemohli, protože Spojenci přistoupili na ruské podmínky o rozdělení dobytého území. Když Praha volala o pomoc, Blaho s hrstkou příslušníků americké armády se na jeepu vydali do hlavního města.⁷⁾

Prvního známého potkal na Václavském náměstí - svého kolegu ze studií, Jiřího Hájka, pozdějšího ministra zahraničí a mluvčího Charty, který se právě vracel z německého koncentráku.

Po válce byl Blaho přidělen k vojenské misi na americkém velvyslanectví v Praze jako zástupce velitele.⁸⁾ Jezdil odtud do Německa pátrat po odvečeném majetku Karlovy univerzity. Za jeho zásluhy o návrat cenných sbírek mu tehdy československá vláda udělila vyznamenání, které předával armádní generál Ludvík Svoboda.

Při inspekční cestě na Slovensko jeho řidič nezvládl zatáčku na horské silnici v Tatrách a Blaho utrpěl velmi těžké zranění, ale jako zázrakem se poměrně brzo uzdravil. Nedlouho poté se vrátil do Spojených států k církevní práci. Rok pobyl v Minnesotě, ale když se komunisté v únoru 1948 zmocnili vlády, nedalo mu to a znovu se vypravil do Prahy - na sokolský slet.⁹⁾ Uvědomoval si, že to je asi jeho poslední příležitost vidět ještě maminku, ale hlavně chtěl zjistit, jaké změny v ČSR komunistická vláda zavádí.

Svůj pobyt prodloužil o rok, protože toho léta jsme se seznámili (já jsem byla velmi aktivní ve studentském hnutí) a v listopadu 1948 jsme měli svatbu. Účastnili se jí i nepozvaní hosté, agenti tajné policie. Tím začala hra na kočku a myš - úřady protahovaly vydání mého pasu, tajní za námi ustavičně slídili, prohledávali nám byt a bylo jasné, že se nás chystají zatknout. Měli k tomu důvod. Chodila k nám Milada Horáková i sestra tehdy vězněného Prokopa Drtiny Olga Loewenbachová, Benešův tajemník František Škarvan a celá řada dalších "třídních nepřátel", což bdělému oku tajné policie nemohlo uniknout. Zachránilo nás jen to, že soudruzi byli žádostiví různých pozorností z Ameriky a tudíž nespěchali se zatýkáním. Když jsem ale konečně obdržela cestovní pas pro osoby bez státní příslušnosti, využili jsme weekendového klidu na patřičných úřadech a prostě jsme bez ohlášení odjeli. Na hranicích sice pohraničníci zadrželi vlak na dvě hodiny, zatímco se snažili ověřit oprávnění našeho výjezdu, ale protože se odpovědi nedočkali, pustili nás dál.

Teprve později jsme se dozvěděli, že odpoledne téhož dne, když už jsme byli v Norimberku, si pro nás do Jungmannovy ulice přišla policie.¹⁰⁾

Brzy po našem odjezdu zavřeli Miladu Horákovou i několik jiných našich "spiklenců". To nás ještě více utvrdilo v přesvědčení, že proti komunismu se musí bojovat i na Západě. Blaho pracoval nějaký čas ve Svobodné Evropě, pak vedl organizaci pro československé uprchlíky v Mnichově, nakonec však začal publikovat dokumenty o problémech věřících a všeobecně o lidských právech v tzv. socialistických státech. Ačkoli finanční potíže a nedostatek podpory vždy ohrožovaly tento program, Blahův optimismus neochaboval. Podle útoků sdělovacích prostředků za železnou oponou¹¹⁾ bylo vidět, že i poměrně malé vydání časopisu RCDA (Religion in Communist Dominated Areas)¹²⁾ vždy tne totalitní režimy do živého. Teprve nyní, až se otevrou archívy StB a KGB, se ukáže, kolik pozornosti ty neslavné instituce věnovaly středisku, které Blaho založil a 28 let vedl.

Tajemstvím úspěchu byla prostá pravda, jíž komunisté nemohli vyvrátit, jakkoli se o to snažili. Uveřejňováním jejich vlastních dokumentů, hlavně tajných instrukcí, se dařilo ovlivňovat jejich politiku, zmírňovat úděl vězňů v táborech, usnadňovat vystěhování a často i zachraňovat životy disidentům. RCDA se zastávalo pronásledovaných bez ohledu na jejich národnost a náboženství. Blaho mnohokrát svědčil před výbory Kongresu, přednášel, organizoval akce - často proti radám církevních hodnostářů, kteří dávali přednost "tiché diplomacii" nebo nicnedělání, pokud šlo o oběti komunistického útlaku.¹³⁾

V dubnu 1977 svědčil Blaho před výborem Kongresu a jako první tam žádal o pomoc a podporu pronásledovaným členům Charty 77, zejména Václavu Havlovi.

Blaho pracoval bez ohledu na své pohodlí a zdraví a to samozřejmě mělo vážné následky. Prodělal několik těžkých krizí, včetně operace srdce, ale přesto se dočkal pádu komunismu. V létě 1990 si umanol, že pojedou do Prahy. Byla jsem proti takovému riziku, protože Blaho vyžadoval soustavnou lékařskou péči, ale když jsem viděla, co pro něho ta cesta znamená, ustoupila jsem. Do Prahy jsme přijeli přesně 41 let a jeden den po našem odjezdu. Setkali jsme se s mnoha starými přáteli i s těmi, kterým jsme pomáhali a znali je jen podle jména. Blaho celý oživil, ale poslední noc v Praze se u něho ohlásila nemoc, které se již nezbavil.

Ráno 22. října 1990, den před svými devětasedmdesátými narozeninami zemřel v newyorské nemocnici. Při shromáždění na jeho památku byli přítomní mnozí jeho přátelé, příslušníci mnoha národností, ras a náboženství, mezi nimi i několik veteránů OSS.

Olga S. Hrubá

1) Po maturitě v roce 1930 začal studovat Husovu bohosloveckou fakultu v Praze.

2) Závěrečné zkoušky a promoci absolvoval v roce 1936 v Praze. Za dobu svých univerzitních studií se pravidelně zúčastňoval křesťanských konferencí a světových kongresů mládeže. V roce 1936 se stal mezinárodním sekretářem Rassemblement Mondial des Students pour la Paix Liberté et le Culture a členem mezinárodní rady Rassemblement Universal pur la Paix.

3) Po březnu 1939 opustil spolu s Lionem Feuchtwangerem a jeho manželkou okupovanou

ČSR. V září 1939 se stal dobrovolníkem československé armády v Francii. Byl přidělen do československého rozhlasového vysílání a ke službě na francouzském ministerstvu informací. Zároveň pracoval v Československé evangelické misi.

4) V Lisabonu byl B. Hrubý zvolen předsedou podpůrné organizace Výbor československých uprchlíků. Dalšími funkcionáři byli např. Adolf Hoffmeister a Egon Hostovský.

5) Podle českých pramenů lze usuzovat, že práci v OSS nabídl B. Hrubému sám kpt. Emanuel Voska v roce 1942. Zprvu byl pověřen vedením náborové kanceláře v Chicagu. V roce 1944 absolvoval školu OSS v Londýně. Poté nastoupil do české sekce OSS.

6) Politické zákulisí během druhé světové války bylo jistě složitější. Můžeme se však přiklonit k názoru, že na konci války ze situace nejvíce profitoval J. V. Stalin. Česká sekce OSS od vypuknutí slovenského povstání plánovala vyslání své mise na území bývalé ČSR. Na podzim 1944 se kpt. Hrubý se podílel s Ch. Katkem na jednáních o dodávkách zbraní s představiteli Slovenské národní rady. Archiv ministerstva vnitra České republiky (dále jen A MV), Z - 10 - 30. Česká sekce OSS již od prosince 1944 plánovala speciální "City Team: Prague". Jednotka OSS měla vstoupit do Prahy, popř. do dalších českých měst, a zajišťovat tok zpravodajských informací politického, vojenského a hospodářského charakteru. Akce se realizovala v květnu 1945 za poněkud jiných podmínek. Srovn.: The National Archives of the United States, Washington D. C., Record Group 226, No. 1294.

7) V březnu 1945 byl pověřen provedením náboru u čs. dobrovolníků ve Francii pro českou sekci OSS. Rozkazem štábu II. oddělení MNO mu byl na pomoc přidělen plk. Rudolf Bulandr. V dubnu 1945 byli spolu s Kurtem Taubem a por. Stevem Vítkem vysláni do bavorského Erlangenu, hlavního velitelství Pattonovy 3. armády, štábu G-5. Poslední dny povstání v Praze operoval tým OSS "Praha" z Berouna.

8) A MV, Z - 10 - 30, 302 - 69 - 5, 302 - 231 - 2. V květnu 1945 byl kpt. Hrubý přidělen do hospodářského odboru americké vojenské mise v Praze. Vykonával též funkci zástupce velitele mise plk. Charlese Katka. Tehdejší čs. zpravodajské složky (především silně zkomunizované Obranné zpravodajství plk. Bedřicha Reicina) se snažily činnost americké mise kontrolovat. Ze zachovaných záznamů víme, že byly sledovány styky členů mise, i jejich cesty v ČSR a zahraničí. Srovn.: A MV, 32 - 200 - 5. Víme tak například, že koncem roku 1945 B. Hrubý "vykonal několik cest" do Německa, Francie a Anglie. Na počátku roku 1946 byl vyslán na neúrodou postižený východ republiky, aby ve funkci spolureditele Americké pomoci Československu v Košicích koordinoval zásobování potravinami od UNRRA. "Ve skutečnosti se jednalo o činnost zpravodajskou...", analyzovali jeho pobyt příslušníci StB. Podle některých zpráv OBZ byl kpt. Hrubý "nejagilnější osobou" mise. Po její likvidaci odjel B. Hrubý počátkem roku 1947 do Spojených států.

9) Podle čs. záznamů navštívil B. Hrubý soukromě ČSR v letech 1947, 1948 a 1949. A MV, Z - 10 - 30.

10) Tamtéž. "Z Československa odejel trvale dne 14. 7. 1949, a to zpět do Ameriky, kde působí jako evangelický farář a je činný v podpůrných organizacích: Pomocná organizace černošských protestantských žen a Church World Service."

11) Srovn. např. Leša Jiří, Blahoslav Hrubý, naivní sluha boží, Tribuna 4/1975. Vyjádření a překlad článku in RCDA, 4 - 6/1975, ročník XIV.

12) Časopis RCDA (Náboženství v oblasti ovládané komunisty) byl od roku 1962 vydáván v New Yorku Výzkumným střediskem pro náboženství a lidská práva v uzavřených společnostech.

13) Manželé Blahoslav a Olga Hrubá obdrželi v září 1988 od tehdejšího prezidenta Spojených států amerických Ronalda Reagana vyznamenání za celoživotní zásluhy o lidská práva. Dne 21. září 1988 jejich úsilí vyzdvihl prezident R. Reagan ve svém pravidelném televizním projevu. (Poznámky připravil paž.)

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník *Securitas Imperii* č. 1

Trestná činnost příslušníků některých represivních orgánů v 50. letech

V relativní záplavě informací o represivních orgánech komunistického režimu zůstává poněkud stranou přehled prokurátorů Hlavní vojenské prokuratury **Trestná činnost příslušníků některých represivních orgánů v 50. letech.**¹⁾

Autoři, mjr. JUDr. T. Havlík a mjr. JUDr. J. Fenyk, zde shromáždili a především seřadili stále ještě roztráštěné údaje a fakta pro základní informaci nejen mladších pracovníků prokuratury, ale i ostatních, kteří se zabývají nebo zajímají o uvedenou problematiku.

Jak známo, uvedené orgány se během své čtyřicetileté existence postaraly, aby postupně zmizely důkazy jejich zločinné činnosti. Proto každý dnešní pokus o její zdokumentování je značně problematický. Autoři recenzovaného přehledu měli přitom nespornou výhodu, že měli možnost pracovat s "historickými" soudními a vyšetřovacími spisy vojenské prokuratury, i když jejich vypovídací hodnota je pochopitelně determinována dobou svého vzniku. Dalším pramenem jejich poznání byly archivní fondy a sbírky uložené v Archivu československé armády v Olomouci (dnes Archivu Armády České republiky), Vojenského historického archivu v Praze, Státního ústředního archivu v Praze, včetně bývalého archivu Ústředního výboru KSČ, Archivu federálního ministerstva vnitra (dnes Archivu ministerstva vnitra České republiky) a Archivu Ministerstva spravedlnosti České republiky. Již samotný výčet archivů (nemluvě o jednotlivých fondech a sbírkách a v neposlední řadě o orientaci v nich) potvrzuje obtížnost úkolu poznání mechanismu koncentrované moci.

Příspěvek autoři v zájmu přehlednosti rozdělili na tři relativně samostatné kapitoly. V první části podali nástin struktury Státní bezpečnosti i armádního obranného zpravodajství v podstatě do roku 1952, který ovšem není zcela přesný. Pro ilustraci činnosti těchto nástrojů komunistického režimu dále uvedli některé charakteristické příklady násilné smrti a ublížení na zdraví, nevyjasněných sebevražd a úmrtí, včetně politických procesů a provokací. Stručnou charakteristikou některých pracovníků, i když relativně známých postav Státní bezpečnosti a armádního obranného zpravodajství, docílili toho, že tyto represivní orgány ztratily na své anonymitě. Nepřímo tak potvrdili skutečnost, že obecné omezení lidských práv, dané takzvanou socialistickou zákonitostí, bylo dále umocněno zcela konkrétními lidmi, kteří se při zneužívání vlastních právních norem bez zábran dopouštěli zločinů proti lidskosti.

Druhou kapitolu pak autoři věnovali otázkám Sboru vězeňské stráže, věznicím, nápravně pracovním táborem a táborem nucené práce. Právě tato část jejich práce je nejpřínosnější, neboť vlastně poprvé publikovali úplný přehled těchto "zařízení", včetně opět jejich stručné charakteristiky (dobu existence, velitele a "životu" uvězněných). Na rozdíl od předcházející kapitoly tato druhá část přesahuje i zvolenou časovou hranici roku 1952, neboť celou řadu těchto táborů vládnoucí režim zrušil až koncem padesátých let.

Třetí a poslední část přehledu obsahuje pět tabulek, které vypovídají o počtech,

sociálním původu i "trestné činnosti" uvězněných osob k 1. lednu 1951.

Nekonkrétnost jednotlivých pramenů a jejich kusá vypovídací hodnota pochopitelně poznamenala jednotlivé kapitoly recenzovaného příspěvku. Nelze pominout dobu vzniku přehledu, neboť lze předpokládat, že autoři by dnes mnohé opravili a upřesnili.

Na rozdíl od mnoha jiných, kteří se věnovali problematice Státní bezpečnosti, autoři - oba vojenští prokurátoři - pochopitelně nemohli nepřipomenout armádní obranné zpravodajství a jeho nástupce, avšak právě v této části se dopustili řady nepřesností. Není možné se zde věnovat všem otázkám této složky, ani jejímu nástupci Vojenské kontrarozvědce, jen uvést základní fakta, aby nadále nezůstávala zahalena do určitého oparu nejasností.

Při zřízení ministerstva národní obrany v Košicích 14. dubna 1945 bylo na rozdíl od předválečné organizace hlavního štábu převzata sovětská zkušenost, uplatněná ostatně už od 1. ledna 1945 u 1. československého armádního sboru v SSSR a tak 2. (zpravodajské) oddělení²⁾ bylo rozděleno na složku výzvědnou a složku obrannou. Nově vytvořená Hlavní správa obranného zpravodajství (dále jen HS OBZ) měla v kompetenci zpravodajskou ochranu armády, vojenského průmyslu a státních hranic. Byla podřízena náčelníkovi hlavního štábu (B. Bočkovi) a jejího přednostu (B. Reicina) jmenoval ministr národní obrany (L. Svoboda).

HS OBZ si vytvořila vlastní organizaci i organizaci podřízených složek a v podstatě až do roku 1950 měla následující oddělení: organizační a osobní, operační (pátrací), studijní (vyhodnocovací), vyšetřovací a právní, ochrany průmyslu (v roce 1951 převzalo Velitelství Státní bezpečnosti), ochrany hranic (v roce 1946 převzal Sbor národní bezpečnosti) a dále řadu pomocných orgánů jako hospodářskou a technickou skupinu, spojovací četou a štábní (bezpečnostní) oddíl.

Teprve na začátku roku 1946 byla HS OBZ přejmenována a začleněna do hlavního štábu jako 5. oddělení.³⁾

Další změna názvu armádního obranného zpravodajství souvisí s celkovou reorganizací a redislokací československé armády. Dnem 15. srpna 1950 byla zřízena Hlavní informační správa (HIS). Avšak již za několik měsíců, 30. března 1951, bylo zřízeno samostatné Velitelství vojenské zpravodajské služby (VVZS), které však hned následující den, 1. dubna 1951, přešlo v přímou podřízenost ministra národní bezpečnosti. Tím byl naplněn jeden z požadavků IX. sjezdu KSČ a to vytvořit jednu bezpečnost, která bude i v podmínkách armády plnit úkoly vyplývající z důsledného uplatňování diktatury proletariátu.

Ministr národní bezpečnosti svým rozkazem z května 1951 vyčlenil z Velitelství Státní bezpečnosti IV. sektor, aby se sloučil s vojenskou kontrarozvědkou a tak se vytvořil pozdější odbor "C" ministerstva národní bezpečnosti.

Konečně 29. května 1952 bylo VVZS přejmenováno na Hlavní správu vojenské kontrarozvědky (HS VKR), avšak na jejím začlenění se ve své podstatě nic nezměnilo, stejně jako na její činnosti. Teprve při zrušení ministerstva národní bezpečnosti byla HS VKR spojena s ministerstvem vnitra jako jeho VI. správa. Následovaly pochopitelně další organizační změny, které však přesahují už rámec recenzovaného příspěvku.

- 1) HAVLÍK, T. a FENYK, J.: Trestná činnost příslušníků některých represivních orgánů v 50. letech, in: Prokuratura 3-4/1992, s. 5-75.
- 2) Generál J. Bártík v dané době nebyl přednostou 2. oddělení, neboť byl přidělen ministerstvu vnitra a ustanoven přednostou pro politické zpravodajství. Funkci vykonával major Anton Rašla a od října 1945 plukovník Karel Hanus.
- 3) V předválečné organizaci hlavního štábu se 5. oddělení zabývalo výcvikem a vojenským školstvím.